Franz Kafka

Povídky

http://atheneum.zde.cz

Franz Kafka

Povídky

ROZJÍMÁNÍ

Pro M. B.

DĚTI NA SILNICI

Slyšel jsem, jak kolem zahradní mříže přejíždějí vozy, někdy jsem je i zahlédl lehce se pohybujícími štěrbinami v listí. Jak praštělo za horkého léta dřevo loukotí a ojí! Dělníci se vraceli z polí a smáli se až hanba.

Seděl jsem na naší malé houpačce, právě jsem odpočíval mezi stromy v zahradě svých rodičů.

Za mřížemi se nepřestávalo něco dít. Poklusem se kolem mihly děti; vozy naložené obilím s muži a ženami na snopech a kolem dokola zastínily květinové záhony; k večeru jsem uviděl pána s holí, jak si pomalu vykračuje, a několik dívek, které šly proti němu držíce se pod paží, s pozdravem ustoupilo do trávy.

Potom vzlétli ptáci jak jiskry, sledoval jsem je očima, jak jedním dechem stoupají vzhůru, až mi připadalo, že už nestoupají, ale já že padám, a drže se pevně provazů, začal jsem se samou slabostí houpat. Za chvíli, když už zavanul chladnější vzduch a místo létajících ptáků se objevily chvějící se hvězdy, houpal jsem se prudčeji.

Při světle svíčky jsem večeřel. Často jsem se oběma pažemi opíral o dřevěnou desku stolu a již unaven jsem ukusoval chléb s máslem. Bohatě prolamované záclony se nadouvaly teplým větrem a tu a tam je některý kolemjdoucí zvenčí přidržel rukou, chtěl-li na mne lépe vidět a promluvit se mnou. Svíčka většinou brzy zhasla a v jejím kouři se ještě jednou nějakou dobu prohánělo hejno komárů. Zeptal-li se mne někdo od okna, pohlédl jsem na něj, jako bych se díval do hor nebo do čirého vzduchu, a ani jemu zvlášť nezáleželo na odpovědi.

Překročil-li někdo okenní parapet a ohlásil, že ostatní jsou již před domem, pak jsem ovšem s povzdechem vstal.

„Ale proč tak vzdycháš? Copak se stalo? Snad nějaké zvláštní, nenapravitelné neštěstí? Nikdy se z něho nevzpamatujeme? Je doopravdy všechno ztraceno?“

Nic nebylo ztraceno. Vyběhli jsme před dům. „Zaplať pánbůh, konečně jste tady!“ - „Ty zkrátka přijdeš vždycky pozdě!“ - „Jak to já?“ - „Právě ty, zůstaň si doma, jestli nechceš jít s námi.“ - „Jen žádné milosti!“ - „Co? Žádné milosti? Co to povídáš?“

Hlavami jsme rozráželi večer. Nebyl den a nebyla noc. Chvílemi o sebe drhly knoflíky našich vest jako zuby, chvílemi jsme pádili v pravidelné vzdálenosti, ústa plná ohně jako zvířata v tropech. Jako kyrysníci za starých válek, s dusotem a vysoko ve vzduchu, hnali jsme se krátkou ulicí dolů a s tímto rozběhem v nohou vzhůru dál po silnici. Někteří seskočili do příkopu, sotva zmizeli proti temnému náspu, už stáli jako cizí lidé na polní cestě a shlíželi dolů.

„Tak slezte!“ - „Nejdřív pojďte vy nahoru!“ - „Abyste nás shodili dolů, ani nás nenapadne, tak chytří jsme také.“ - „Tak zbabělí, chcete říci. Jen pojďte, pojďte!“ „Doopravdy? Vy? Zrovna vy že nás shodíte? Jací byste museli být?“

Zaútočili jsme, vrazili nám do prsou a my, ochotně padajíce, jsme se složili do trávy v příkopu. Vše bylo rovnoměrně vyhřáté, necítili jsme v trávě ani teplo, ani chlad, jen únava nás zmátla.

Když ses otočil na pravý bok, dal ruku pod ucho, chtělo se usnout. Sice by ses rád jednou zvedl s bradou zdviženou, ale jen abys zato padl do ještě hlubšího příkopu. Pak by ses rád, s paží před sebe vztaženou, s nohama šikmo vlajícíma, vrhl do vzduchu a znovu padl do jistě ještě hlubšího příkopu. A vůbec se ti nechtělo s tím přestat.

Sotva jsi ještě pomyslel na to, jak se v posledním příkopě náležitě jak široký tak dlouhý natáhneš k spánku, zvlášť v kolenou, a s pláčem na krajíčku jsi ležel na zádech jako nemocný. Zamžikal jsi, když najednou některý z chlapců s lokty při bocích, s tmavými podrážkami skočil přes nás z náspu na silnici.

Měsíc byl už dosti vysoko, kolem přejel v jeho světle poštovní vůz. Zdvihl se lehký vítr kolkolem, i v příkopu ho bylo cítit, a nablízku se rozšuměl les. Tu člověku už na tom tolik nesejde, jestli je sám.

„Kde jste?“ - „Pojďte!“ - „Všichni sem!“ - „Co se schováváš, nedělej hlouposti!“ - „Cožpak nevíte, že pošta je už pryč?“ - „Ale ne! Už je pryč?“ - „Ovšem, přejela, zatímco jsi spal.“ - „Já že spal? Ale jdi!“ - „Jen mlč, ještě je to na tobě vidět.“ - „Ale prosím tě.“ - „Pojďte!“

Běželi jsme těsněji u sebe, někteří se chytli za ruce, hlavu jsme zvedali co nejvýš, neboť cesta šla z kopce. Jeden vyrazil indiánský válečný pokřik, nohy se rozletěly tryskem jako nikdy, vítr nás zvedal v bocích, jak jsme skákali. Nic by nás nedokázalo zastavit; tak jsme se rozběhli, že i při předbíhání jsme si založili paže a klidně se ohlíželi za sebe.

Na mostě přes bystřinu jsme zůstali stát, kdo přeběhl, vrátil se zpět. Voda dole se tříštila o kamení a kořeny, jako by nebylo už pozdě večer. Nebylo proč si nevyskočit na zábradlí mostu.

Z houštin v dálce vyjel vlak, všechna kupé svítila, okna byla jistě spuštěna. Jeden z nás začal nějakou odrhovačku, ale nám všem bylo do zpěvu. Zpívali jsme mnohem rychleji, než jak jel vlak, kývali jsme pažemi, protože hlas už nestačil, naše hlasy se dostaly do chumlu a nám v něm bylo dobře. Smísíš-li svůj hlas s ostatními, jako by ses chytil na udici.

Tak jsme zpívali, s lesem za zády, vzdáleným cestujícím do ucha. Dospělí ve vsi byli ještě vzhůru, matky stlaly na noc postele.

Byl již čas. Políbil jsem toho, co stál u mne, třem nejbližším jsem jen tak podal ruce, rozběhl jsem se cestou zpět, nikdo mě nevolal. Na první křižovatce, kde už mě nemohli vidět, jsem uhnul a polními cestami

jsem znovu vběhl do lesa. Mířil jsem k městu na jihu, o němž se u nás ve vsi říkalo:

„Tam jsou lidé! Považte, oni nespí!“

„A pročpak nespí?“

„Protože nejsou unaveni.“

„A pročpak nejsou?“

„Copak blázni nebývají unaveni?“

„Jak by blázni mohli být unaveni?“

ODHALENÍ ŠEJDÍŘE

Konečně jsem kolem desáté hodiny večer dorazil s mužem, kterého jsem znal jen letmo z dřívějška a který se ke mně tentokrát zase zčistajasna přidružil a dvě hodiny mě vláčel po ulicích, k panskému domu, kam jsem byl pozván do společnosti.

„Tak!“ řekl jsem a tleskl na znamení, že je bezpodmínečně nutné rozloučit se. Méně určité pokusy jsem učinil předtím již několikrát. Byl jsem už velmi unaven.

„Jdete hned nahoru?“ zeptal se. Z jeho úst jsem slyšel zvuk, jako když o sebe cvaknou zuby.

„Ano.“

Byl jsem přece pozván, hned jsem to říkal. Ale byl jsem pozván nahoru, kde bych už tak rád byl, a ne abych tu postával dole u vrat a díval se svému protějšku přes uši. A teď abych s ním ještě mlčel, jako bychom se byli rozhodli stát na tom místě hodně dlouho. Přitom se na mlčení hned podílely domy okolo a tma nad nimi až ke hvězdám. A kroky neviditelných chodců, jejichž cesty se člověku nechtělo uhadovat, vítr, který se ustavičně tlačil na protější stranu ulice, gramofon, zpívající do zavřených oken kteréhosi pokoje - bylo je slyšet z tohoto mlčení, jako by odjakživa a navždy bylo jejich majetkem.

A můj průvodce se připojil svým a - s pousmáním - též mým jménem, natáhl pravou paži vzhůru podle zdi, a zavřev oči, opřel o ni tvář.

Já však jsem se na ten úsměv nevydržel dívat, neboť stud mě náhle otočil. Teprve podle toho úsměvu jsem tedy poznal, že je to šejdíř, nic víc. A byl jsem přece v tom městě už několik měsíců, domníval jsem se, že znám skrz naskrz tyhle šejdíře, co za noci proti nám vystupují z postranních ulic s rukama vztaženýma jako hospodští, co se potloukají kolem návěštního sloupu, u něhož stojíme, jako by si hráli na schovávanou, a aspoň jedním okem číhají zpoza oblého sloupu, co se před námi najednou vznášejí po hraně našeho chodníku na křižovatkách ulic, když se nás zmocní úzkost! Tak dobře jsem jim přece rozuměl, vždyť to byli mí první městští známí z hospůdek, a díky jim jsem poprvé uzřel onu nepoddajnost, kterou si teď tak málo dovedu odmyslet od světa, že ji už začínám cítit sám v sobě. Jak zůstávají ještě stát proti člověku, i když jim už dávno unikl, když už tedy dávno nebylo koho nachytat! Jak nikdy neusedli, nikdy neupadli, nýbrž dívali se na člověka pohledem, který stále ještě - i když jen zdálky - přesvědčoval! A jejich prostředky byly vždy stejné: Postavili se před nás tak zeširoka, jak jen mohli; snažili se nás odvrátit od místa, kam jsme měli namířeno; náhradou nám zchystali příbytek na svých vlastních prsou,

a vzepjal-li se v nás nakonec nahromaděný cit, považovali to za objetí a vrhli se do něho tváří napřed.

A tyhle staré žerty jsem tentokrát rozpoznal, až když jsme spolu byli tak dlouho. Špičky prstů jsem si o sebe rozdíral, abych tu ostudu odčinil.

Avšak můj muž zde stál ještě opřený jako dřív, pořád ještě se považoval za šejdíře a samou spokojeností s vlastním osudem se mu zarděla volná tvář.

„Jsi poznán!“ řekl jsem a ještě jsem mu lehce poklepal na rameno. Pak jsem rychle vyběhl do schodů a tváře služebnictva nahoře v předsíni, tak bezdůvodně věrné, mě potěšily jako krásné překvapení. Po řadě jsem se na všechny podíval, zatímco ode mne brali plášť a oprašovali mi boty. S úlevou a vzpřímen jsem vstoupil do sálu.

NENADÁLÁ PROCHÁZKA

Když vám večer připadá, že jste se neodvolatelně rozhodli zůstat doma, když jste si oblékli župan, sedíte po večeři u osvětleného stolu a chystáte se k oné práci či hře, po jejímž skončení chodíte spát, když je venku nevlídné počasí a zůstat doma je samozřejmé, když jste teď už také setrvali u stolu tak dlouho, že odchodem byste nutně vzbudili všeobecný podiv, a také na schodišti je už tma a domovní dveře jsou zamčené, a když teď přes to všechno v náhlé tísni vstanete, převléknete si kabát, okamžitě jste oblečen na vycházku, prohlásíte, že musíte odejít, což také po krátkém rozloučení učiníte, a podle toho, jak rychle jste přibouchli dveře od bytu, soudíte, jak velké rozmrzení jste za sebou zanechali, když se opět vzpamatujete na ulici, s údy, které na tu již nečekanou svobodu, jíž se jim dostalo, odpovídají obzvláštní čilostí, když pocítíte, že tímto jediným rozhodnutím jste v sobě soustředili veškerou rozhodnost, když s větší než obvyklou závažností shledáte, že máte v sobě spíš sílu než potřebu, abyste lehce uskutečnili a snesli seberychlejší změny, a když pak běžíte dlouhými ulicemi potom jste pro tento večer docela vykročili ze své rodiny, která vratce mizí v prázdnotě, kdežto vy sami se plácáte vzadu do stehen a pozvedáte se k své pravé podobě ve zcela pevném, černém obrysu. Vše ještě zesílí, navštívíte-li v tuto pozdní večerní dobu některého přítele, abyste se podíval, jak se mu daří.

ROZHODNUTÍ

Z bědného stavu se musíte povznést s lehkostí, i když je k tomu třeba sebrat všechnu vůli. Odtrhnu se od židle oběhnu stůl, rozhýbám hlavu i krk, zažehnu oheň v očích, napnu svaly kolem nich. Vzepřu se jakémukoli citu, přijde-li teď A., bouřlivě ho pozdravím, vlídně strpím B. u sebe v pokoji, vzdor bolesti a námaze vdechnu do sebe dlouhými doušky vše, co řekne C.

Leč i tak s každou chybou, jíž se nelze uvarovat, bude všechno - to snadné i to obtížné - váznout a já se nutně budu otáčet v kruhu nazpátek.

I tehdy je přece jen nejspíš radno vše snášet, chovat se jako netečná hmota, a i když se dokonce cítíš odfouknut, nedat se zlákat k jedinému zbytečnému kroku, hledět na druhého zvířecím pohledem, nepocítit lítost, zkrátka vlastní rukou potlačit to, co ještě zbývá z příznaku života, to jest rozmnožit ještě ten poslední hrobový klid a mimo něj již neponechat nic.

Charakteristickým pohybem pro takový stav je přejíždět si malíčkem po obočí.

VÝLET DO HOR

„Nevím," zvolal jsem nezvučně, „já nevím. Jestli nikdo nepřijde, tak prostě nikdo nepřijde. Nikomu jsem nic zlého neudělal, nikdo neudělal nic zlého mně, ale nikdo mi nechce pomoci. Pořád nikdo. Ale přece tomu tak není. Až na to, že mi nikdo nepomůže - jinak by to bylo pěkné, samí Nikdové. Docela rád - pročpak ne - bych si vyšel na výlet ve společnosti samých Nikdů. Ovšem do hor, kam jinam? Jak se ti Nikdové na sebe tlačí, ta spousta paží, natahujících se jedna přes druhou a zavěšených do sebe, ta spousta nohou na krůček od sebe vzdálených! Rozumí se, že všichni jsou ve fraku. Jdeme si jenom tak, vítr profukuje štěrbinami mezi našimi údy. Hrdla se na horách uvolní! Je to div, že nezpíváme."

BÍDA STARÉHO MLÁDENCE

Zdá se to tak kruté, zůstat starým mládencem, doprošovat se jako starý muž - při zachování důstojnosti - přijetí, chcete-li strávit jeden večer s lidmi, stonat a z kouta postele celé týdny hledět do prázdného pokoje, vždycky se loučit před domovními dveřmi, nikdy se po boku manželky nehrnout do schodů, mít v pokoji jedině postranní dveře do cizích bytů, nosit si v ruce domů večeři, muset se podivovat cizím dětem a nesmět ustavičně opakovat: „Já nemám žádné," pěstovat si zevnějšek i chování podle jednoho či dvou starých mládenců z dětských vzpomínek.

Tak tomu bude, jenže tu tak bude člověk dnes a později stát sám i ve skutečnosti, s tělem a skutečnou hlavou, tedy i s čelem, aby si do něho mohl tlouci dlaní.

OBCHODNÍK

Možná že někteří lidé mají se mnou soucit, ale já o tom vůbec nevím. Můj malý obchod mi dělá starosti, z nichž mě bolí uvnitř čelo a spánky, ale neskýtá mi vyhlídky na spokojenost, neboť můj obchod je malý.

Na hodiny dopředu musím činit opatření, udržovat v bdělosti sluhovu paměť, varovat před obávanými chybami a v jednom každém ročním období odhadovat, jaká zavládne móda v následujícím ročním období nikoli mezi lidmi mé vrstvy, nýbrž mezi nepřístupným obyvatelstvem na venkově.

Mé peníze mají cizí lidé; v jejich poměrech se nemohu vyznat, netuším pohromu, která by je mohla postihnout; jak bych ji mohl odvrátit! Třeba začali rozhazovat a pořádají někde v zahradní restauraci slavnost a jiní se na útěku do Ameriky na té slavnosti chvilku zastaví.

Když se pak večer po pracovním dni obchod zavře a já náhle před sebou vidím hodiny, kdy nebudu moci pracovat pro neutuchající potřeby svého obchodu, tu mé vzrušení, jež jsem ráno vyslal daleko kupředu, se vrhne jak vracející se příliv do mne zpět, nesetrvá však ve mně a bez cíle mě strhne s sebou.

A přece nemohu tohoto rozmaru vůbec využít a nezbývá mi než jít domů, poněvadž mám obličej a ruce špinavé a upocené, šaty umazané a zaprášené, na hlavě čepici z krámu a střevíce poškrábané od hřebíků a beden. Jdu pak jako po vlnách, luskám prsty obou rukou a dětem, které jdou proti mně, přejedu dlaní po vlasech.

Ale cesta je krátká. Hned jsem u sebe v domě, otevřu dveře od výtahu a vstoupím.

Vidím, že jsem teď náhle sám. Druzí, kteří musí stoupat po schodech, se při tom trochu unaví, s chvatně dýchajícími plícemi musí počkat, než jim otevřou dveře bytu, přitom mají proč být mrzutí a netrpěliví, vejdou pak do předsíně, kde pověsí klobouk, a teprve když projdou chodbou kolem několika skleněných dveří do svého pokoje, jsou sami.

Já však jsem hned ve výtahu sám, a opíraje se o kolena, dívám se do úzkého zrcadla. Když se dá výtah do pohybu, řeknu:

„Zmlkněte, ustupte, chcete do stínu stromů, za okenní záclony, do klenuté besídky?“

Mluvím zuby a za tabulkami z mléčného skla letí dolů zábradlí jak řítící se proud vody.

„Odleťte pryč; vaše křídla, jež jsem nikdy neviděl, nechť vás zanesou do venkovského údolí anebo do Paříže, jestli vás to tam žene.

Avšak pokochejte se vyhlídkou z okna, když ze všech tří ulic vycházejí procesí, nevyhýbají se jedno druhému, prostupují se vzájemně,

až mezi jejich posledními řadami opět vyvstane volné prostranství. Mávejte šátky, trňte hrůzou, buďte dojati, chvalte krásnou dámu projíždějící kolem.

Přejděte potok po dřevěné lávce, kývněte na koupající se děti a obdivujte hurá tisíce námořníků na vzdálené obrněné lodi.

Jen pronásledujte toho nepatrného muže, a až jej strčíte do průjezdu, oberte ho a pak se za ním dívejte, všichni s rukama v kapsách, jak smutně zachází vlevo do ulice.

Policie rozptýleně cválající na koních krotí zvířata a zatlačuje vás zpátky. Nechte je být, budou neštastni z těch prázdných ulic, vím to. Prosím, už po dvou ujíždějí pryč, kolem nároží pomalu, přes náměstí letem."

Pak musím vystoupit, spustit výtah dolů, zazvonit u dveří a služebná otvírá, zatímco já zdravím.

ROZTRŽITÉ VYHLÍŽENÍ

Co budeme dělat za těch jarních dnů, které se teď rychle blíží? Dnes ráno bylo nebe šedivé, ale přistoupíte-li k oknu teď, jste překvapeni a tváří se opřete o okenní kliku.

Dole vidíte světlo slunce, ovšem již zapadajícího, na dětské tváři děvčátka, které si vykračuje a rozhlíží se, a zároveň na ní vidíte stín muže, který přichází rychleji za ním.

Potom muž přejde a tvář dítěte je úplně jasná.

CESTA DOMŮ

Hle přesvědčivost vzduchu po bouřce! Zjevují se mi mé zásluhy a zmáhají mě, třebaže se přece nevzpírám.

Pochoduji a mé tempo je tempem tohoto chodníku, této ulice, této čtvrti. Právem jsem odpovědný za všechny rány na dveře, na desky stolů, za všechny přípitky, za milence v postelích, mezi lešením novostaveb, v tmavých ulicích přitisknuté ke zdem domů, na otomanech bordelů.

Odhaduji hodnotu své minulosti ve srovnání s mou budoucností, avšak shledávám, že obě jsou znamenité, ani jedné, ani druhé nemohu dát přednost a leda nespravedlivou prozřetelnost musím pokárat, že mi tak přeje.

Jenom když vcházím do svého pokoje, jsem trochu zamyšlený, ale ne že bych byl cestou do schodů připadl na něco hodného přemýšlení. Nijak zvlášť mi nepomáhá, že dokořán otevřu okno a že kdesi v kterési zahradě ještě vyhrává hudba.

TI, KDO BĚŽÍ KOLEM

Jdeme-li se v noci projít na ulici a proti nám běží nějaký muž již zdaleka viditelný - neboť ulice před námi stoupá a je úplněk -, nechytáme ho, ani když je slabý a otrhaný, ani když běží někdo za ním a křičí, ale necháme ho běžet dál.

Neboť je noc a my nemůžeme za to, že ulice v úplňku před námi stoupá, a kromě toho, možná že se ti dva honí pro zábavu, možná že oba pronásledují třetího, možná že ten první je nevinně pronásledován, možná že ten druhý chce vraždit a my bychom byli spoluvinníky vraždy, možná že ti dva o sobě nevědí a jeden i druhý pouze běží na vlastní pěst do postele, možná že jsou to náměsíčníci, možná že ten první má zbraně.

A konečně, cožpak nemůžeme být unaveni, cožpak jsme nevypili tolik vína? Jsme rádi, že už nevidíme ani toho druhého.

PASAŽÉR

Stojím na plošině v tramvaji a nemám vůbec žádnou jistotu o svém postavení v tomto světě, v tomto městě, ve své rodině. Ani přibližně bych nedovedl říci, jaké nároky v kterémkoli ohledu bych si právem mohl činit. Vůbec nemohu obhájit to, že stojím na této plošině, přidržuji se tohoto držadla, nechávám se vézt tímto vozem, že se lidé tomu vozu vyhýbají nebo si klidně jdou či odpočívají u výkladů. - Nikdo to ovšem po mně nežádá, ale o to nejde.

Vůz se blíží k zastávce, jakási dívka přistupuje ke schůdkům, chystajíc se vystoupit. Jeví se mi tak určitá, jako bych ji byl ohmatal. Je oblečena v černém, záhyby sukně se téměř nepohybují, blůza přiléhá a má límec z bílé krajky s drobnými dírkami, levá ruka je naplocho opřena o stěnu, deštník v pravé ruce stojí na druhém schůdku odshora. (Obličej je snědý, nos, po stranách lehce promáčklý, je na špičce široký a zaoblený. Má spoustu hnědých vlasů a na pravém spánku poletují chloupky. Malé ucho jí těsně přiléhá, ale protože stojím blízko, vidím celou zadní stranu pravého boltce a stín na jeho kořeni.

Tázal jsem se tehdy sám sebe: Jak to, že sama nad sebou nežasne, že má zavřená ústa a nic takového neříká?

ŠATY

Často, když vidím šaty s bohatými záhyby, nabíráním a třásněmi, jak pěkně přiléhají na pěkná těla, pomyslím si, že dlouho takhle nevydrží, že se pomačkají, nikdy se už neuhladí, sedne na ně prach, do ozdob se zažere a nepůjde již odstranit, a nikdo že ze sebe nebude chtít udělat takového směšného ubožáka, aby si den co den ráno oblékal a večer svlékal tytéž drahocenné šaty.

Přece však vídám dívky, které jsou pravda hezké a stavějí na odiv všelijaké půvabné svaly a kotníčky a napjatou kůži a záplavu jemných vlasů, a přece se den co den zjevují v tomto jediném přirozeném kostýmu, pokaždé kladou touž tvář do týchž dlaní a obrážejí ji v jejich zrcadle.

Jen někdy večer, když přijdou pozdě z nějaké slavnosti, připadá jim v zrcadle obnošená, napuchlá, uprášená, všemi okoukaná, že už ji sotva lze dál nosit.

ODMÍTNUTÍ

Potkám-li krásnou dívku a poprosím ji: „Buď tak hodná, pojď se mnou," a ona přejde beze slova kolem mne, myslí tím:

„Nejsi vévoda vzletného jména, nejsi rozložitý Američan indiánské postavy s vodorovně spočívajícíma očima, s kůží hnětenou vzduchem trávníků a řek, jež jimi protékají, nepodnikl jsi žádné cesty k velkým, nevímkde ležícím jezerům ani po nich. Tak prosím, proč bych já, krásná dívka, měla s tebou jít?"

„Zapomínáš, že nejedeš v automobilu, kolébajícím se po ulici dlouhými záběry; nevidím, že by za tebou v přesném půlkruhu kráčel doprovod pánů naditých do šatů a mumlavě ti žehnajících; tvá ňadra jsou pěkně srovnána šněrovačkou, ale stehna a boky se odškodňují za to odříkání; máš na sobě taftové plisované šaty, jež nás všechny loňského podzimu docela potěšily, a přece se - s tímhle nebezpečím života na těle - chvílemi usmíváš."

„Ano, oba máme pravdu, a abychom si to neuvědomili se vší nezvratností, půjdeme raději každý svou cestou domů, že ano."

K ÚVAZE PANSKÉMU JEZDCI

Uvážíme-li to, nic nás nemůže lákat, abychom chtěli být v závodě první.

Sláva, že nás v nějaké zemi uznají za nejlepšího pánského jezdce, způsobí ve chvíli, kdy spustí orchestr, příliš velikou radost, než aby se druhý den ráno nedostavila lítost.

Závist soupeřů, lstivých, značně vlivných lidí, nás musí bolet v tom těsném špalíru, jímž teď projíždíme k oné rovince, která se před námi brzy vyprázdnila až na pár jezdců, předstižených o celé kolo, kteří ujížděli, docela malí, k okraji obzoru.

Mnozí z našich přátel si spěchají vyzvednout výhru a jen přes rameno na nás pokřikují od vzdálených přepážek hurá; nejlepší přátelé však na našeho koně vůbec nevsadili, neboť se obávali, že v případě prohry by se na nás musili hněvat, teď však, když byl náš kůň první a oni nevyhráli nic, obracejí se zády, jak kolem nich projíždíme, a raději se dívají po tribunách.

Soupeři vzadu, pevně usazeni v sedle, snaží se přehlížet nezdar, který je postihl, a křivdu, která se jim jaksi děje; nasazují svěží tvář, jako by po této dětské hře musel začít nový a teď již vážný závod.

Mnoha dámám připadá vítěz směšný, protože se naparuje a přitom neví, jak se tvářit k tomu věčnému potřásání rukama, salutování, uklánění a zdravení na dálku, zatímco poražení mají ústa sevřená a zlehka poklepávají na krk svým vesměs řehtajícím koňům.

Naposled se ze zataženého nebe spustí dokonce déšť.

OKNO DO ULICE

Kdo žije opuštěně a přitom by se rád tu a tam někam připojil, komu se vzhledem k proměnám denní doby, počasí, poměrů v zaměstnání a podobně zachce uvidět nějakou jedno jakou paži, jíž by se mohl zachytit - ten se dlouho neobejde bez okna do ulice. A je-li to s ním takové, že vůbec nic nehledá a přistupuje k oknu pouze jako unavený muž s očima přejíždějícíma sem tam mezi obecenstvem a oblohou a brání se a jen trochu zakloní hlavu, pak ho strhnou koně dole do sledu vozů a rámusu, a tím tedy konečně do lidské pospolitosti.

TOUHA STÁT SE INDIÁNEM

Kdyby tak byl člověk Indián, vždy pohotový, a předkloněn ve vzduchu na pádícím koni, stále znovu by se zachvíval krátkými otřesy země, až by pak nechal ostruhy ostruhami, neboť žádné ostruhy nejsou, až by pak odhodil uzdu, neboť žádná uzda není, a zemi jak hladce vysečenou step by před sebou už skoro neviděl, již bez koňské šíje a hlavy.

STROMY

Neboť jsme jako kmeny stromů ve sněhu. Napohled tu hladce spočívají a řekl bys, že stačí malý náraz, abys je odsunul. Nikoli, nejde to, jsou totiž s půdou pevně spojeny. Ale hleďme, dokonce i to je pouze zdánlivé.

TRÁPENÍ

Když už to bylo nesnesitelné - jednou kvečeru v listopadu - a já pobíhal po úzkém koberci ve svém pokoji jak po závodní dráze, znovu jsem se obrátil, zděšen pohledem na osvětlenou ulici, a v hloubce pokoje, na dně zrcadla, jsem přece jen opět nalezl nový cíl a vykřikl jsem, jen abych slyšel křik, na nějž sice nic neodpovídá a jemuž také nic neubírá sílu a který tedy stoupá vzhůru, bez protiváhy a nemůže přestat, ani když zmlkne, tu se přímo ve zdi otevřely dveře, velmi spěšně, neboť bylo přece třeba spěchat, a dokonce i koně u vozu dole na dláždění se vzepjali jak zdivočeli koně v bitvě, s hrdly vydanými napospas.

Jako malé strašidlo vyrazilo z docela temné chodby, kde ještě nesvítila lampa, nějaké dítě a na špičkách zůstalo stát na trámu podlahy, který se neznatelně houpal. Ihned, oslepeno zešeřeným pokojem, chtělo rychle skrýt tvář do dlaní, upokojilo se však znenadání, jakmile pohlédlo k oknu, za jehož křídlem se vzkypělý opar pouličního osvětlení konečně uložil pod temnotou. Pravým loktem se opíralo o stěnu před otevřenými dveřmi a průvanem zvenčí si nechalo ovívat kotníky nohou i krk i spánky.

Krátce jsem na ně pohlédl, pak jsem řekl „Dobrý den" a ze zástěny u kamen jsem sundal kabát, neboť jsem tu nechtěl stát tak polonahý. Chvilku jsem nechal ústa pootevřená, aby ze mne ústy vyšlo rozčilení. Měl jsem na jazyku hořko, řasy se mi chvěly v obličeji, zkrátka nechybělo nic než zrovna tahle návštěva, již jsem ovšem čekal.

Dítě pořád stálo u stěny na stejném místě, přitisklo pravou ruku na zeď a s planoucími tvářemi třelo o ni špičky prstů, nemohouc se nabažit toho, jak hrubá je ta bílá stěna. Řekl jsem: „Doopravdy chcete ke mně? Není to omyl? Nic snazšího než zmýlit se v tomhle velikém domě. Jmenuji se Tenaten, bydlím ve třetím patře. Jsem to tedy já, koho chcete navštívit?"

„Klid, klid!" řeklo dítě přes rameno, „všechno je v pořádku."

„Tak pojďte dál, rád bych zavřel."

„Zrovna jsem zavřelo. Nenamáhejte se. Buďte úplně klidný."

„Nemluvte o námaze. Avšak na této chodbě bydlí spousta lidí, jsou to ovšem všechno mí známí; většina z nich se teď vrací ze zaměstnání; jak uslyší někde v pokoji hlasy, myslí si jednoduše, že mají právo otevřít a podívat se, co se děje. Tak už to chodí. Ti lidé mají za sebou celodenní práci; komupak by se podřizovali ve chvíli dočasné večerní svobody! Však to ostatně víte samo. Dovolte, abych ty dveře zavřel."

„Ale copak je? Co se děje? Pro mě za mě si může přijít celý dům. A potom, říkám vám rovnou: zavřelo jsem, copak si myslíte, že jen vy dovedete zavřít dveře? Dokonce jsem i zamklo."

„Tak je to v pořádku. Nic víc nechci. Zamykat jste ani nemuselo. A

teď si udělejte pohodlí, když už jste tu. Jste můj host. Ve všem mi důvěřujte. Jen se nebojte a uvelebte se tu. Nebudu vás nutit k odchodu, ani abyste zůstalo. Copak to vůbec musím říkat? Znáte mě tak špatně?“

„Ne. Opravdu jste to nemusil říkat. Ba ani jste to neměl říkat. Jsem dítě; nač se mnou dělat takové cavyky?“

„Tak zlé to není. Ovšem, dítě. Ale tak malé zas nejste. Jste už docela velké. Kdybyste bylo dívka, nesmělo byste se tak beze všeho se mnou zamknout v pokoji.“

„S tím si starosti dělat nemusíte. Chtělo jsem jen říci: To, že vás tak dobře znám, mě pramálo chrání, jen vám to ušetří námahu, abyste mi něco nalhával. Ale vy mi přesto děláte poklony. Nechte toho, říkám vám, nechte toho. Mimoto vás neznám všude a v každou dobu, natož při tomto osvětlení. Bylo by mnohem lepší, kdybyste rozsvítil. Ne, raději ne. V každém případě si budu pamatovat, že jste mi už vyhrožoval.“

„Cože? Já že vám vyhrožoval? Ale prosím vás. Vždyť já jsem tak rád, že tu konečně jste. Říkám ‚konečně‘, poněvadž je tak pozdě. Nechápu, proč jste přišlo tak pozdě. Je možné, že jsem z radosti mluvil páté přes deváté a vy že jste to právě tak pochopilo. Já vám stokrát přiznám, že jsem tak mluvil, ba vyhrožoval jsem vám vším, co chcete. - Jen žádné hádky, proboha! - Ale jak vás to mohlo napadnout? Jak jste mě mohlo tak urazit? Proč mi chcete vší mocí pokazit tuhle malou chviličku své přítomnosti? Cizí člověk by mi spíše vyšel vstříc než vy.“

„To si myslím; to nebylo od vás nic moudrého. Tak blízko, kam by vám až mohl vyjít vstříc cizí člověk, jsem vám já už od přirozenosti. Vy to také víte, tak nač ty stesky? Řekněte, že chcete hrát komedii, a já okamžitě půjdu.“

„Tak? I tohle si mi troufáte povědět? Jste trochu příliš smělé. Konečně jste přece jen v mém pokoji. Jako blázen se třete prsty o mou stěnu. Můj pokoj, má stěna! A kromě toho je to, co říkáte, směšné, ne pouze drzé. Říkáte, že vás vaše přirozenost nutí mluvit se mnou tímto způsobem. Opravdu? Vaše přirozenost vás nutí? To je hezké od vaší přirozenosti. Vaše přirozenost je má přirozenost, a jestliže já se k vám od přirozenosti chovám přívětivě, nesmíte se ani vy chovat jinak.“

„Je tohle přívětivé?“

„Mluvím o tom předtím.“

„Víte, jaké já budu později?“

„Nic nevím.“

A přistoupil jsem k nočnímu stolku a zapálil na něm svíčku. Neměl jsem tehdy v pokoji ani plyn, ani elektrické světlo. Seděl jsem pak ještě chvíli u stolu, až i to mě unavilo, oblékl jsem si svrchník, vzal klobouk z pohovky a sfoukl svíčku. Vycházeje ven, zakopl jsem o nohu od židle.

Na schodech jsem potkal nájemníka z téhož poschodí.

„Zase už jdete pryč, vy lumpe?“ zeptal se, spočívaje na nohou rozkročených přes dva schody.

„Co mám dělat?“ řekl jsem, „teď jsem měl v pokoji strašidlo.“

„Říkáte to tak mrzutě, jako kdybyste byl našel v polévce vlas.“

„Žertujete. Ale vězte, že strašidlo je strašidlo.“

„Velmi správně. Ale co když člověk vůbec na strašidla nevěří?“

„Cožpak si myslíte, že já věřím na strašidla? Co mi to však pomůže, že nevěřím?“

„Velice prosté. Nemusíte se už zkrátka bát, když k vám strašidlo doopravdy přijde.“

„Ano, jenže je to přece vedlejší strach. Ten pravý strach je strach z příčiny zjevení. A tento strach zůstává. Toho mám v sobě víc než dost.“ Samou nervozitou jsem začal prohledávat všechny kapsy.

„Když jste ale neměl strach přímo z toho zjevení, mohl jste se ho přece klidně zeptat na jeho příčinu!“

„Zřejmě jste ještě nikdy nemluvil se strašidly. Z nich nikdy nedostanete kloudné vysvětlení. Není s nimi řeč. Tahle strašidla jako by měla o své existenci větší pochybnosti než my, což ostatně při jejich vetchosti není žádný div.“

„Já jsem však slyšel, že se dají vykrmit.“

„To jste dobře zpraven. Ale kdo to bude dělat?“

„Proč ne? Když je to kupříkladu ženské strašidlo,“ řekl a vyšvihl se na hořejší schod.

„Ach tak,“ řekl jsem, „ale ani pak to za to nestojí.“

Vzpamatoval jsem se. Můj známý byl už tak vysoko, že se musel sklonit pod klenbou schodiště, aby na mne viděl. „Ale přesto,“ zvolal jsem, „jestli mi tam nahoře vezmete mé strašidlo, je mezi námi konec, navždy.“

„Ale to byl jenom žert,“ řekl a stáhl hlavu zpátky.

„Tak dobře,“ řekl jsem a mohl jsem se teď vlastně jít v klidu projít. Ale že jsem se cítil tolik opuštěný, šel jsem raději nahoru a uložil se ke spaní.

ORTEL

PŘÍBĚH

Pro F.

ORTEL

Bylo překrásné jaro, neděle dopoledne. Jiří Bendemann mladý obchodník, seděl ve svém soukromém pokoji v prním patře jednoho z těch nízkých, jednoduše stavěných domů, které se dlouhou řadou táhly podél řeky, lišíce se od sebe skoro jen výškou a zbarvením. Právě ukončil dopis příteli z mládí, žijícímu v cizině, skládal ho pomalu a jako by si hrál, a pak, opíraje se loktem o psací stůl, zahleděl se z okna na řeku, most a nazelenalé vršky na druhém břehu.

Myslel na to, jak tento přítel, nespokojený se svým živobytím doma, už před lety doslova utekl do Ruska. Teď má v Petrohradě nějaký obchod, který se zpočátku velmi slibně rozvíjel, ale jak si přítel při svých stále vzácnějších návštěvách stěžoval, teď už, zdá se, delší dobu vázne. Tak se v cizině nadarmo dřel, cizokrajný plnovous jen špatně zakrýval tvář dobře známou z dětských let, jejíž žlutá pleť jako by svědčila o pokračující chorobě. Podle toho, co vyprávěl, neměl žádné zvláštní spojení s tamní kolonií krajanů, ale ani s místními rodinami nepěstoval skoro společenské styky, a tak se natrvalo zařídil jako starý mládenec.

Co se dalo psát takovému člověku, který se zřejmě octl ve slepé uličce, jehož je možno litovat, ale jemuž nelze pomoci? Snad mu radit, aby se vrátil domů, aby sem přenesl svou existenci, obnovil všechny staré přátelské vztahy - čemuž přece nic nebrání - a jinak se spolehl na pomoc přátel? To však neznamenalo nic jiného než dát mu zároveň na srozuměnou, čím šetrněji, tím urážlivěji, že všechny jeho dosavadní pokusy selhaly, že už jich má nechat, že se musí vrátit a jako definitivní navrátilec se vystavit udiveně vypouleným očím všech lidí, že jen jeho přátelé něčemu rozumějí a on že je staré dítě, jež má poslouchat úspěšné přátele, kteří zůstali doma. A kde je pak jistota, že všechno to trápení, které by mu museli způsobit, by mělo nějaký smysl? Třeba by se vůbec ani nepodařilo dostat ho domů - sám přece řekl, že už nechápe poměry ve vlasti, a tak by potom přese všechno zůstal v té své cizině, roztrpčený radami a přátelům ještě o něco víc odcizený. Kdyby však přece jen té rady uposlechl a byl tu pak utiskován - jistěže ne úmyslně, ale okolnostmi -, nevyznal se ani mezi svými přáteli, ani bez nich, trpěl hanbou, skutečně už teď neměl ani vlast, ani přátele nebylo by pak pro něj mnohem lepší zůstat v cizině jako doposud? Copak za takových okolností bylo myslitelné, že by to zde někam přivedl?

Z těchto důvodů nebylo možné, mělo-li se s ním vůbec ještě udržet písemné spojení, sdělovat mu jisté věci, které by člověk bez ostychu sdělil i nejvzdálenějším známým. Přítel nebyl teď už víc jak tři roky ve vlasti a vysvětloval to velice nepřesvědčivě nejistými politickými poměry v Rusku, které tedy malému obchodníčkovi nedovolují, aby se na sebekratší dobu

vzdálil, ačkoli statisíce Rusů si klidně jezdilo po světě. Během těchto tří let se však právě v Jiřího životě mnohé změnilo. O smrti jeho matky asi před dvěma lety, od kteréžto doby žil Jiří ve společné domácnosti se starým otcem, se přítel ovšem ještě dověděl a vyjádřil soustrast v dopise se strohostí, jejíž původ mohl být jedině v tom, že truchlit nad takovou událostí v cizině je naprosto nepředstavitelné. Od té chvíle však se Jiří ujal obchodu, jakož i všeho ostatního, s větší rozhodností. Snad mu za matčina života bránil otec v opravdové vlastní činnosti tím, že chtěl v obchodě uplatňovat pouze své názory, snad se stal otec po matčině smrti zdrženlivějším, ačkoli i nadále v obchodě pracoval, snad - a to bylo dokonce velmi pravděpodobné - hrály daleko větší úlohu šťastné náhody, ale ať tak či onak, obchod se za ty dva roky zcela neočekávaně zvedl, bylo nutné zdvojnásobit personál, obrat se zdesateronásobil, další kroky na sebe nepochybně nedají čekat.

Přítel však neměl o této změně ani potuchy. Dříve, naposled snad v onom soustrastném dopise, přemlouval Jiřího, aby se vystěhoval do Ruska, a rozepisoval se o vyhlídkách, které se v Petrohradě naskýtají právě Jiřího obchodnímu odvětví. Čísla byla mizivá ve srovnání s rozsahem, jehož teď nabyl Jiřího obchod. Ale Jiří neměl chuť psát příteli o svých obchodních úspěších, a kdyby to udělal teď dodatečně, vypadalo by to opravdu podivně.

A tak se Jiří omezil na to, že psal příteli pořád jen o bezvýznamných událostech, jež se člověku bez ladu a skladu kupí v paměti, když přemýšlí v nedělním poklidu. Nechtěl nic jiného než zachovat příteli takovou představu o rodném městě, jakou si asi za tu dlouhou dobu vytvořil a s níž se smířil. Tak se Jiřímu stalo, že ve třech dosti od sebe vzdálených dopisech oznamoval příteli zasnoubení jakéhosi lhostejného člověka se stejně lhostejnou dívkou, až se přítel, zcela proti Jiřího úmyslu, začal o tuto pozoruhodnost zajímat.

Jiří mu však mnohem raději psal takové věci, než aby se přiznal, že se sám před měsícem zasnoubil s jistou slečnou Frídou Brandenfeldovou, dívkou ze zámožné rodiny. Se svou snoubenkou často hovořil o tomto příteli i o tom, jaký zvláštní vztah v korespondenci s ním udržuje. „Tak on nám tedy vůbec nepřijede na svatbu," řekla, „a já mám přece právo poznat všechny tvé přátele." „Nechci ho vyrušovat," odpověděl Jiří, „rozuměj mi dobře, patrně by přijel, aspoň doufám, ale cítil by se nesvůj a ukřivděný, třeba by mi záviděl a určitě by se zas vrátil samoten a neschopný zbavit se kdy té nespokojenosti. Samoten - víš, co to je?" „Dobře, ale copak se nemůže o naší svatbě dovědět jinak?" „Tomu ovšem nemohu zabránit, jenže při jeho způsobu života je to nepravděpodobné." „Když máš takové přátele, Jiří, neměl ses vůbec zasnubovat." „Ano, za to můžeme oba dva; ale já bych ani teď nechtěl, aby to bylo jinak." A když pak, rychle oddychujíc pod jeho polibky, ze sebe ještě vypravila: „Vlastně mě to přece jen mrzí," připadlo mu opravdu nevinné, jestliže příteli všechno napíše. „Takový jsem

a takového ať mě přijme," řekl si, „nemohu přece ze sebe vystřihnout člověka, který by se mu třeba hodil za přítele spíš než já."

A skutečně, v dlouhém dopise, který toho nedělního dopoledne napsal, oznámil příteli své zasnoubení těmito slovy: „Nejlepší novinku jsem si schoval na konec. Zasnoubil jsem se se slečnou Frídou Brandenfeldovou, dívkou ze zámožné rodiny, která se zde usadila teprve dlouho po Tvém odjezdu a kterou tedy sotva budeš znát. Naskytne se ještě příležitost, abych Ti o své snoubence pověděl něco bližšího, pro dnešek Ti musí stačit, že jsem velmi šťasten a že se v našem vzájemném vztahu změnilo jen to, že místo obyčejného přítele budeš teď ve mně mít šťastného přítele. Kromě toho získáš v mé snoubence, která Tě srdečně pozdravuje a příště Ti sama napíše, upřímnou přítelkyni, což pro starého mládence není tak docela bezvýznamné. Vím, že Ti všelicos brání, abys nás navštívil, nebyla by však právě má svatba tou pravou příležitostí, abys nechal všechny překážky překážkami? Ale ať je to jak chce, neber žádné ohledy a jednej jen, jak uznáš za vhodné."

S tímto dopisem v ruce seděl Jiří dlouho u psacího stolu, obrácen tváří k oknu. Sotva odpověděl nepřítomným úsměvem jednomu známému, který šel kolem a z ulice ho zdravil.

Konečně strčil dopis do kapsy a vyšel z pokoje přes malou chodbičku do otcova pokoje, kde už nebyl celé měsíce. Nebylo to také zapotřebí, neboť se s otcem neustále stýkal v obchodě, obědvali společně v téže jídelně, večer se sice postaral každý o sebe, jak chtěl, ale potom většinou nebyl-li, což se stávalo velmi často, Jiří s přáteli nebo teď u snoubenky na návštěvě - poseděli ještě chvilku ve společném obývacím pokoji, každý se svými novinami.

Jiří užasl, jak tmavý je otcův pokoj i za tohoto slunného odpoledne. Takový stín vrhá tedy ta vysoká zeď, která se tyčí na druhé straně úzkého dvora. Otec seděl u okna v rohu vyzdobeném všelijakými upomínkami na nebožku matku a četl noviny, které držel šikmo před očima, snaže se tak vyrovnat jakousi slabost zraku. Na stole byly zbytky snídané, z níž, jak se zdálo, mnoho nesnědl.

„Á, Jiří!" řekl otec a hned mu vykročil vstříc. Těžký župan se mu při chůzi rozevřel, šosy poletovaly kolem něho. - Otec je pořád ještě obr, řekl si Jiří.

„Tady je ale nesnesitelná tma," řekl pak.

„Ano, tma tu je," odpověděl otec.

„I okno sis zavřel?"

„Je mi to tak milejší."

„Vždyť venku je docela teplo," dodal Jiří jakoby k tomu, co řekl předtím, a sedl si.

Otec sklidil nádobí od snídaně a postavil je na skříňku.

„Chtěl jsem ti vlastně jen říci," řekl Jiří, který zcela nepřítomně sledoval starcovy pohyby, „že jsem teď přece jen oznámil do Petrohradu své zasnoubení." Trochu povytáhl dopis z kapsy a zase ho nechal zapadnout.

„Do Petrohradu?" zeptal se otec.

„Svému příteli přece," řekl Jiří a hledal otcovy oči. Vždyť v obchodě je úplně jiný, pomyslel si, a jak tu tak zeširoka sedí a paže má zkřížené na prsou.

„Ano. Tvému příteli," řekl otec s důrazem.

„Víš přece, otče, že jsem mu nejdříve chtěl své zasnoubení zatajit. Z ohleduplnosti, pro nic jiného. Víš sám, že je to podivín. Říkal jsem si, nechť se třeba doví o mém zasnoubení odjinud, jakkoli je to při jeho samotářském způsobu života málo pravděpodobné - tomu zabránit nemohu -, ale přímo ode mne ať se to nedoví."

„A teď sis to zase rozmyslel?" zeptal se otec, položil veliké noviny na okno a na noviny brýle, jež přikryl rukou.

„Ano, teď jsem si to zase rozmyslel. Je-li to můj dobrý přítel, řekl jsem si, pak mé šťastné zasnoubení je štěstí i pro něho. A proto jsem už dál neváhal a oznámil mu to. Než však hodím dopis do schránky, chtěl jsem ti o tom povědět."

„Jiří," řekl otec a roztáhl bezzubá ústa, „podívej se. Přišel ses se mnou o té věci poradit. To ti bezpochyby slouží ke cti. Ale není to nic, je to hůř než nic, jestliže mi teď neřekneš celou pravdu. Nechci se dotýkat věcí, které sem nepatří. Od smrti naší drahé matky se přihodily jisté nepěkné věci. Snad i na ně dojde, a snad dřív, než si myslíme. V obchodě mi leccos uniká, ne snad, že by se to přede mnou skrývalo - vůbec teď nechci vyslovovat domněnku, že se to přede mnou skrývá - nemám už dost sil, paměť mi už neslouží, spousty věcí si nestačím všimnout. Takový je jednak běh přírody, za druhé mě smrt naší matičky zkrušila mnohem víc než tebe. - A když už jsem právě u této věci, u tohoto dopisu, prosím tě, Jiří, neobelhávej mě. Je to maličkost, nestojí to za řeč, tak mě neklam. Máš opravdu toho přítele v Petrohradě?"

Jiří v rozpacích vstal. „Nechme být mé přátele. Tisíce přátel mi nenahradí otce. Víš, co si o tom myslím? Nešetříš se dost. Ale stáří má svatá práva. Jsi pro mne v obchodě nenahraditelný, to víš velmi dobře, ale kdyby měl obchod ohrožovat tvé zdraví, hned zítra ho navždy zavřu. Takhle to nejde. Musíme ti změnit způsob života. Ale od základu. Sedíš tu potmě a v obývacím pokoji bys měl pěkně světlo. Snídaně se sotva dotkneš, místo aby ses pořádně posilnil. Sedíš při zavřeném okně a přitom by ti tak prospěl vzduch. Ne tatínku! Dojdu pro lékaře a budeme se řídit jeho příkazy. Vyměníme si pokoje, ty se přestěhuješ do předního pokoje, já sem. Nebudou z toho pro tebe žádné změny, všechno se přestěhuje s tebou. Ale na to

všechno je čas, teď si ještě chvilku lehni do postele, potřebuješ naléhavě klid. Pojď, pomohu ti při svlékání, uvidíš, že to dovedu. Nebo chceš-li jít hned do předního pokoje, lehni si zatím ke mně do postele. Bylo by to ostatně velmi rozumné."

Jiří stál těsně vedle otce, který svěsil hlavu s rozcuchanými bílými vlasy na prsa.

„Jiří," řekl otec tiše, bez hnutí.

Jiří ihned poklekl vedle otce, uviděl, jak se na něj z koutků očí v otcově znaveném obličeji upírají obrovské zorničky.

„Ty nemáš žádného přítele v Petrohradě. Vždycky jsi byl šprýmař a ani vůči mně ses nekrotil. Proč bys měl mít přítele zrovna tam! To se mi vůbec nechce věřit."

„Tak uvažuj, otče," řekl Jiří, zvedl otce ze židle, a když tu teď tak stál celý ochablý, svlékl mu župan, „budou to už brzy tři roky, co byl můj přítel u nás na návštěvě. Pamatuji se ještě, žes ho neměl obzvlášť v lásce. Nejméně dvakrát jsem ho před tebou zapřel, ačkoli právě seděl u mne v pokoji. Dovedl jsem docela dobře pochopit tvůj odpor k němu, můj přítel má své podivnůstky. Ale potom sis s ním přece jen zase docela dobře popovídal. Byl jsem tehdy ještě tak pyšný, že ho posloucháš, přikyvuješ mu a vyptáváš se ho. Zamyslíš-li se, musíš si vzpomenout. Vyprávěl tenkrát neuvěřitelné historky z ruské revoluce. Například jak jednou na obchodní cestě v Kyjevě uviděl vprostřed vřavy nějakého duchovního na balkóně, který si do dlaně vyřízl široký krvavý kříž, zdvihl tu ruku a vzýval davy. Sám jsi přece potom občas tu historku vykládal."

Zatím se Jiřímu podařilo zase otce usadit a opatrně mu svléknout trikotové kalhoty, které nosil přes plátěné podvlékačky. Když viděl to prádlo, nijak zvlášť čisté, vyčítal si, že otce zanedbává. Bylo jistě i jeho povinností dbát na to, aby se otci prádlo vyměňovalo. Ještě se se snoubenkou výslovně nedomluvili, jak zařídit otcovu budoucnost, mlčky totiž předpokládali, že otec zůstane sám ve starém bytě. Teď se však zkrátka a naprosto určitě rozhodl, že vezme otce s sebou do nové domácnosti. Když se na něj pozorně zadíval, připadlo mu skoro, že péče, kterou tam bude třeba otci poskytnout, by mohla přijít příliš pozdě.

Na rukou odnesl otce do postele. Měl strašný pocit, když si během těch několika kroků k posteli všiml, že si otec hraje s řetízkem od hodinek na jeho prsou. Ani ho nemohl hned uložit do postele, tak pevně se řetízku držel.

Ale sotva byl v posteli, zdálo se, že je všechno v pořádku. Sám se přikryl a pak si přetáhl přikrývku ještě hodně daleko přes ramena. Vzhlédl k Jiřímu docela přívětivě.

„Už si na něj vzpomínáš, není-liž pravda?" zeptal se Jiří a povzbudivě na něj kývl.

„Jsem teď dobře přikrytý?“ řekl otec, jako by se nemohl podívat, má-li dostatečně zakryté nohy.

„Tak už se ti líbí v posteli,“ řekl Jiří a urovnal kolem něho přikrývku.

„Jsem dobře přikrytý?“ zeptal se otec znovu a zdálo se, že dává obzvlášť pozor na odpověď.

„Buď klidný, jsi dobře přikrytý.“

„Ne!“ vykřikl otec, až se odpověď srazila s otázkou, odhodil přikrývku s takovou silou, že se na okamžik v letu celá rozprostřela, a vztyčil se na posteli. Jen jednou rukou se zlehka přidržoval stropu. „Chtěls mě přikrýt a zahrabat, to vím, ty kvítko, ale já ještě nejsem zahrabaný. A jsou-li tohle mé poslední síly, stačí na tebe, až příliš na tebe stačí. Abych neznal tvého přítele. To by byl syn, jakého bych si přál. Proto jsi ho tedy celá ta léta klamal. Proč jinak? Myslíš, že jsem se pro něho něco nenaplakal? Proto se přece zamykáš ve své kanceláři, nikdo nesmí vyrušovat, šéf má práci - jen abys mohl psát své prolhané dopisy do Ruska. Ale otce naštěstí nikdo nemusí učit, jak prohlédnout syna. Když sis teď myslel, žes ho zkrotil, natolik zkrotil, že si na něj můžeš zadkem sednout a on se nepohne, tu se můj pan syn rozhodne, že se ožení!“

Jiří vzhlížel vzhůru na děsivý přízrak svého otce. Petrohradský přítel, jehož otec najednou tak dobře znal, ho dojímal jako nikdy předtím. Viděl ho ztraceného v dalekém Rusku, ve dveřích prázdného, vypleněného obchodu ho viděl. Stál v troskách regálů, mezi rozškubaným zbožím a padajícími plynovými trubkami. Proč jen odjížděl tak daleko!

„Ale podívej se na mě!“ zvolal otec a Jiří, skoro duchem nepřítomný, se rozběhl k posteli, aby vše pochopil, ale zarazil se na půl cestě.

„Protože si vyhrnula sukně,“ spustil otec pisklavě, „protože si takhle vyhrnula sukně, husa protivná,“ aby to znázornil, vyhrnul si tak vysoko košili, až mu byla na stehně vidět jizva z válečných let, „protože si takhle a takhle a takhle vyhrnula sukně, přilepil ses na ni, a aby ses na ní mohl nerušeně ukájet, zhanobil jsi památku naší matky, zradil přítele a otce jsi strčil do postele, aby se nemohl hnout. Ale může se hnout, nebo ne?“

A stál docela volně a házel nohama. Vyzařovalo z něho poznání.

Jiří stál v koutě, co nejdál od otce. Už před hodnou chvílí se rozhodl, že bude vše velice pozorně sledovat, aby se nedal překvapit nepřímo, zezadu, shora. Zase si teď připomněl dávno zapomenuté předsevzetí a zapomněl na ně, jako když se krátká nit protahuje uchem jehly.

„Jenže přítel teď přece jen není zrazen!“ volal otec a jeho sem a tam se pohybující ukazovák to zdůrazňoval. „Já tu byl jeho zástupcem.“

„Komediante!“ zvolal Jiří nezadržitelně, ihned poznal chybu a kousl se, jenže příliš pozdě - s očima strnulýma do jazyka, až mu bolestí podklesly nohy.

„Ano, ovšem, hrál jsem komedii! Komedii! Správné slovo! Jaká jiná

útěcha zbývá starému ovdovělému otci? Řekni - a pro tu chvíli odpovědi zůstaň ještě mým živoucím synem -, co mi zbývalo tady v zadním pokoji, pronásledovanému proradným personálem, zestárlému až na kost? A můj syn si jásavě kráčel světem, uzavíral obchody, které já připravil, samou radostí se stavěl na hlavu a okolo otce chodil s uzavřenou tváří poctivce. Myslíš, že bych tě byl nemiloval, já, z něhož jsi vzešel?"

Teď se naklonί, myslel si Jiří, kéž by spadl a na kusy se rozbil! To slovo mu blesklo hlavou.

Otec se naklonil, ale nespadl. Protože Jiří nepřiskočil, jak očekával, opět se narovnal.

„Zůstaň, kde jsi, nepotřebuji tě! Myslíš si, že máš ještě sílu dojít sem ke mně a že zůstáváš na místě proto, že se ti chce. Jen aby ses nezmýlil! Pořád ještě jsem mnohem silnější. Sám bych možná musel ustoupit, ale takto mi matka předala svou sílu, s tvým přítelem jsem se nádherně spolčil, tvé zprávy mám zde v kapse!"

„Dokonce i v košili má kapsy!" pomyslil si Jiří a řekl si, že by ho touto poznámkou mohl znemožnit před celým světem. Jen okamžik na to myslel, neboť neustále vše zapomínal.

„Jen se zavěs do své snoubenky a pojď proti mně! Smetu ti ji od boku, ani nebudeš vědět jak!"

Jiří udělal grimasu, jako by tomu nevěřil. Otec pouze na dotvrzení toho, co řekl, pokýval hlavou směrem do kouta, kde Jiří stál.

„Jak jsi mě dnes pobavil, když jsi přišel a ptal se, máš-li napsat příteli o svém zasnoubení. On přece všechno ví, ty hlupáku, on přece všechno ví. Vždyť já mu píšu, zapomněl jsi mi totiž vzít psací potřeby. Proto už léta nepřijíždí, ví přece všechno stokrát líp než ty sám, tvé dopisy vždycky nepřečtené zmačká v levé ruce, kdežto pravou si drží před očima dopisy ode mne a čte je!"

Samým nadšením mával rukou nad hlavou.

„Ví všecko tisíckrát líp!" volal.

„Desettisíckrát!" řekl Jiří, posmívaje se otci, ale slovo nabylo ještě v jeho ústech smrtelně vážného zvuku.

„Celá léta už číhám, kdy přijdeš s touto otázkou! Myslíš, že se starám o něco jiného? Myslíš, že čtu noviny? Podívej!" a hodil Jiřímu list novin, který se s ním nějak dostal do postele. Staré noviny, jejichž jméno už Jiří vůbec neznal.

„Jak dlouho jsi váhal, než jsi uzrál! Matka musila umřít, nedožila se toho radostného dne, přítel chřadne v tom svém Rusku, už před třemi lety byl žlutý k zahození, a já, vždyť vidíš, jak to se mnou je. Pro tohle máš přece oči!"

„Tak tys mě špehoval!" zvolal Jiří.

Otec útrpně řekl jako mimochodem: „Tos chtěl říci patrně dřív. Teď

už se to vůbec nehodí."

A hlasitěji: „Teď tedy víš, co existovalo ještě kromě tebe, doposud jsi věděl jen o sobě! Vždyť jsi byl vlastně nevinné dítě, nebo ještě lépe řečeno, byl jsi ďáblův člověk! - A proto věz: Odsuzuji tě teď k smrti utopením!"

Jiří měl pocit, jako by byl hnán z pokoje ven, v uších mu znělo ještě bouchnutí, s nímž se otec za jeho zády zřítil na postel. Na schodech, po jejichž stupních se hnal jak po šikmé ploše, narazil hlavou na svou posluhovačku, která šla právě nahoru uklidit po ránu byt. „Ježíši!" vykřikla a zakryla si obličej zástěrou, ale on už byl ten tam. Vyletěl ze vrat, přes jízdní dráhu ho to hnalo k vodě. Už se chytil zábradlí jak hladový potravy. Přehoupl se jak vynikající cvičenec, jímž za mlada k pýše svých rodičů býval. Ještě se držel slábnoucíma rukama, mezi příčkami zábradlí si vyčíhal autobus, který snadno přehluší jeho pád, tiše zvolal: „Milí rodiče, přece jen jsem vás vždycky miloval," a spustil se dolů.

Na mostě vládl v té chvíli přímo nekonečný ruch.

PROMĚNA

PROMĚNA

I

Když se Řehoř Samsa jednou ráno probudil z nepokojných snů, shledal, že se v posteli proměnil v jakýsi nestvůrný hmyz. Ležel na hřbetě tvrdém jak pancíř, a když trochu nadzvedl hlavu, uviděl své vyklenuté, hnědé břicho rozdělené obloukovitými výztuhami, na jehož vrcholu se sotva ještě držela přikrývka a tak tak že úplně nesklouzla dolů. Jeho četné, vzhledem k ostatnímu objemu žalostně tenké nohy se mu bezmocně komíhaly před očima.

Co se to se mnou stalo? pomyslel si. Nebyl to sen. Jeho pokoj, správný, jen trochu příliš malý lidský pokoj, spočíval klidně mezi čtyřmi dobře známými stěnami. Nad stolem, na němž byla rozložena vybalená kolekce vzorků soukenného zboží - Samsa byl obchodní cestující -, visel obrázek, který si nedávno vystřihl z jednoho ilustrovaného časopisu a zasadil do pěkného pozlaceného rámu. Představoval dámu, opatřenou kožešinovou čapkou a kožešinovým boa, jak vzpřímeně sedí a nastavuje divákovi těžký kožešinový rukávník, v němž se jí ztrácí celé předloktí.

Řehořův pohled se pak obrátil k oknu a pošmourné počasí - bylo slyšet, jak kapky deště dopadají na okenní plech - ho naplnilo melancholií. Co kdybych si ještě trochu pospal a zapomněl na všechny blázniviny, pomyslel si, to však bylo naprosto neproveditelné, neboť byl zvyklý spát na pravém boku, v nynějším stavu se však do této polohy nemohl dostat. Ať sebou házel sebevětší silou na pravý bok, vždycky se zase zhoupl zpátky naznak. Zkoušel to snad stokrát, zavřel oči, aby se nemusel dívat na zmítající se nohy, a přestal, až když ucítil v boku lehkou, tupou bolest, jakou ještě nikdy nepocítil.

Ach bože, pomyslel si, jaké jsem si to vybral namáhavé povolání! Den co den na cestách. Zlobení s prací je mnohem víc než přímo v obchodě doma, a k tomu ještě ten kříž s cestováním, starosti o vlaková spojení, nepravidelné, špatné jídlo, stále se střídající známosti, jež nikdy nenabudou trvalosti, srdečnosti. Aby to všechno čert vzal! Ucítil nahoře na břiše slabé svědění; pomalu se sunul po hřbetě k čelu postele, aby mohl lépe zvednout hlavu; našel svědící místo, poseté spoustou drobných bílých teček, které nedovedl posoudit; a chtěl to místo jednou nohou ohmatat, hned ji však stáhl zpátky, neboť při dotyku ho hrůzou zamrazilo.

Sklouzl opět zpátky do dřívější polohy. Z toho časného vstávání člověk dočista zpitomí, pomyslel si. Člověk se potřebuje vyspat. Jiní kupci si žijí jak ženy v harému. Když se například během odpoledne vrátím do hostince, abych si přepsal získané zákazníky, sedí si tihle páni teprve u

snídaně. To bych si tak mohl zkusit u svého šéfa; na místě bych letěl. Ostatně kdoví jestli by to pro mne nebylo lepší. Kdybych se kvůli rodičům nedržel, dávno bych dal výpověď, šel bych rovnou k šéfovi a od plic bych mu řekl, co si myslím. Ten by určitě spadl z pultu! Je to také divný způsob, sednout si na pult a z té výšky mluvit se zaměstnancem, který navíc kvůli šéfově nedoslýchavosti musí přistoupit až těsně k němu. Nu, ještě se té naděje docela nevzdávám; jen co budu mít pohromadě tolik peněz, abych splatil, co mu rodiče dluží - může to trvat ještě tak pět šest let -, rozhodně to udělám. Pak se to rozetne. Prozatím ovšem musím vstát, protože mi v pět jede vlak.

A podíval se na budík, který tikal na prádelníku. Pane na nebi! pomyslel si. Bylo půl sedmé a ručičky šly klidně dál, dokonce bylo půl pryč, pomalu už tři čtvrti. Že by byl budík nezazvonil? Z postele bylo vidět, že byl správně nařízen na čtvrtou hodinu; určitě také zvonil. Ale což bylo možné klidně zaspat to zvonění, které otřásá nábytkem? Nu, klidně zrovna nespal, zato patrně tím tvrději. Co však teď počít? Příští vlak jede v sedm hodin; aby ho stihl, musil by si nesmírně pospíšit a kolekce ještě není sbalená a sám se necítí nijak zvlášť svěží a spolehlivý. A i kdyby vlak stihl, šéfovo hromování ho nemine, poněvadž sluha z obchodu čekal u vlaku o páté a dávno podal hlášení, že ho zmeškal. Je to šéfova stvůra, bez páteře a bez vlastního rozumu. Co kdyby se hlásil nemocný? Ale to by bylo krajně trapné a podezřelé, poněvadž za celých pět let služby nebyl Řehoř ani jednou nemocen. Šéf by určitě přišel s lékařem od nemocenské pokladny, vyčítal by rodičům, že mají líného syna, a všechny námitky by zatrhl odkazem na lékaře od pokladny, pro kterého jsou přece vůbec všichni lidé úplně zdrávi, jenže se štítí práce. A byl by ostatně v tomto případě v neprávu? Až na jistou ospalost, která byla po tom dlouhém spaní doopravdy zbytečná, cítil se Řehoř skutečně docela dobře a dokonce měl řádný hlad.

Když si to všechno v největším spěchu rozvažoval a nemohl se odhodlat vylézt z postele - budík právě odbíjel tři čtvrti na sedm -, ozvalo se opatrné zaklepání na dveře v hlavách postele. „Řehoři," zavolal hlas - byla to matka „je tři čtvrti na sedm. Nechtěls odjet?" Ten něžný hlas! Řehoř se zděsil, když uslyšel hlas, jímž odpověděl, nepochybně svůj dřívější hlas, do něhož se však jakoby zezdola mísilo jakési nepotlačitelné, bolestné pípání, které jedině první okamžik ponechávalo slovům zřetelnost, natolik však rozrušilo jejich doznění, že člověk nevěděl, jestli dobře slyší. Řehoř chtěl obšírně odpovědět a všechno vysvětlit, za těchto okolností se však omezil na pouhé: „Ano, ano, děkuji maminko, už vstávám." Skrz dřevěné dveře nebylo asi venku znát změnu v Řehořově hlase, neboť matka se tím prohlášením uspokojila a odšourala se pryč. Ale krátká rozmluva upozornila ostatní členy rodiny, že Řehoř je proti očekávání ještě doma, a už klepal na jedny z postranních dveří otec, slabě, ale zato pěstí.

„Řehoři, Řehoři," volal, „copak je?" A po malé chvilce znovu naléhavě a hlubším hlasem: „Řehoři! Řehoři!" U druhých postranních dveří se však ozval tichý, naříkavý hlas sestry: „Řehoři? Není ti dobře? Potřebuješ něco?" Na obě strany odpověděl Řehoř: „Už jsem hotov," a snažil se co nejpečlivěji vyslovovat a dlouhými odmlkami mezi jednotlivými slovy zbavit svůj hlas všeho nápadného. I otec se vrátil k snídani, avšak sestra zašeptala: „Řehoři, otevři, pro všechno na světě." Ale Řehoře ani nenapadlo otevřít, zato velebil svou opatrnost, jíž přivykl na cestách, že totiž i doma na noc zamykal všechny dveře.

Nejdříve chtěl v klidu a nerušeně vstát, obléci se a především nasnídat, a pak teprve si rozvážit, co dál, neboť mu bylo jasné, že úvahy v posteli k ničemu rozumnému nepovedou. Vzpomněl si, že už častěji cítíval v posteli jakousi lehkou bolest, způsobenou snad nešikovnou polohou, a když potom vstal, ukázalo se, že si to jen namlouval, i byl teď zvědav, jak se dnes jeho představy pozvolna rozplynou. Změna hlasu nevěstí ostatně nic jiného než řádné nachlazení, nemoc obchodních cestujících, o tom neměl nejmenší pochyby.

Odhodit přikrývku bylo docela prosté; stačilo, aby se jen trochu nafoukl, a spadla sama. Ale dál už to šlo těžko, hlavně proto, že byl tak nesmírně široký. Byl by potřeboval paže a ruce, aby se zdvihl; místo nich měl však jen spoustu nožiček, které byly neustále v roztodivném pohybu a které navíc nebyl s to ovládat. Chtěl-li naráz některou z nich pokrčit, pak se určitě narovnala; a když se mu konečně povedlo provést s onou nohou to, co chtěl, pracovaly zatím všechny ostatní s krajním, bolestném vzrušení jako pominuté. „Jenom se zbytečně nezdržovat v posteli," řekl si Řehoř.

Nejdřív se chtěl dostat z postele spodní částí těla, avšak tato spodní část, kterou ostatně ještě neviděl a již si ani nedovedl dost dobře představit, byla, jak se ukázalo, příliš těžko pohyblivá; šlo to tak pomalu; a když sebou nakonec málem zuřivě, vší silou a bez ohledu hodil dopředu, špatně zvolil směr, prudce narazil na dolní čelo postele a palčivá bolest, již ucítil, ho poučila, že právě spodní část těla je v tu chvíli snad nejchoulostivější.

Zkusil proto dostat z postele nejdříve horní část těla a opatrně otáčel hlavu k pelesti. To se též snadno podařilo a tělesná masa, přes svou šíři a tíhu, se posléze pomalu valila tím směrem, kam se obrátila hlava. Ale když konečně hlava trčela ven z postele do prázdného prostoru, bál se najednou postupovat tímto způsobem dál, neboť kdyby tak nakonec sletěl, musel by to být zrovna zázrak, aby si neporanil hlavu. A zrovna teď ani za nic nesmí pozbýt vědomí; to raději zůstane v posteli.

Ale když tu po opětovném namáhání zase ležel a oddychoval jako předtím a znovu viděl, jak nožičky spolu zápolí snad ještě krutěji, a nepřipadalo mu již možné vnést do té zvůle klid a řád, říkal si zas, že

nemůže setrvávat v posteli a že nejrozumnější bude obětovat vše, jen bude-li tu sebemenší naděje, že se tím z postele vysvobodí. Zároveň si však znovu a znovu připomínal, že mnohem lepší než zoufalé rozhodnutí je klidná a nejklidnější rozvaha. V takových okamžicích se zahleděl co nejupřeněji k oknu, bohužel však pohled na ranní mlhu, zahalující i protější stranu úzké ulice, skýtal málo důvěry a svěžesti. „Už sedm hodin," řekl si, když budík znovu odbíjel, „už sedm hodin a pořád ještě taková mlha." A chvilku zůstal ležet v klidu a slabě oddychoval, jako by snad očekával, že naprosté ticho vrátí skutečné a samozřejmé poměry.

Potom si však řekl: „Než odbije čtvrt na osm, bezpodmínečně musím být úplně venku z postele. Ostatně do té doby se po mně přijde zeptat také někdo z obchodu, protože obchod se otvírá před sedmou." A chystal se teď vykolébat tělo po celé délce úplně rovnoměrně z postele ven. Spustí-li se z postele takto; zůstane hlava, již hodlal při pádu prudce zvednout, ještě nejspíš bez úrazu. Hřbet je, zdá se, tvrdý; tomu se snad při pádu na koberec nic nestane. Nejpovážlivější mu připadalo pomyšlení na ten hlasitý rámus, který se určitě ozve a patrně vyvolá za dveřmi ne-li zděšení, tedy jisté obavy. Musel se toho však odvážit.

Když už Řehoř napůl čněl z postele ven - nová metoda byla spíš hrou než námahou, stačilo, aby se vždycky jen trhnutím kousek pohoupl -, napadlo ho, jak by bylo všechno jednoduché, kdyby mu přišli na pomoc. Dva silnější lidé - měl na mysli otce a služebnou - by docela stačili; musili by mu jen vsunout paže pod vypouklý hřbet, vyloupnout ho tak z postele, sehnout se s břemenem a pak jen opatrně vyčkat, až provede přemet na podlahu, kde snad nožičky dostanou nějaký smysl. Nu, nehledě k tomu, že dveře jsou zamčené, má snad vážně volat o pomoc? Přes všechnu bídu nemohl při tom pomyšlení potlačit úsměv.

Byl už tak daleko, že při silnějším zhoupnutí sotva držel rovnováhu, a teď už se co nejdřív musel definitivně rozhodnout, neboť bylo za pět minut čtvrt na osm - když se u dveří od bytu ozval zvonek. „To je někdo z obchodu," řekl si a skoro strnul, kdežto nožičky se roztančily tím rychleji. Na okamžik všechno ztichlo. „Neotevřou," řekl si Řehoř v jakési nesmyslné naději. Ale potom ovšem jako vždy vykročila služebná pevným krokem ke dveřím a otevřela. Sotva Řehoř uslyšel první slovo návštěvníkova pozdravu, už věděl, kdo to je - sám prokurista. Proč jen je Řehoř odsouzen, aby sloužil u firmy, kde nejmenší nedbalost vzbouzí hned největší podezření? Jsou snad všichni zaměstnanci dohromady darebáci, není snad mezi nimi ani jeden věrný, oddaný člověk, který třeba jen pár hodin po ránu nevyužije pro obchod, a už ho k zbláznění hryže svědomí a dočista není v stavu vylézt z postele? Copak opravdu nestačilo poslat učedníka, aby se zeptal když už to prostě bez toho doptávání nejde -, to musí přijít sám prokurista a celé nevinné rodině se tak musí dát najevo, že přešetření této podezřelé

okolnosti lze svěřit jedině prokuristovu rozumu? A spíš z rozčilení, jež tyto úvahy v Řehořovi vyvolaly, než z řádného rozhodnutí vymrštil se vší silou z postele. Ozvalo se hlasité bouchnutí, ale žádný zvláštní rámus to nebyl. Trochu ztlumil pád koberec, též hřbet byl pružnější, než si Řehoř myslel, odtud ten dosti nenápadný, tlumený zvuk. Jen na hlavu nebyl dost opatrný a uhodil se do ní; kroutil jí a vzteky i bolestí ji třel o koberec.

„Tam uvnitř něco spadlo," řekl prokurista v pokoji vlevo. Řehoř si zkoušel představit, jestli by se také prokuristovi nemohlo jednou stát něco podobného jako dnes jemu; vždyť takovou možnost je vlastně nutno připustit. Ale jako v neomalenou odpověď na tuto otázku udělal prokurista ve vedlejším pokoji několik rázných kroků a zavrzal lakýrkami. Z pokoje vpravo oznamovala sestra Řehořovi šeptem: „Řehoři, prokurista je tu." „Já vím," řekl Řehoř pro sebe; ale netroufal si promluvit tak nahlas, aby to sestra uslyšela.

„Řehoři," řekl teď otec z levého pokoje, „přišel pan prokurista a táže se, proč jsi neodjel ranním vlakem. Nevíme, co mu máme říci. Ostatně chce také mluvit s tebou osobně. Otevři tedy, prosím tě. On už bude tak laskav a promine nám ten nepořádek v pokoji." „Dobré jitro pane Samso," volal už prokurista vlídně. „Není mu dobře," řekla matka prokuristovi, zatímco otec ještě mluvil u dveří, „není mu dobře, pane prokuristo, to mi věřte. Jakpak by jinak mohl Řehoř zmeškat vlak? Vždyť ten chlapec nemyslí na nic jiného než na obchod. Už se skoro zlobím, že si někdy večer nevyjde; teď byl přece týden ve městě, ale večer co večer byl doma. Sedí tu s námi u stolu a tiše si čte noviny nebo studuje jízdní řády. K rozptýlení mu stačí vyřezávat si lupenkovou pilkou. Tuhle si například za dva tři večery vyřezal rámeček; podívejte se, jaký je pěkný; visí uvnitř v pokoji; hned ho uvidíte, jak Řehoř otevře. Jsem vůbec ráda, že tu jste, pane prokuristo; sami bychom byli Řehoře nepřiměli, aby otevřel; je takový umíněný; a určitě mu není dobře, ačkoli to ráno zapíral." „Hned přijdu," řekl Řehoř pomalu a obezřetně a nehýbal se, aby mu neušlo ani slovo z rozhovoru. „Jinak si to, milostivá paní, také nedovedu vysvětlit," řekl prokurista, „doufejme, že to není nic vážného. I když na druhou stranu zas musím říci, že my obchodníci - bohužel nebo naštěstí, jak chcete - musíme velmi často lehkou nevolnost z obchodních ohledů prostě přemoci."

„Tak může už pan prokurista k tobě dovnitř?" ptal se netrpělivý otec a znovu zaklepal na dveře. „Ne," řekl Řehoř. V pokoji vlevo nastalo trapné ticho, v pokoji vpravo začala sestra vzlykat.

Pročpak nejde sestra k ostatním? Asi teprve vstala a ještě se ani nezačala strojit. A proč pláče? Protože on nevstává a nepouští prokuristu dovnitř, protože se vystavuje nebezpečí, že ztratí místo a že by pak šéf zase znovu pronásledoval rodiče starými pohledávkami? To jsou snad přece

jen zatím zbytečné starosti. Ještě je Řehoř zde a ani ho nenapadá opustit rodinu. V tuto chvíli zde ovšem leží na koberci a nikdo, kdo by znal jeho stav, by po něm nemohl vážně žádat, aby pustil prokuristu dovnitř. Ale kvůli této malé nezdvořilosti, pro niž by se přece později snadno našla vhodná výmluva, nemohou Řehoře jen tak najednou propustit. A Řehořovi se zdálo, že by bylo mnohem rozumnější, kdyby ho teď nechali na pokoji a nerušili ho pláčem a domlouváním. Ale právě ta nejistota druhé skličovala a omlouvala jejich chování.

„Pane Samso," zvolal teď prokurista zvýšeným hlasem, „copak se děje? Zabarikádujete se tu v pokoji, odpovídáte jen ano a ne, působíte rodičům velké, zbytečné starosti a zanedbáváte - podotýkám to jen tak mimochodem - své úřední povinnosti způsobem vlastně neslýchaným. Mluvím tu jménem vašich rodičů a vašeho šéfa a žádám vás se vší vážností o okamžité jasné vysvětlení. Já žasnu, já žasnu. Měl jsem za to, že vás znám jako pokojného, rozumného člověka, a vy tu teď najednou, zdá se, chcete předvádět prapodivné vrtochy. Šéf mi sice dnes ráno naznačil možné vysvětlení vaší nedbalosti - týkalo se inkasa, jež vám bylo nedávno svěřeno -, ale já jsem se opravdu téměř zaručil svým čestným slovem, že takové vysvětlení jistě není správné. Teď však tu vidím vaši nepochopitelnou umíněnost a dočista ztrácím chuť sebeméně se vás zastávat. A vaše postavení naprosto není nejpevnější. Měl jsem původně v úmyslu říci vám to všechno mezi čtyřma očima, ale když mě tu necháváte tak nadarmo ztrácet čas, nevím, proč by se o tom neměli dovědět i vaši páni rodiče. Vaše výkony v poslední době byly tedy velmi neuspokojivé; není sice roční doba na zvláštní obchody, to uznáváme; avšak taková roční doba, kdy by se nedělaly žádné obchody, vůbec neexistuje, pane Samso, nesmí existovat."

„Ale pane prokuristo," zvolal Řehoř celý bez sebe a v rozčilení zapomněl na všechno ostatní, „vždyť já hned, okamžitě otevřu. Slabá nevolnost, závrať mi nedovolily vstát. Ležím teď ještě v posteli. Ale teď už jsem zase docela svěží. Zrovna vstávám z postele. Jen chvilku strpení! Nejde to ještě tak dobře, jak jsem myslel. Je mi už ale líp. Jak jen to tak na člověka padne! Ještě včera večer mi bylo docela dobře, rodiče to přece vědí, totiž lépe řečeno už včera večer jsem tak trochu něco tušil. Muselo to být na mně vidět. Proč jen jsem to v obchodě nehlásil! Ale to si člověk vždycky myslí, že nemoc přechodí a že není třeba zůstávat doma. Pane prokuristo! Ušetřte mé rodiče! Vždyť k všemu tomu, co mi vyčítáte, není důvod; vždyť mi o tom nikdo slovo neřekl. Třeba jste nečetl poslední zakázky, které jsem posílal. Ostatně ještě vlakem o osmé pojedu na cestu, těch pár hodin klidu mě posilnilo. Jenom se nezdržujte, pane prokuristo; hned jsem v obchodě, a buďte tak laskav, vyřiďte to panu šéfovi spolu s mým poručením!"

A zatímco to všechno Řehoř ze sebe o překot chrlil a sotva věděl, co říká, snadno se, patrně díky cviku, který získal v posteli, přiblížil k prádelníku a pokoušel se teď podle něho vztyčit. Skutečně chtěl otevřít, skutečně se chtěl ukázat a promluvit s prokuristou; byl žádostiv dovědět se, co řeknou ostatní, kteří po něm teď tak volají, až ho uvidí. Jestli se polekají, nebude už mít Řehoř žádnou odpovědnost a může být klidný. Jestli ale přijmou vše s klidem, pak ani on se nemá proč rozčilovat, a pospíší-li si, může být skutečně v osm na nádraží. Nejdříve se párkrát smekl po hladkém prádelníku, ale posléze se odrazil vší silou a stál zpříma; bolestí v podbřišku si už vůbec nevšímal, ačkoli ho tam zle pálilo. Potom padl na opěradlo blízké židle a nožičkami se zachytil jeho okraje. Avšak tím také nad sebou nabyl vlády a zůstal potichu, neboť teď si mohl poslechnout, co říká prokurista.

„Rozuměli jste jediné slovo?" ptal se prokurista rodičů, „snad si z nás nedělá blázny?" „Proboha," zvolala už matka s pláčem, „třeba je těžce nemocen a my ho tu trápíme. Markétko! Markétko!" zvolala pak. „Co je, maminko?" volala sestra z druhé strany. Domlouvaly se přes Řehořův pokoj. „Musíš okamžitě k lékaři. Řehoř je nemocen. Honem pro lékaře. Slyšelas teď, jak Řehoř mluví?" „To byl zvířecí hlas," řekl prokurista nápadně tiše ve srovnání s matčiným křikem. „Anno! Anno!" volal otec skrz předsíň do kuchyně a zatleskal, „ihned běžte pro zámečníka!" A už proběhla obě děvčata s šustícími sukněmi předsíní - jak se dokázala sestra tak rychle ustrojit? - a vyrazila z bytu. Ani nebylo slyšet bouchnout dveře; snad je nechaly otevřené, jak to bývá v bytech, kde se stalo velké neštěstí.

Ale Řehoř byl teď mnohem klidnější. Jeho slovům tedy už sice nerozuměli, ačkoliv jemu připadala dost jasná, jasnější než předtím, snad proto, že ucho si zvyklo. Ale rozhodně už teď uvěřili, že to s ním není docela v pořádku, a jsou mu schopni pomoci. Důvěra i jistota, s nimiž byla učiněna první opatření, působily na něho blahodárně. Měl pocit, že je opět zahrnut do lidského okruhu, a jak od lékaře, tak od zámečníka - jež od sebe vlastně přesně neodlišoval - čekal velkolepé a překvapivé výkony. Aby měl pro nadcházející rozhodná jednání co možná jasný hlas, odkašlal si trochu, snaže se to ovšem provést zcela tlumeně, neboť možná že už tento zvuk zněl jinak než lidské kašlání, což si už sám netroufal posoudit. Vedle v pokoji zatím všechno úplně ztichlo. Snad sedí rodina s prokuristou u stolu a šeptají si, snad se všichni opírají o dveře a naslouchají.

Řehoř se pomalu sunul s židlí ke dveřím, tam se jí pustil, padl na dveře, držel se na nich zpříma - polštářky na jeho nožičkách byly trochu lepkavé - a chvíli tam odpočíval po té námaze. Ale pak se jal ústy otáčet klíčem v zámku. Zdálo se bohužel, že vlastně nemá žádné zuby - čím teď uchopit klíč? - zato ale v čelistech měl ovšem velkou sílu; díky jim také

opravdu pohnul klíčem a nedbal na to, že si bezpochyby nějak ublížil, neboť se mu řinula nějaká hnědá tekutina, stékala po klíči a kapala na podlahu. „Poslouchejte," řekl prokurista ve vedlejším pokoji, „on otáčí klíčem." To Řehoře povzbudilo; ale všichni by na něj měli volat, i otec a matka; „Vzhůru, Řehoři," měli by volat, „jen do toho, dej se pořádně do toho zámku!" A s představou, že všichni napjatě sledují jeho úsilí, celý bez sebe se zakousl do klíče vší silou, kterou v sobě měl. Podle toho, jak se klíč otáčel, tancoval kolem zámku, držel se teď zpříma už jen ústy a podle potřeby se buď na klíč věšel, nebo ho pak zas vahou celého těla tlačil dolů. Jasnější zvuk zámku, který konečně skočil zpátky, Řehoře zrovna probudil. Oddechl si a řekl: „Tak jsem tedy nepotřeboval zámečníka," a položil hlavu na kliku, aby dveře docela otevřel.

Poněvadž musel dveře otevírat tímto způsobem, byly už vlastně otevřeny hodně dokořán, ale jeho ještě nebylo vidět. Musel se nejdřív pomalu otočit kolem jednoho z křídel dveří, a to velice opatrně, nechtěl-li se zrovna před vchodem do pokoje svalit na záda. Byl ještě zaujat tímto obtížným pohybem a neměl čas všímat si ostatních věcí, a vtom už slyšel, jak ze sebe prokurista vyrazil hlasité „Ó!" znělo to, jako když vítr zakvílí - a teď už ho také viděl - byl totiž nejblíž u dveří -,jak si tiskne ruku na otevřená ústa a pomalu couvá, jako by ho vyháněla nějaká neviditelná, rovnoměrně působící síla. Matka - stála tu vzdor prokuristově přítomnosti s vlasy ještě po ránu rozpuštěnými a do výšky zježenými - pohlédla nejdřív se sepjatýma rukama na otce, pak pokročila dva kroky k Řehořovi a klesla k zemi doprostřed sukní, jež se kolem ní rozprostřely, tvář jí poklesla na prsa a ztratila se. Otec s nevraživým výrazem zaťal pěst, jako by chtěl Řehoře strčit zpět do pokoje, rozhlédl se pak nejistě po obývacím pokoji, poté si rukama zakryl oči a rozplakal se, až se mu mocná hruď otřásala.

Řehoř ani do pokoje nevstoupil, zevnitř se opíral o křídlo dveří upevněné na zástrčku, takže mu bylo vidět jen polovinu trupu a nad ním ke straně skloněnou hlavu, jíž nakukoval za ostatními. Zatím se už hodně rozednilo; na druhé straně ulice se jasně rýsoval řetěz protějšího nekonečného černošedého domu - byla to nemocnice - s pravidelnými okny, jež tvrdě prolamovala průčelí; ještě pršelo, ale jen veliké, jednotlivě viditelné kapky, jež byly též doslova po jedné vrhány na zem. Nádobí od snídaně stálo v přehojném množství na stole, neboť pro otce byla snídaně nejdůležitějším jídlem dne, jež čtením všelijakých novin protahoval celé hodiny. Přímo na protější stěně visela Řehořova fotografie z vojny, zobrazovala ho coby poručíka, jenž s rukou na kordu a bezstarostným úsměvem vyžaduje respekt ke svému postoji i uniformě. Dveře do předsíně byly dokořán, a protože i dveře do bytu byly otevřené, bylo vidět ven na chodbu před bytem a na začátek schodů vedoucích dolů.

„Tak," řekl Řehoř a dobře si uvědomoval, že je jediný, kdo zachoval

klid, „ihned se obléknu, sbalím kolekci a pojedu. Chcete ještě, chcete ještě, abych jel? Tak vidíte, pane prokuristo, nejsem umíněný a pracuji rád; s cestováním je svízel, ale já bych bez cestování nemohl žít. Kampak jdete, pane prokuristo? Do obchodu? Ano? Povíte tam všechno podle pravdy? Může se stát, že člověk není momentálně schopen pracovat, ale to je zrovna pravá chvíle, aby se vzpomnělo na jeho dřívější výkony a uvážilo se, že později, až se překážky odstraní, bude jistě pracovat s tím větší pílí a soustředěním. Vždyť jsem panu šéfovi tolik zavázán, to přece velmi dobře víte. Kromě toho mám na starosti rodiče a sestru. Jsem v úzkých, ale zase se z toho dostanu. Nedělejte mi to však těžší, než to už je. Zastaňte se mne v obchodě! Cestující nebývá v oblibě, já vím. Lidé si myslí, že vydělává nekřesťanské peníze, a přitom si krásně žije. Nemají totiž zvláštní důvod, proč by se nad tímto předsudkem nějak víc zamýšleli. Vy ale, pane prokuristo, vy máte lepší přehled o poměrech než ostatní personál, ba dokonce, zcela jen mezi námi, lepší přehled než pan šéf, který jakožto zaměstnavatel se v úsudku snadno nechá zmást v neprospěch zaměstnance. Víte také velmi dobře, jak snadno se cestující, který bývá skoro celý rok mimo obchod, stane obětí klepů, náhod a bezdůvodných stížností, proti nimž se nikterak nemůže bránit, poněvadž se o nich většinou vůbec nedoví, a teprve až se vrátí vyčerpaný z nějaké cesty, pocítí doma na vlastní kůži zlé následky, jejichž příčiny už neprohlédne. Pane prokuristo, řekněte mi, než odejdete, slovíčko, abych viděl, že mi aspoň z malé části dáváte za pravdu!“

Ale prokurista se už při prvních Řehořových slovech odvrátil a jen se po něm s ohrnutými rty ohlížel přes poškubávající rameno. A během Řehořovy řeči chvilku klidně nepostál, nýbrž nespouštěje z Řehoře oči ustupoval ke dveřím, ale zcela pozvolna, jako by bylo tajně zakázáno opouštět pokoj. Už byl v předsíni a podle kvapného pohybu, jímž naposledy vytáhl nohu z obývacího pokoje, by si někdo mohl myslet, že si zrovna spálil podrážku. V předsíni však napřáhl pravou ruku daleko před sebe ke schodům, jako by tam na něj čekalo nějaké přímo nadpozemské vykoupení.

Řehořovi bylo jasné, že rozhodně nesmí nechat prokuristu v tomto rozpoložení odejít, nemá-li být jeho postavení v obchodě krajně ohroženo. Rodiče to vše tak dobře nechápou; nabyli za ta dlouhá léta přesvědčení, že Řehoř je v obchodě zaopatřen na celý život, a mimoto jsou teď natolik zabráni do okamžitých starostí, že ztrácejí veškerou prozíravost. Řehoř však tu prozíravost má. Prokuristu je třeba zadržet, upokojit, přesvědčit a nakonec získat; vždyť na tom závisí budoucnost Řehořova i celé rodiny! Kdyby tu tak byla sestra! Ta je chytrá; plakala už, když si Řehoř ještě klidně ležel na hřbetě. A prokurista, ten přítel žen, by si jistě dal říci; byla by zavřela dveře od bytu a v předsíni by mu to leknutí vymluvila. Jenže sestra tu právě není, Řehoř musí jednat sám. Nepřišlo mu na mysl, že

ještě vůbec neví, jak se v této chvíli dokáže pohybovat, ani to mu nepřišlo na mysl, že možná, ba pravděpodobně opět nebylo rozumět tomu, co říkal, a pustil se dveřního křídla; šinul se otvorem ven; chystal se jít za prokuristou, který se už oběma rukama směšně přidržoval zábradlí na chodbě; ale hledaje, čeho by se zachytil, ihned upadl na spoustu svých nožiček a slabě vykřikl. Sotva se to stalo, měl poprvé toho rána pocit tělesné pohody; nožičky měly pod sebou pevnou půdu; poslouchaly dokonale, jak s radostí pozoroval; jevily dokonce snahu nést ho, kam se mu zachce, a už myslel, že co chvíli se všechno trápení konečně obrátí k lepšímu. Avšak v okamžiku, kdy tu spočinul na zemi jen kousek od matky, přímo proti ní, a kolébal se utajeným pohybem, vyskočila náhle matka, ač zdánlivě byla přece zcela pohroužena do sebe, a s pažemi široce rozpřaženými, prsty od sebe, křičela: „Pomoc, proboha, pomoc!“, hlavu měla skloněnou, jako by chtěla na Řehoře líp vidět, ale v rozporu s tím pomateně utíkala pozpátku pryč; zapomněla, že za sebou má prostřený stůl; když k němu dorazila, sedla si na něj honem jako v roztržitosti; a zdálo se, že vůbec nepozoruje, že vedle ní se z převržené konvice proudem leje káva na koberec.

„Maminko, maminko,“ řekl Řehoř tiše a vzhlédl k ní. Prokurista se mu na chvíli docela vytratil z mysli; zato neodolal a při pohledu na vytékající kávu několikrát naprázdno chňapl čelistmi. Z toho se matka znovu dala do křiku, utekla ze stolu a padla do náručí přibíhajícímu otci. Ale Řehoř neměl teď kdy na rodiče; prokurista byl už na schodech; s bradou na zábradlí se ještě naposledy ohlédl. Řehoř se rozběhl, aby ho pokud možno s jistotou dohonil; prokurista však musel něco tušit, neboť přeskočil několik schodů najednou a zmizel; „hú!“ křičel však ještě, rozléhalo se to po celém schodišti. Bohužel tento prokuristův útěk jako by teď dočista zmátl otce, který byl až dosud poměrně klidný, neboť místo aby se sám za prokuristou rozběhl nebo aspoň Řehořovi nepřekážel v pronásledování, popadl do pravé ruky hůl, jíž prokurista nechal spolu s kloboukem a převlečníkem na židli, levou sebral ze stolu veliké noviny, a dupaje začal mávat holí i novinami, aby zahnal Řehoře zpátky do jeho pokoje. Nic nepomáhaly Řehořovy prosby, nikdo těm prosbám také nerozuměl, ať si kroutil hlavou sebepokorněji, otec jen tím více dupal. Na druhém konci matka prudce otevřela okno, ačkoli venku bylo chladno, a vyklánějíc se daleko ven, tiskla si tvář do dlaní. Mezi ulicí a schodištěm vznikl mocný průvan, záclony se rozlétly, noviny na stole šustily, jednotlivé listy se snesly na podlahu. Neúprosně dotíral otec a syčel přitom jako divý. Jenže Řehoř neměl ještě vůbec cvik v couvání, šlo to opravdu hodně pomalu. Kdyby se jen byl směl otočit, byl by ve svém pokoji hned, ale on se bál, že zdlouhavým otáčením připraví otce o trpělivost, a každým okamžikem mu přece hrozilo, že mu hůl v otcově ruce zasadí smrtelnou ránu do zad nebo do hlavy.

Nakonec však Řehořovi přece jen nezbývalo nic jiného, neboť s hrůzou pozoroval, že při couvání nedokáže ani udržet směr; a tak, ohlížeje se co chvíli bojácně úkosem po otci, začal se co nejrychleji, ve skutečnosti však velice pomalu otáčet. Snad otec zpozoroval jeho dobrou vůli, protože ho přitom nerušil, ba dokonce tu a tam otáčení zdálky dirigoval špičkou hole. Jen kdyby nebylo toho otcova nesnesitelného syčení! Řehoř z toho dočista ztrácel hlavu. Už byl skoro úplně obrácen, když se, poslouchaje neustále to syčení, dokonce popletl a pootočil se zase kousek zpátky. Když však nakonec šťastně dostal hlavu před otvor dveří, ukázalo se, že má tělo píliš široké, než aby jen tak prošlo. Otci samosebou v jeho nynějším rozpoložení ani zdaleka nenapadlo otevřít třeba druhé křídlo dveří a vytvořit tak Řehořovi dostatečný průchod. Měl jedinou utkvělou myšlenku, že Řehoř musí co nejrychleji k sobě do pokoje. Nikdy by ani nesvolil k zdlouhavým přípravám, jež Řehoř potřeboval, aby se vztyčil a takto třeba prošel dveřmi. Jako by tu nebyla žádná zvláštní překážka, poháněl teď spíš Řehoře s obzvláštním rámusem kupředu; za Řehořem to už vůbec neznělo jako hlas jednoho jediného otce; teď už doopravdy přestávaly všechny žerty a Řehoř se cpal do dveří děj se co děj. Jedna strana těla se zvedla, šikmo trčel v otvoru dveří, bok měl celý rozedřený, na bílých dveřích zůstaly ohavné skvrny, brzy uvízl úplně a sám od sebe by se už nebyl dokázal pohnout, nožičky z jedné strany nahoře třaslavě visely ve vzduchu, z druhé strany byly bolestivě přitlačeny na zem vtom dostal zezadu od otce mohutnou ránu, jež ho teď opravdu vysvobodila, a silně krváceje vletěl daleko do svého pokoje. Hůl ještě přirazila dveře, pak bylo konečně ticho.

II

Teprve za soumraku se Řehoř probudil z těžkého, mdlobného spánku. Jistě by se byl zanedlouho probudil i bez vyrušení, cítil se totiž odpočatý a vyspalý, ale připadalo mu, jako by ho byly vzbudily nějaké kvapné kroky a opatrné zavírání dveří do předsíně. Bledý svit pouličních elektrických lamp ležel tu a tam na stropě pokoje a na hořejších částech nábytku, ale dole, kde byl Řehoř, byla tma. Pomalu, ještě nešikovně tápaje tykadly, jejichž cenu teprve teď poznával, se sunul ke dveřím podívat se, co se stalo. Levý bok mu připadal jako jediná dlouhá, nepřiměřeně se napínající jizva, a na obě řady nožiček vyloženě kulhal. Jedna nožička se ostatně při dopoledních událostech těžce poranila - byl skoro zázrak, že jen jedna - a vlekl ji bezvládně za sebou.

Teprve u dveří zpozoroval, co ho tam vlastně lákalo; byl to pach nějakého jídla. Stála tam totiž miska plná sladkého mléka, v němž plavaly nakrájené kousky bílého chleba. Radostí by se byl skoro rozesmál, neboť měl ještě větší hlad než ráno, a hned ponořil skoro až po oči hlavu do

mléka. Ale brzo ji zase zklamaně vytáhl; nejenže mu při jídle vadil choulostivý levý bok - a jíst dovedl jen, když celé tělo se supěním spolupracovalo -, ale navíc mu mléko, které jinak bývalo jeho zamilovaným nápojem a které mu sem jistě proto sestra postavila, vůbec nechutnalo, ba odvrátil se skoro s odporem od misky a odlezl zpátky doprostřed pokoje.

V obývacím pokoji rozsvítili plyn, jak viděl Řehoř škvírou ve dveřích, ale ačkoli jindy otec touto dobou matce a někdy i dceři nahlas čítával z odpoledního vydání novin, nebylo teď slyšet ani hlásku. Nu, třeba už toho předčítání, o němž mu sestra vždycky vyprávěla i psala, nadobro nechali. Ale všude kolem bylo takové ticho, přestože byt přece jistě nebyl prázdný. „Jakým tichým životem to rodina žije," řekl si Řehoř, a zíraje upřeně do tmy, pociťoval velkou hrdost, že rodičům i sestře zaopatřil takový život v tak pěkném bytě. Ale což jestli teď všechen klid, všechen blahobyt, všechna spokojenost vezme hrozný konec? Aby nepropadal takovým myšlenkám, začal se Řehoř pohybovat a lezl po pokoji sem a tam.

Jednou za celý ten dlouhý večer se malou škvírou pootevřely a rychle opět zavřely jedny postranní dveře a jednou ty druhé; nejspíš se někomu zachtělo vejít dovnitř, ale potom si to zas rozmyslel. Řehoř si tedy stoupl rovnou ke dveřím do obývacího pokoje, odhodlán přece jen dostat váhajícího návštěvníka dovnitř nebo aspoň zjistit, kdo to je; ale dveře se teď už neotevíraly a Řehoř čekal marně. Dříve, dokud byly dveře zamčeny, všichni chtěli k němu dovnitř, teď, když jedny dveře sám otevřel a druhé byly patrně otevřeny během dne, nepřicházel nikdo a klíče byly teď také zastrčeny zvenčí.

Teprve pozdě v noci se v obývacím pokoji zhaslo, a teď bylo snadné zjistit, že rodiče a sestra byli až do té doby vzhůru, bylo totiž jasně slyšet, jak všichni tři po špičkách odcházejí. Teď už k Řehořovi až do rána jistě nikdo nepřijde; měl tedy spoustu času rozmyslet si v klidu, jak by si teď měl nově uspořádat svůj život. Avšak vysoký, prázdný pokoj, v němž byl nucen naplocho ležet na podlaze, mu naháněl strach, a přitom ani nevěděl proč, vždyť to byl jeho pokoj, v němž bydlil už pět let - i obrátil se napolo bezděčně a pospíšil si s trochou studu pod pohovku, kde se ihned cítil velice příjemně, ačkoli měl hřbet trochu zmáčknut a ačkoli nemohl už zvednout hlavu, a litoval jenom, že se mu tělo kvůli té šířce nevejde pod pohovku celé.

Tam zůstal celou noc, již zčásti strávil v polospánku, z něhož ho co chvíli vytrhl hlad, zčásti však v starostech a nejasných nadějích, které však vesměs vedly k závěru, že se prozatím musí chovat klidně a trpělivostí a všestrannými ohledy pomoci rodině snášet nesnáze, které jí v svém nynějším stavu nutně bude působit.

Už časně ráno, skoro byla ještě noc, měl Řehoř příležitost vyzkoušet,

jak pevné je předsevzetí, jež pojal, neboť sestra, skoro úplně oblečená, otevřela dveře z předsíně a napjatě se dívala dovnitř. Nenašla ho hned, ale když ho zpozorovala pod pohovkou - někde proboha musel přece být, nemohl přece odletět -, vyděsila se tolik, že se neovládla a zase dveře zvenčí přibouchla. Ale jako by litovala svého chování, hned zas dveře otevřela a vešla po špičkách jako k těžce nemocnému nebo dokonce k někomu cizímu. Řehoř vysunul hlavu až k samému kraji pohovky a pozoroval ji. Jestlipak si všimne, že se mléka ani nedotkl, a to ne že by neměl hlad, a jestlipak přinese nějaké to jídlo, které by mu líp vyhovovalo? Neudělá-li to sama od sebe, umře raději hlady, než aby ji na to upozorňoval, přestože vlastně cítil strašné nutkání vyrazit zpod pohovky, vrhnout se sestře k nohám a poprosit o něco dobrého k jídlu. Ale sestra okamžitě s údivem zpozorovala dosud plnou misku, z níž jen trochu mléka bylo kolem dokola rozlito, hned ji zvedla, ne sice holou rukou, nýbrž s hadrem, a vynesla ji ven. Řehoř byl náramně zvědav, co mu za to přinese, a dělal si nejrůznější představy. Nikdy by byl ale neuhodl, co sestra ve své dobrotě skutečně učinila. Aby vyzkoušela jeho chuť, přinesla mu na starých novinách rozprostřený celý výběr. Byla tu stará nahnilá zelenina; kosti od večeře obalené ztuhlou bílou omáčkou, trochu rozinek a mandlí; kus sýra, o němž Řehoř dva dny předtím prohlásil, že se nedá jíst; suchý chleba, chleba s máslem a posolený chleba s máslem. Mimoto postavila k tomu všemu ještě misku určenou patrně jednou provždy pro Řehoře, do níž nalila vodu. A z taktu, neboť věděla, že by Řehoř před ní nejedl, zmizela co nejrychleji, a dokonce otočila klíčem, jen aby Řehoř pochopil, že si může udělat pohodlí jaké chce. Řehořovi se nožičky jen míhaly, když šlo o jídlo. Ostatně i jeho rány se už úplně zahojily, nic už mu nevadilo, žasl nad tím a vzpomněl si, jak se víc než před měsícem nepatrně řízl nožem do prstu a jak ho ta rána ještě předevčírem bolela. Že bych byl teď méně citlivý? pomyslel si a už začal hltavě ocucávat sýr, který ho ze všech jídel lákal nejdříve a nejnaléhavěji. Najeden ráz a s očima slzícíma uspokojením zhltl sýr, zeleninu a omáčku; naopak čerstvá jídla mu nechutnala, ani jejich pach nesnášel, a dokonce věci, které se chystal sníst, si odvlekl kousek stranou. Dávno byl už se vším hotov a jen líně ležel na tom samém místě, když sestra pomalu otočila klíčem na znamení, aby se odklidil. To ho hned vyplašilo, ačkoliv už skoro podřimoval, a pospíchal zase pod pohovku. Ale stálo ho to velké přemáhání, aby zůstal pod pohovkou i tu krátkou dobu, co byla sestra v pokoji, neboť z hojného jídla se mu trochu zakulatilo břicho a v tom těsném prostoru sotva dýchal. Co chvíli se tak trochu dusil a přitom s očima poněkud vyboulenýma přihlížel, jak nic netušící sestra smetá koštětem nejen zbytky, ale i jídlo, jehož se Řehoř ani nedotkl, jako by tedy ani to už nebylo k potřebě, a jak chvatně všechno hází do kbelíku, který uzavřela dřevěným víkem, načež všechno vynesla ven. Sotva se

otočila, vysoukal se Řehoř zpod pohovky a protáhl se a nafoukl.

Takto dostával teď Řehoř najíst každý den, jednou ráno, kdy rodiče i služka ještě spali, podruhé, když se všichni naobědvali, neboť potom si rodiče ještě na chvíli zdřímli a služku poslala sestra pro něco ven. Jistě ani oni nechtěli, aby Řehoř umřel hlady, ale snad by byli nesnesli, aby se dovídali o jeho jídle jinak než z doslechu, snad je chtěla sestra ušetřit sebemenšího zármutku, vždyť se opravdu trápili už tak dost.

Jakými výmluvami dostali to první dopoledne lékaře a zámečníka zase z bytu, to se už Řehoř vůbec nemohl dovědět, neboť jelikož jemu nebylo rozumět, nenapadlo nikoho, ani sestru, že by on mohl rozumět druhým, a když byla sestra u něho v pokoji, musel se spokojit s tím, že jen tu a tam zaslechl, jak vzdychá a vzývá všechny svaté. Teprve později, když si na všechno trochu zvykla - že by si zvykla docela, na to nebylo ovšem ani pomyšlení -, pochytil Řehoř občas nějakou poznámku, která byla míněna laskavě nebo se tak dala vyložit. „Dnes mu ale chutnalo," říkala, když Řehoř jídlo jaksepatří spořádal, kdežto v opačném případě, který se postupem času opakoval čím dál častěji, říkávala skoro smutně: „Zase to všechno nechal."

I když se Řehoř nemohl bezprostředně dovědět nic nového, leccos vyposlechl z vedlejších pokojů, a kdykoli zaslechl nějaké hlasy, hned se hnal k příslušným dveřím a celým tělem se na ně přimáčkl. Zvláště první dobu nebylo rozhovoru, aby se, třeba jen skrytě, netýkal jeho. Celé dva dny bylo při každém jídle slyšet, jak rokují, co teď počít; ale i mezi jednotlivými jídly se mluvilo na totéž téma, neboť vždy byli doma aspoň dva členové rodiny, protože nikdo ani nechtěl zůstávat doma sám, a nechat byt úplně opuštěný bylo přece naprosto vyloučeno. Služka také hned první den - nebylo docela jasné, co a kolik o celém případě věděla na kolenou prosila matku, aby ji okamžitě propustila, a když se za čtvrt hodiny nato loučila, děkovala se slzami v očích za propuštění jako za největší dobrodiní, jakého se jí tu dostalo, a aniž ji kdo o to žádal, strašlivě se zapřisáhla, že nikomu nevyzradí ani to nejmenší.

Teď musila sestra spolu s matkou i vařit; nedalo to ovšem mnoho práce, protože skoro nic nejedli. Znovu a znovu slýchal Řehoř, jak jeden druhého marně vybízí k jídlu a nedostává jinou odpověď než: „Děkuji, mám dost," nebo něco podobného. Snad ani nepili. Často se ptávala sestra otce, jestli chce pivo, a upřímně se nabízela, že pro ně sama dojde, a když otec mlčel, řekla, aby zabránila všem pochybám, že pro ně může poslat také domovnici, ale nakonec pak řekl otec rozhodně „Ne," a dál se o tom nemluvilo.

Hned první den vyložil otec matce i sestře celkové majetkové poměry a vyhlídky. Tu a tam vstal od stolu a z malé wertheimky, kterou zachránil před pěti lety při bankrotu svého obchodu, přinesl nějaký doklad

nebo zápisník. Bylo slyšet, jak odmyká složitý zámek a zase ho zamyká, když vyndal to, co hledal. Tyto otcovy výklady byly částečně první potěšitelnou věcí, kterou Řehoř od začátku svého zajetí uslyšel. Měl za to, že otci z onoho obchodu nezbylo ani to nejmenší, alespoň mu otec nic opačného neřekl a Řehoř se ho po tom ovšem ani neptal. Jedinou Řehořovou starostí bylo tehdy přičinit se ze všech sil, aby rodina co nejrychleji zapomněla na tu obchodní pohromu, která všechny uvrhla do napjaté beznaděje. A tak se tehdy pustil s docela mimořádným zápalem do práce a skoro přes noc se z malého příručího stal obchodním cestujícím, který měl ovšem daleko jiné možnosti výdělku a jehož pracovní úspěchy se formou provize okamžitě měnily v hotové peníze, jež pak mohl doma užaslé a šťastné rodině položit na stůl. Bývaly to krásné časy a nikdy se pak už neopakovaly, aspoň ne s tím leskem, ačkoli Řehoř později vydělával tolik, že byl s to nést výdaje celé rodiny a také je nesl. Prostě si na to zvykli, jak rodina, tak Řehoř, oni s povděkem přijímali peníze, on je rád odevzdával, ale chyběla tomu už jaksi ta pravá srdečnost. Pouze sestra byla Řehořovi přece jen i nadále blízká, a poněvadž na rozdíl od něho velmi milovala hudbu a dovedla jímavě hrát na housle, pojal tajný úmysl, že ji napřesrok pošle na konzervatoř bez ohledu na velké výlohy, které s tím jistě budou spojeny a které už nějak uhradí. Když se Řehoř nakrátko zdržel v městě, často padla v rozhovorech se sestrou zmínka o konzervatoři, ale vždy jen jako o krásném snu, na jehož uskutečnění se nedalo ani pomyslit, a rodiče ani tyto nevinné zmínky neslyšeli rádi; ale Řehoř na to pomýšlel s určitostí a hodlal vše na Štědrý večer slavnostně oznámit.

Takové myšlenky, jež v jeho současném stavu nebyly vůbec k ničemu, mu táhly hlavou, když tam stál zpříma přilepen na dveře a naslouchal. Někdy už samou únavou nemohl ani poslouchat a hlava mu ochable udeřila o dveře, ale hned ji zase vztyčil, neboť i tak nepatrný hluk, jaký tím způsobil, bylo vedle slyšet a všichni zmlkli. „Co to zase vyvádí?“ řekl otec po chvíli, obraceje se zřejmě ke dveřím, a teprve pak se zas pomalu vrátili k přerušenému rozhovoru.

Řehořovi bylo teď sdostatek jasné - otec totiž obvykle své výklady častěji opakoval, jednak proto, že se sám těmito věcmi už dávno nezabýval, jednak také proto, že matka všemu hned napoprvé neporozuměla -, že přes všechno neštěstí zbylo ještě ze starých časů docela malé ovšem jmění, jež díky nedotčeným úrokům mezitím vzrostlo. Kromě toho však ty peníze, jež Řehoř měsíc co měsíc nosil domů - sám si pro sebe ponechával jen pár zlatek -, se neutratily docela a nashromáždil se z nich malý kapitál. Řehoř za dveřmi horlivě přikyvoval a měl radost z té nečekané prozíravosti a šetrnosti. Byl by vlastně mohl těmito přebytečnými penězi dále uplatit otcův dluh šéfovi, takže den, kdy by se mohl zbavit toho místa, by se byl značně přiblížil, ale teď to bylo nepochybně lepší tak, jak to zařídil otec.

Jenže těch peněz zdaleka nebylo dost, aby snad rodina mohla být živa z úroků; vystačily by rodině k životu snad na rok, nejvýš na dva, na víc ne. Byla to tedy jen částka, na kterou se vlastně nesmí sáhnout a která se musí uložit pro případ nouze; peníze na živobytí však třeba vydělávat. Jenže otec byl sice zdravý, ale starý člověk, který už pět let vůbec nepracoval a rozhodně si nesměl příliš troufat; za těch pět let, jež byla prvními prázdninami v jeho namáhavém a přece neúspěšném životě, hodně ztloustl a stal se těžkopádný. A má teď snad vydělávat stará matka, kterou trápí záducha, takže už přejít pokoj je pro ni námaha, a která každý druhý den proleží s návalem dušnosti na pohovce u otevřeného okna? A má teď vydělávat peníze sestra, která je v sedmnácti letech ještě dítě a jíž je tolik třeba dopřát, aby mohla žít tak jako doposud, to jest hezky se strojit, dlouho spát, pomáhat v domácnosti, užít trochu skromné zábavy a především hrát na housle? Když přišla řeč na tuto nezbytnost vydělávat peníze, odtrhl se Řehoř vždycky nejdřív ode dveří a padl na chladné kožené sofa vedle dveří, neboť zrovna hořel hanbou a zármutkem.

Často tam proležel celé dlouhé noci, ani oka nezamhouřil a celé hodiny jen škrábal do kůže. Anebo nelitoval velké námahy a přisunul k oknu židli, pak vylezl na okenní parapet, a vzpíraje se v židli, nahýbal se k oknu, patrně jen v jakési vzpomínce na osvobodivý pocit, jaký míval dřív, když se díval z okna. Neboť ve skutečnosti den ze dne viděl i nepatrně vzdálené věci méně a méně zřetelně; protější nemocnici, již dříve vídal tak často, až ji proklínal, ztratil už úplně z dohledu, a nevědět s jistotou, že bydlí v tiché, ale ve všem všudy městské Charlottině ulici, mohl by mít za to, že hledí z okna do pustiny, kde šedavé nebe a šedavá zem k nerozeznání splývají. Pozorné sestře stačilo, že jen dvakrát viděla stát židli u okna, a od té doby pokaždé, když v pokoji uklidila, přistavila židli zase přesně k oknu, ba dokonce nechávala od té doby vnitřní okno otevřené.

Kdyby jen byl mohl Řehoř promluvit se sestrou a poděkovat jí za všechno, co pro něj musí udělat, hned by byl její služby snášel snáze; takto tím však trpěl. Sestra se ovšem snažila zahladit pokud možno trapnost celé věci a postupem času se jí to též samozřejmě vedlo líp a líp, jenže i Řehoř časem všechno mnohem lépe rozpoznával. Už to, jak vcházela, bylo pro něj hrozné. Sestra vešla, ani neztrácela čas zavíráním dveří, ačkoliv jinak velice dbala na to, aby každého ušetřila pohledu do Řehořova pokoje, rovnou běžela k oknu a chvatnýma rukama je dokořán otevřela, jako by se málem dusila, zůstávala též, ať bylo sebevíc chladno, chvíli u okna a zhluboka dýchala. Tím lítáním a lomozem děsila Řehoře dvakrát za den, celou tu dobu se třásl pod pohovkou a přitom věděl velmi dobře, že by ho toho jistě ráda ušetřila, jen kdyby byla s to vydržet při zavřených oknech v místnosti, kde byl Řehoř.

Jednou, bylo to jistě už měsíc od Řehořovy proměny a sestra neměla

už přece nijak zvlášť proč žasnout nad Řehořovým vzhledem, přišla trochu dřív než jindy a zastihla ještě Řehoře, jak nehnutě a v postoji věru úděsném vyhlíží z okna. Řehoře by bylo nepřekvapilo, kdyby byla nevstoupila, překážel jí totiž, takže nemohla otevřít okno, ale ona nejenže nevstoupila, uskočila dokonce a zamkla za sebou; někdo cizí by si musel pomyslit, že na ni Řehoř číhal a chtěl ji kousnout. Řehoř se ovšem ihned schoval pod pohovku, ale musel čekat až do poledne, než se sestra vrátila, a zdála se mu mnohem neklidnější než jindy. Z toho viděl, že pohled na něj je pro ni stále ještě nesnesitelný a nutně bude nesnesitelný i nadále a že se asi hodně musí přemáhat, aby neutekla už při pohledu na malý kousek jeho těla, jímž vyčnívá zpod pohovky. Aby ji ušetřil i tohoto pohledu, odnesl jednoho dne na hřbetě na pohovku prostěradlo - potřeboval na tu práci čtyři hodiny – a upravil je tak, že byl teď úplně zakryt a že by ho sestra neuviděla, ani kdyby se sehnula. Kdyby se domnívala, že to prostěradlo je zbytečné, mohla je přece odstranit, vždyť bylo dost jasné, že se Řehoř neuzavírá tak nadobro jen pro zábavu, ale ona nechala prostěradlo, jak bylo, a Řehořovi se dokonce zdálo, že zachytil vděčný pohled, když jednu chvíli prostěradlo opatrně hlavou nadzdvihl, aby se podíval, jak sestra přijala nové zařízení.

Prvních čtrnáct dní se rodiče nemohli odhodlat, aby k němu vešli, a slýchal často, jak mluví o sestřině nynější práci s uznáním, kdežto až dosud se na sestru nejednou zlobili, neboť jim připadala tak trochu k ničemu. Teď však oba, otec i matka, často čekávali před Řehořovým pokojem, zatímco tam sestra uklízela, a sotva vyšla ven, musela jim dopodrobna vyprávět, jak to v pokoji vypadá, co Řehoř jedl, jak se tentokrát choval, a jestli snad není nějaké malé zlepšení. Matka chtěla ostatně poměrně brzo Řehoře navštívit, avšak otec i sestra ji odrazovali nejdříve rozumovými důvody, jež Řehoř velice pozorně vyslechl a jež plně schvaloval. Později však ji museli zdržovat násilím, a když pak volala: „Pusťte mě přece k Řehořovi, vždyť je to můj nešťastný syn. Copak nechápete, že musím k němu?“, pomyslel si Řehoř, že by přece jen snad bylo dobře, kdyby k němu matka zašla, samozřejmě ne každý den, ale třeba jednou za týden; rozumí přece všemu mnohem lépe než sestra, která přes všechnu svou statečnost je přece jen ještě dítě a ujala se těžkého úkolu koneckonců snad jedině z dětinské lehkomyslnosti.

Řehořovo přání spatřit matku se brzy splnilo. Během dne se Řehoř už z ohledu k rodičům nechtěl ukazovat u okna, avšak lézt na těch několika čtverečních metrech podlahy také moc nemohl, v klidu ani v noci nevydržel, jídlo ho brzy vůbec přestalo těšit, a tak, aby se rozptýlil, zvykl si lézt křížem krážem po stěnách a po stropě. Zvláště nahoře na stropě visíval rád; to bylo něco jiného než ležet na podlaze; volněji se dýchalo; tělem probíhalo lehké chvění; a v té málem blažené roztržitosti, jež se ho tam nahoře zmocňovala, se mohlo stát, že se k vlastnímu překvapení pustil

a plácl sebou na podlahu. Jenže teď už samozřejmě ovládal tělo docela jinak než dříve a ani při tak velikém pádu si neublížil. Sestra si ovšem ihned všimla nové zábavy, kterou si Řehoř vynašel - jak lezl, zanechával za sebou totiž tu a tam též stopy své lepkavé látky -, i vzala si do hlavy, že Řehořovi umožní lezení v co největším rozsahu a odstraní nábytek, který mu překáží, především prádelník a psací stůl. Jenomže to sama nedokázala; otce si netroufala žádat o pomoc; služka by jí docela jistě nepomohla, neboť toto asi šestnáctileté děvče sice od propuštění dřívější kuchařky statečně vytrvávalo, ale vyprosilo si dovolení, že se smí trvale zamykat v kuchyni a otevře dveře jen na zvláštní zavolání; nezbývalo tedy sestře nic jiného, než aby s sebou jednou v otcově nepřítomnosti vzala matku. Matka také přišla a samou radostí rozčileně vykřikla, ale u dveří Řehořova pokoje zmlkla. Sestra se ovšem nejdříve podívala, je-li v pokoji vše v pořádku; teprve pak pustila matku dovnitř. Řehoř v největším spěchu stáhl prostěradlo ještě níž a ještě víc je načechral, opravdu to celé vypadalo tak, jako když někdo jen tak náhodou hodí prostěradlo na pohovku. Řehoř tentokrát také nechal vykukování zpod prostěradla; vzdal se toho, že by už dnes matku uviděl, jen se radoval, že tedy přece přišla. „Jen pojď, není ho vidět," řekla sestra a zřejmě vedla matku za ruku. Řehoř teď slyšel, jak ty dvě slabé ženy postrkují starý, přece jen těžký prádelník a jak sestra pokaždé chce tu největší práci strhnout sama, nedbajíc matčina ustrašeného napomínání, aby se nenamohla. Trvalo to velmi dlouho. Když už pracovaly jistě čtvrt hodiny, řekla matka, že by se prádelník přece jen měl nechat, kde je, poněvadž za prvé je příliš těžký, nebudou hotovy, než přijde otec, a prádelník uprostřed pokoje zatarasí Řehořovi všechny cesty, za druhé není přece vůbec jisté, že se odklízením nábytku Řehořovi zavděčí. Jí se zdá, že to bude spíš naopak; pohled na holou stěnu ji prý zrovna skličuje; a kde je psáno, že i Řehoř nebude mít takový pocit, dávno si přece na nábytek v pokoji zvykl a bude si proto v prázdném pokoji připadat opuštěný. „A nebude to pak vypadat," řekla matka nakonec docela tiše, mluvila vůbec skoro šeptem, jako by chtěla zabránit, aby Řehoř, o němž přesně nevěděla, kde je, zaslechl i jen zvuk jejího hlasu, neboť že nerozumí slovům, o tom byla přesvědčena, „a nebude to vypadat, jako bychom odklizením nábytku dávali najevo, že se vzdáváme vší naděje na zlepšení a bezohledně ho ponecháváme jemu samému? Já myslím, že by bylo nejlepší udržovat pokoj přesně v tom stavu, jak byl, aby Řehoř, až se k nám zase vrátí, nalezl všechno beze změny a tím snadněji zapomněl, co bylo předtím."

Naslouchaje těmto matčiným slovům, poznal Řehoř, že nedostatek jakéhokoliv bezprostředního dorozumění s lidmi, spojený s jednotvárným životem uprostřed rodiny, mu určitě za ty dva měsíce pomátl rozum, jinak si totiž nedovedl vysvětlit, že mohl vážně zatoužit, aby mu pokoj vyprázdnili. Copak se mu doopravdy zachtělo, aby se ten teplý pokoj,

útulně zařízený nábytkem, proměnil v jakési doupě, kde by si pak ovšem nerušeně mohl všude lézt, ale také by zároveň rychle nadobro zapomněl na svou lidskou minulost? Vždyť už teď málem zapomínal a jen dávno neslyšený matčin hlas ho vzburcoval. Nic ať neodklízejí; všechno musí zůstat; nemůže být bez nábytku, příjemně působícího na jeho rozpoložení; a brání-li mu nábytek, aby nesmyslně popolézal sem a tam, pak to není vůbec ke škodě, nýbrž jedině ku prospěchu.

Avšak sestra byla bohužel jiného názoru; zvykla si, jistě ne docela neprávem, kdykoli se jednalo o Řehořových záležitostech, vystupovat vůči rodičům jako obzvláštní znalec, a tak i teď stačily sestře matčiny rady, aby trvala nejen na odklizení prádelníku a psacího stolu, které jediné měla nejprve na mysli, nýbrž na odklizení veškerého nábytku vyjma nezbytnou pohovku. Nebyl to samozřejmě pouze dětinský vzdor a sebedůvěra, jíž poslední dobou tak nečekaně a těžce nabyla, co ji vedlo k tomuto požadavku; ona přece též skutečně pozorovala, že Řehoř potřebuje k lezení hodně prostoru, kdežto nábytku, pokud bylo vidět, nepoužíval ani trochu. Ale snad při tom působil i sklon k blouznivosti, příznačný pro dívky jejího věku a hledající ukojení při každé příležitosti, který teď Markétu zlákal, aby Řehořově situaci dodala ještě více hrůznosti a mohla pak pro něj vykonávat ještě více než doposud. Neboť do místnosti, kde jen Řehoř sám bude vládnout holým stěnám, by si kromě Markétky ovšem nikdo netroufl vstoupit.

A tak nedala ve svém rozhodnutí nic na matku, která zřejmě v tomto pokoji samým neklidem ztratila jistotu, brzy zmlkla, a co jí síly stačily, pomáhala sestře dostat prádelník ven. Bez prádelníku by se Řehoř, pravda, v nejhorším ještě obešel, ale psací stůl už musí zůstat. A sotva byly ženy s prádelníkem, do něhož se vzdychajíce opíraly, z pokoje venku, vystrčil Řehoř hlavu zpod pohovky, aby se podíval, jak opatrně a co možná šetrně zakročit. Ale neneštěstí se právě matka vrátila první, zatímco Markétka vedle v pokoji objímala prádelník a škubala jím sem a tam, aniž jím ovšem hnula z místa. Matka však nebyla zvyklá pohledu na Řehoře, ještě by se z toho mohla rozstonat, a tak Řehoř zděšeně pozpátku utíkal až k druhému konci pohovky, ale nemohl už zabránit, aby se prostěradlo vpředu trochu nepohnulo. To stačilo, aby matka zpozorněla. Zarazila se, chvilku zůstala tiše stát a pak se vrátila k Markétce.

Ačkoli si Řehoř znovu a znovu říkal, že se přece neděje nic mimořádného, že jenom přestavují pár kusů nábytku, přece jen si brzy musel přiznat, že na něj to přecházení obou žen, jejich pokřikování, skřípání nábytku po podlaze působí jako veliká, ze všech stran sílící vřava, a i když sebevíc přitahoval hlavu a nohy k tělu a břicho tiskl k podlaze, chtě nechtě si musel říci, že to všechno dlouho nevydrží. Vyklízejí mu pokoj; seberou mu všechno, co má rád; prádelník, kde je uložena lupenková pilka a jiné

nářadí, už vynesly; teď viklají psacím stolem, který se už pevně zaryl do podlahy, u něhož psával úkoly jako obchodní akademik, jako žák měšťanky, ba dokonce jako žák obecné školy - a teď už opravdu není kdy zkoumat dobré úmysly obou žen, na jejichž existenci ostatně skoro zapomněl, neboť byly už tak znavené, že pracovaly mlčky, a slyšet bylo jen těžký dusot jejich nohou.

I vyrazil ven - ženy se vedle v pokoji zrovna opíraly o psací stůl, aby si trochu odpočinuly -, čtyřikrát v běhu změnil směr, opravdu nevěděl, co zachraňovat dřív, vtom uviděl, že na zdi, jinak už docela holé, nápadně visí obraz dámy oblečené v samou kožešinu, honem vylezl nahoru a přimáčkl se na sklo, které ho udrželo a blahodárně působilo na jeho rozpálené břicho. Aspoň tento obraz, který teď Řehoř celý zakrýval, už jistě nikdo nevezme. Stočil hlavu ke dveřím obývacího pokoje, aby viděl ženy, až se budou vracet.

Nedopřály si dlouhého odpočinku a už zase přicházely; Markétka paží podpírala matku a skoro ji nesla. „Tak co vezmeme teď?" řekla Markétka a rozhlédla se. Tu se její pohled setkal s pohledem Řehoře visícího na stěně. Asi jen kvůli matčině přítomnosti zachovala klid, sklonila k matce tvář, aby jí zakryla rozhled, a řekla, ovšem rozechvěle a bez rozmýšlení: „Pojď, vrátíme se raději ještě na chvíli do obývacího pokoje, nemyslíš?" Řehořovi bylo jasné, co Markétka zamýšlí, chce odvést matku do bezpečí a jeho pak zahnat ze stěny dolů. Ale jen ať si to zkusí! Řehoř sedí na svém obraze a nevydá ho. Raději skočí Markétce do obličeje.

Ale Markétčina slova matku teprve zneklidnila, poodstoupila, uviděla na květované tapetě obrovskou hnědou skvrnu, a ještě než si vlastně stačila uvědomit, že to, co vidí, je Řehoř, zaječela chraptivě: „Ach bože, ach bože!" a s roztaženýma rukama, jako by se vzdávala vší naděje, skácela se na pohovku a zůstala bez hnutí. „Poslyš, Řehoři!" zvolala sestra s napřaženou pěstí a pronikavě se na něj podívala. Bylo to poprvé od proměny, co na něj přímo promluvila. Běžela vedle do pokoje pro nějakou esenci, aby matku vzkřísila z mdloby; Řehoř chtěl také pomoci - na záchranu obrazu byl ještě čas -; přilepil se však pevně ke sklu a jen násilím se odtrhl; běžel pak též do vedlejšího pokoje, jako by mohl sestře s něčím poradit jako za starých časů; přehrabávala se ve všelijakých lahvičkách a ještě se ulekla, když se otočila; nějaká láhev spadla na zem a rozbila se; jeden střep poranil Řehoře na obličeji, jakási špinavá medicína ho zalila; Markétka se už nechtěla dále zdržovat, vzala tolik lahviček, co jich jen mohla pobrat, a utíkala s nimi za matkou; nohou přirazila dveře. Řehoř byl teď odříznut od matky, která je snad jeho vinou na pokraji smrti; dveře otevřít nesměl, nechtěl-li zahnat sestru, která musí u matky zůstat; nezbývalo mu než čekat; a sklíčen výčitkami a obavami, jal se lézt, zlezl všechno, stěny, nábytek i strop a posléze v zoufalství, když se s ním celý pokoj začal

točit, sletěl doprostřed velkého stolu.

Uplynula chvilka, Řehoř ochable ležel, všude kolem bylo ticho, snad to bylo dobré znamení. Vtom se ozval zvonek. Děvče bylo samosebou zamčeno v kuchyni, a tak musela jít otevřít Markétka. Byl to otec. „Co se stalo?“ byla jeho první slova; z Markétčiny tváře asi všechno uhodl. Markétka mu odpovídala přidušeným hlasem, zřejmě tiskla tvář na jeho hruď: „Maminka omdlela, ale už je jí líp. Řehoř utekl.“ „Já jsem to přece čekal,“ řekl otec, „já jsem vám to přece vždycky říkal, ale vy ženy jako byste byly hluché.“ Řehořovi bylo jasné, že si otec špatně vyložil Markétčinu příliš stručnou zprávu a má za to, že se Řehoř dopustil nějaké násilnosti. Proto se teď Řehoř bude muset snažit, aby otce uchlácholil, neboť na vysvětlování není kdy, ani to není možné. I uchýlil se ke dveřím do svého pokoje a přimáčkl se na ně, aby otec, hned jak vejde do předsíně, viděl, že Řehoř má nejlepší úmysl vrátit se k sobě do pokoje a že ho tedy není potřebí zahánět, nýbrž stačí otevřít dveře a hned zmizí.

Ale otec neměl náladu na takové jemnosti: „Á!“ zvolal, hned jak vešel, a v jeho hlase jako by zněla zároveň zuřivost i radost. Řehoř odvrátil hlavu ode dveří a zvedl ji k otci. Takhle si opravdu otce nepředstavoval, jak tu teď stál; poslední dobou se ovšem pro ty novoty s lezením zapomínal jako dříve starat, co se jinak děje v bytě, a měl být vlastně připraven, že se setká se změněnými poměry. Ale přes to, přes to všechno, je tohle ještě otec? Tentýž muž, který unaveně lehával zahrabán v posteli, když se dříve Řehoř vypravoval na obchodní cestu; který ho večer při návratu domů vítal v županu v lenošce; ani nebýval schopen vstát, nýbrž na znamení radosti jen zdvihal ruce, a když si tu a tam, párkrát za rok v neděli nebo o hlavních svátcích vyšli společně na procházku, belhal se mezi Řehořem a matkou, kteří už beztak šli pomalu, vždycky ještě o něco pomaleji, zachumlán do svého starého pláště, s berlou, již pokaždé opatrně kladl na zem, a kdykoli chtěl něco říci, skoro vždy se postavil a shromáždil kolem sebe svůj doprovod. Teď se ale drží pěkně rovně; na sobě přiléhavý módní stejnokroj se zlatými knoflíky, jaký nosívají sluhové bankovních ústavů; nad vysokým tuhým límcem kabátu se rozkládá mocná dvojitá brada; zpod huňatého obočí proniká svěží a pozorný pohled černých očí; jindy rozcuchané bílé vlasy jsou úzkostlivě sčesány kolem přesné, svítivé pěšinky. Čepici se zlatým monogramem, který patrně označoval banku, hodil obloukem přes celý pokoj na pohovku a s rozhrnutými šosy dlouhého pláště od stejnokroje, s rukama v kapsách kalhot, se zavilou tváří vykročil k Řehořovi. Sám asi nevěděl, co hodlá podniknout; přesto ale neobyčejně vysoko zvedal nohy a Řehoř žasl, jak obrovské má podrážky. Nezdržoval se tím však, vždyť od prvního dne svého nového života věděl, že otec považuje za vhodné chovat se k němu jen s největší přísností. A tak před otcem prchal, zarazil se, když otec zůstal stát, opět vyrazil, jak se

jen otec hnul. Tak oběhli párkrát pokoj, aniž došlo k něčemu rozhodujícímu, ba celá věc, vzhledem k pomalému tempu, nevypadala ani jako pronásledování. Proto též Řehoř zatím setrvával na zemi, bál se ke všemu, že kdyby utekl na stěny nebo na strop, bral by to otec třeba jako obzvláštní zlomyslnost. Řehoř si ovšem musel přiznat, že dokonce ani tento běh dlouho nevydrží; neboť zatímco otec udělal jeden krok, musel on provést nespočet pohybů. Začínal už ztrácet dech, vždyť ani v dřívějších dobách nemíval zvlášť spolehlivé plíce. Jak tak vrávoral kupředu, sbíraje všechny síly k běhu, s očima sotva pootevřenýma, otupělý tak, že ho nenapadlo zachránit se jinak než během a pomalu už zapomínal, že tu jsou ještě stěny, které ovšem byly zastaveny pečlivě vyřezávaným nábytkem se spoustou vroubků a hrotů - tu cosi lehce hrozného sletělo těsně vedle něho a kutálelo se před ním. Bylo to jablko; hned za ním sletělo druhé; Řehoř se leknutím zastavil; bylo zbytečné utíkat dál, neboť otec se rozhodl, že ho bude bombardovat. Z misky na kredenci naplnil kapsy a házel teď po něm, zatím bez přesného míření, jedno jablko za druhým. Ta malá červená jablíčka se koulela jak elektrizovaná po podlaze a narážela na sebe. Jedno slabě vržené jablko zavadilo o Řehořův hřbet, sklouzlo však a neublížilo mu. Zato další, které přiletělo hned za ním, se mu přímo zarylo do hřbetu; Řehoř chtěl popolézt dál, jako by ta překvapující, neuvěřitelná bolest mohla přejít, změní-li místo; ale připadal si jako přibitý a v naprostém zmatení všech smyslů zůstal ležet jak široký tak dlouhý. V posledním okamžiku jen ještě zahlédl, jak se dveře jeho pokoje prudce otevřely a jak odtud s křičící sestrou v patách vybíhá matka, jen v košili, neboť sestra ji odstrojila, aby se jí v mdlobě volněji dýchalo, jak potom matka běží k otci a cestou z ní na zem padá jedna uvolněná sukně za druhou, jak se vrhá k otci, klopýtajíc přes ty sukně, objímá ho, těsně se k němu přimykajíc - teď už však Řehořovi selhal zrak - a spínajíc mu ruce za hlavou prosí jej, aby ušetřil Řehořův život.

III

Těžké zranění, s nímž Řehoř stonal víc než měsíc - jablko, které si nikdo netroufal vyndat, zůstalo v těle jako viditelná upomínka -, patrně i otci připomnělo, že přes svou nynější smutnou a odpornou podobu je Řehoř členem rodiny, že se s ním nesmí jednat jako s nepřítelem, nýbrž že rodinná povinnost přikazuje spolknout odpor a být trpělivý, nic než trpělivý.

A třebaže Řehoř svým zraněním navždy utrpěl újmu na pohyblivosti a prozatím mu jako nějakému starému invalidovi trvalo celé dlouhé minuty, než přešel pokoj - na lezení ve výškách nebylo ani pomyšlení -, dostalo se mu za toto zhoršení stavu náhrady, která se mu zdála zcela dostatečná, v tom, že vždy k večeru se, otevřely dveře do obývacího pokoje, z nichž obyčejně už hodinu či dvě předtím nespouštěl oči, a on se pak, leže potmě

ve svém pokoji a z obývacího pokoje neviditelný, směl dívat na celou rodinu u osvětleného stolu a poslouchat jaksi s všeobecným souhlasem, tedy docela jinak než dříve, co si povídají.

Nebyla to už ovšem ta živá zábava jako za dřívějších dob, na niž Řehoř vždy trochu toužebně myslíval v hotelových pokojích, když unaven musel ulehnout do vlhkých peřin. Teď to většinou probíhalo jen velmi tiše. Otec brzy po večeři usínal v křesle; matka a sestra napomínaly jedna druhou, aby byla zticha; matka, naklánějíc se hluboko ke světlu, šila jemné prádlo pro nějaký módní závod; sestra, která přijala zaměstnání prodavačky, se po večerech učila těsnopisu a francouzštině, aby snad jednou později dostala lepší místo. Někdy se otec probudil, a jako by vůbec nevěděl, že spal, řekl matce: „Jak to zas dnes dlouho šiješ?“ a hned zase usnul, zatímco sestra a matka se na sebe znaveně usmály.

Otec s jakousi umíněností nechtěl ani doma odkládat stejnokroj sluhy; zatímco župan nadarmo visel na věšáku, podřimoval otec na svém místě úplně oblečen, jako by byl neustále ve služební pohotovosti a i zde vyčkával hlasu nadřízeného. Následkem toho stejnokroj, už na začátku ne zrovna nový, pozbýval přes všechnu matčinu i sestřinu péči čistoty a Řehoř se často celé večery vydržel dívat na ten oděv plný skvrn a vždy zářící vyleštěnými knoflíky, v němž stařec krajně nepohodlně a přece klidně spal.

Jak odbilo deset, pokoušela se matka tichými domluvami otce probudit a pak ho přimět, aby si šel lehnout, neboť tady není přece žádné spaní, jehož má otec, který v šest hodin musí nastoupit službu, nanejvýš zapotřebí. Ale s umíněností, která ho posedla od té doby, co se stal sluhou, trval pokaždé na tom, že ještě zůstane u stolu, ačkoli pak zpravidla usnul, a kromě toho dalo pak velkou práci donutit ho, aby vyměnil židli za postel. Ať na něj matka i sestra sebevíc dorážely mírnými domluvami, čtvrt hodiny pomalu vrtěl hlavou, oči měl zavřené a nevstával. Matka ho potahovala za rukáv, říkala mu do ucha různé lichotky, sestra nechávala úloh a pomáhala matce, ale na otce to neplatilo. Jen se ještě hlouběji zabořil do křesla. Teprve když ho ženy vzaly pod paží, otevřel oči, díval se z matky na sestru a ze sestry na matku a říkal: „To je život. Takový já mám k stáru klid.“ A opíraje se o obě ženy, zvedl se těžkopádně, jako by sám sobě byl největším břemenem, nechal se ženami dovést až ke dveřím. Tam jim pokynul, aby šly, a sám pak kráčel dál, zatímco matka honem odhodila šití, sestra pero a obě běžely za otcem, aby mu byly dále nápomocny.

Kdo měl v této přepracované a příliš unavené rodině čas starat se o Řehoře víc, než bylo nezbytně nutno? Domácnost se uskrovňovala čím dál víc; obrovitá kostnatá posluhovačka s bílými poletujícími vlasy přicházela ráno a večer vykonat tu nejtěžší práci; vše ostatní obstarala matka vedle spousty šití. Stalo se dokonce, že různé rodinné šperky, jež dříve matka s dcerou celé šťastné nosívaly na zábavách a při slavnostech, byly

odprodány, jak se Řehoř dověděl večer, když byla řeč o tom, kolik za ně dostaly. Nejvíce si ale všichni stále naříkali, že nemohou odejít z tohoto bytu příliš velikého na nynější poměry, neboť si nedovedli představit, jak přestěhovat Řehoře. Řehoř však dobře viděl, že jim ve stěhování nebrání ani tak ohledy na něj, vždyť by ho snadno mohli přepravit v nějaké vhodné bedně s několika otvory pro vzduch; co rodině hlavně bránilo změnit byt, byla spíše naprostá beznaděj a pomyšlení, že ji postihlo takové neštěstí jako nikoho druhého mezi příbuznými a známými. Co žádá svět od chudáků, to splnili, jak mohli, otec nosil úředníkům v bance snídani, matka se obětovala pro prádlo cizích lidi, sestra pobíhala za pultem, jak zákazníci poroučeli, ale na víc už rodině síly nestačily. A rána v zádech jako by Řehoře znovu rozbolela, když matka a sestra uložily otce a vrátily se zpátky, na práci už nesáhly, přisedly jedna k druhé a tiskly se k sobě tvářemi; když teď matka ukázala na Řehořův pokoj a řekla: „Zavři ty dveře, Markétko," a když se Řehoř octl zase potmě, zatímco ženy mísily své slzy nebo dokonce bez slz zíraly do stolu.

Noci i dny trávil Řehoř skoro úplně beze spánku. Někdy si říkal, že až se příště otevřou dveře, vezme záležitosti rodiny znovu do svých rukou zcela jako dříve, v myšlenkách se mu zase po dlouhé době objevil šéf a prokurista, příručí a učedníci, ten zabedněný podomek, dva tři přátelé z jiných obchodů, pokojská z jednoho hotelu na venkově, milá, letmá vzpomínka, pokladní z jednoho kloboučnictví, o niž se vážně, avšak příliš váhavě ucházel ti všichni se mu zjevovali pomícháni s cizími lidmi, ale místo aby jemu a jeho rodině pomohli, byli vesměs nepřístupní, a on byl rád, když zmizeli. Pak zas ale vůbec neměl náladu starat se o rodinu, jen se vztekal na špatnou obsluhu, a ačkoli si nedovedl představit nic, nač by měl chuť, přece osnoval plány, jak se dostat do spíže a vzít si tam, co mu přece jen náleží, i když nemá hlad. Sestra teď už nepřemýšlela, čím se Řehořovi zvlášť zavděčit, ráno a v poledne, než odběhla do obchodu, strčila Řehořovi ve spěchu nohou do pokoje nějaké to jídlo, jedno jaké, a večer je máchnutím koštěte vymetla, nestarajíc se o to, jestli jídlo aspoň okusil nebo jestli se ho - což se stávalo nejčastěji - vůbec, ani nedotkl. Úklid pokoje, který teď obstarávala vždy večer, se už ani nedal odbýt rychleji. Špinavé šmouhy se táhly po stěnách, místy se válely chuchvalce prachu a smetí. První dobou se Řehoř pokaždé, když sestra přišla, postavil do takového zvláště příznačného koutu, jako by jí vyčítal. Ale byl by tam snad mohl stát celé týdny, sestrou by to nepohnulo, viděla přece špínu stejně jako on, jenže se rozhodla, že se o ni nebude starat. Přímo s nedůtklivostí u ní zcela novou, která posedla vůbec celou rodinu, dbala na to, aby úklid Řehořova pokoje zůstal vyhrazen jí. Jednou matka podrobila Řehořův pokoj velikému smýčení, při němž spotřebovala několik kbelíků vody - Řehořovi bylo to velké vlhko ovšem také protivné a roztrpčeně a

nehnutě ležel rozvalený na pohovce -, avšak trest ji neminul. Sotva totiž sestra večer zpozorovala změnu v Řehořově pokoji, běžela náramně uražená do obývacího pokoje, a ač ji matka lomíc rukama zapřísahala, propukla v křečovitý pláč, kterému rodiče - otce to samozřejmě vyplašilo z křesla - nejdřív s bezmocným úžasem přihlíželi; až i oni se rozčílili; napravo otec vyčítal matce, že nenechala Řehořův pokoj vysmýčit sestře; nalevo zas křičel na sestru, že už nikdy nebude smět u Řehoře uklízet; zatím se matka pokoušela otce, který se už rozčilením neznal, odvléci do ložnice; sestra, otřásajíc se vzlykotem, tloukla drobnými pěstmi do stolu; a Řehoř nahlas syčel vzteky, že nikoho nenapadlo zavřít dveře a ušetřit ho té podívané a toho rámusu.

Ale i když sestru, vyčerpanou zaměstnáním, omrzelo starat se o Řehoře jako dřív, nebylo ještě vůbec zapotřebí, aby ji zastávala matka, a přece nemusel být Řehoř zanedbáván. Vždyť tu teď byla posluhovačka. Tato stará vdova, která dík své silné kostře přestála v životě už asi lecjakou svízel, necítila vlastně k Řehořovi odpor. Bez nějaké zvláštní zvědavosti otevřela jednou náhodou dveře do Řehořova pokoje, a jak uviděla Řehoře, který byl tak překvapen, že ačkoli ho nikdo nehonil, začal pobíhat sem a tam, zůstala stát s rukama složenýma v klíně. Od té doby neopominula vždycky ráno a večer na okamžik pootevřít dveře a nahlédnout k Řehořovi. Ze začátku ho dokonce přivolávala slovy, která se jí patrně zdála vlídná, jako „Pojď sem, ty starý hovnivále!“ nebo „Podívejme se na něho, starého hovnivála!“ Na taková oslovení Řehoř vůbec neodpovídal, nýbrž zůstával bez hnutí na místě, jako by se byly dveře vůbec neotevřely. Kdyby byli raději té posluhovačce nařídili, aby mu v pokoji denně uklidila, místo aby jí dovolovali nadarmo ho vyrušovat, kdy se jí zachce! Jednou časně ráno - do oken bil prudký déšť, možná že už znamení blížícího se jara - začala posluhovačka zase se svými řečmi, což Řehoře tak roztrpčilo, že se proti ní, ovšem pomalu a chabě, obrátil, jako by chtěl zaútočit. Posluhovačka však, místo aby se zalekla, zvedla pouze do výšky židli stojící kousek ode dveří, a jak tu tak stála s ústy dokořán, bylo jasné, že je nehodlá zavřít dřív, dokud židle v její ruce nedopadne na Řehořův hřbet. „Tak co, dál už to nejde?“ zeptala se, když se Řehoř zase obrátil, a s klidem postavila židli zpátky do kouta.

Řehoř teď už nejedl skoro vůbec nic. Jen když šel náhodou kolem přichystaného jídla, vzal si do úst sousto na hraní, nechal je tam celé hodiny a pak je většinou vyplivl. Nejdříve myslil, že mu nechutná ze zármutku nad tím, jak vypadá jeho pokoj, ale právě se změnami v pokoji se velmi brzy smířil. Ostatní si zvykli stavět mu do pokoje věci, které se jinam nevešly, a takových věcí bylo teď spousta, poněvadž do jednoho z pokojů vzali na byt tři pány. Tito vážní pánové - všichni tři měli plnovousy, jak jednou Řehoř zjistil škvírkou ve dveřích - dbali úzkostlivě na pořádek, nejen u sebe

v pokoji, ale když už se tu jednou ubytovali, v celé domácnosti, tedy zejména v kuchyni. Zbytečné nebo dokonce špinavé krámy nesnášeli. Kromě toho si většinu zařízení přivezli s sebou. Z tohoto důvodu zde teď byla spousta zbytečných věcí, které se sice nedaly prodat, ale přitom je bylo škoda vyhodit. Všechny ty věci putovaly k Řehořovi do pokoje. Stejně tak nádoba na popel a bedna na odpadky z kuchyně. Co nebylo zrovna k potřebě, hodila posluhovačka, která měla naspěch, jednoduše k Řehořovi do pokoje; Řehoř vídal naštěstí většinou jen dotyčný předmět a ruku, která ho držela. Posluhovačka měla možná v úmyslu, že časem, až se to bude hodit, zase ty věci odnese nebo je vyhodí všechny najednou, ve skutečnosti však zůstávaly ležet tam, kam prvně dopadly, pokud se mezi tím harampádím neprodíral Řehoř a neposunul jím nejdříve z nouze, protože neměl jinak kudy lézt, později však s čím dál větším potěšením, ačkoli býval po takových túrách k smrti unaven a sklíčen a celé hodiny se zase nemohl ani hnout.

Páni nájemníci občas večeřívali doma ve společném obývacím pokoji, proto zůstávaly někdy večer dveře do obývacího pokoje zavřeny, ale Řehoř se docela snadno obešel bez otevřených dveří, vždyť už leckdy večer ani nevyužil toho, že jsou otevřené, a zůstal ležet v nejtemnějším koutě pokoje, aniž si toho rodina všimla. Jednou však nechala služka dveře do obývacího pokoje trochu pootevřené a zůstaly tak, i když večer páni nájemníci vešli a rozsvítilo se. Posadili se ke stolu, kde dříve sedával otec, matka a Řehoř, rozbalili ubrousky a vzali do ruky nůž a vidličku. Okamžitě se ve dveřích objevila matka s mísou masa a hned za ní sestra s vrchovatou mísou brambor. Z jídla se vydatně kouřilo. Páni nájemníci se sklonili nad mísami, jež byly před ně postaveny, jako by je chtěli prozkoumat, než začnou jíst, a ten, který seděl uprostřed a byl patrně druhými dvěma pokládán za autoritu, skutečně rozkrojil jeden kousek masa ještě na míse, zřejmě aby se přesvědčil, je-li dost křehké a nemá-li se snad poslat zpátky do kuchyně. Byl spokojen a matka i sestra, které napjatě přihlížely, se s úlevou začaly usmívat.

Rodina sama jedla v kuchyni. Přesto otec, dříve než šel do kuchyně, vstoupil sem do pokoje a s jednou jedinou úklonou, s čepicí v ruce, obešel stůl. Páni nájemníci všichni vstali a zamumlali něco do vousů. Když byli pak o samotě, jedli téměř za naprostého ticha. Řehořovi bylo divné, že mezi všemi rozličnými zvuky při jídle každou chvíli zaslechl jejich žvýkající zuby, jako by se tím mělo Řehořovi naznačit, že k jídlu jsou potřeba zuby a že ani sebekrásnější bezzubé čelisti nejsou k ničemu. „Však já mám chuť," říkal si Řehoř utrápeně, „jenže ne na tyhle věci. Krmí se ti páni nájemníci, krmí, a já tady uhynu!"

Právě toho večera - Řehoř si nevzpomínal, že by byl za celou tu dobu slyšel jejich zvuky - zazněly z kuchyně housle. Páni nájemníci už

byli po večeři, prostřední vytáhl noviny, druhým dvěma dal po jednom listu, a teď všichni četli uvelebeni v křeslech a kouřili. Jak se ozvaly housle, zpozorněli, zvedli se a po špičkách šli ke dveřím do předsíně, kde se zastavili přimáčknuti jeden na druhého. Z kuchyně je asi slyšeli, neboť otec zavolal: „Je snad hra pánům nepříjemná? Může hned přestat.“ „Naopak,“ řekl prostřední z pánů, „nechtěla by slečna laskavě přijít sem k nám a hrát zde v pokoji, kde je přece jen mnohem pohodlněji a útulněji?“ „Ó prosím,“ řekl otec, jako kdyby on byl hrál. Pánové ustoupili do pokoje a čekali. Brzy vešel otec s pultem na noty, matka s notami a sestra s houslemi. Sestra si s klidem všechno chystala ke hře; rodiče, kteří nikdy předtím pokoje nepronajímali a proto přeháněli zdvořilost k pánům nájemníkům, si ani netroufali sednout na své vlastní židle; otec se opřel o dveře s pravicí vsunutou mezi dva knoflíky zapjatého livrejového kabátu; matce však nabídl jeden z pánů židli, a protože ji nechala tam, kam ji pán náhodou postavil, seděla stranou v koutě.

Sestra začala hrát; otec a matka sledovali každý ze svého místa pohyby jejích rukou. Řehoř, přilákán hrou, odvážil se trochu dál a byl již hlavou až v obývacím pokoji. Ani mu nebylo divné, že poslední dobou bere tak málo ohledů k ostatním; dříve bývala ohleduplnost jeho pýchou. A přitom by právě teď měl spíše důvod, aby se schovával, prach, který ležel všude v jeho pokoji a při sebemenším pohybu se rozviřoval, pokrýval i jeho; na hřbetě i na bocích vláčel nitky, vlasy, zbytky jídla; byl už ke všemu příliš lhostejný, než aby si lehl na hřbet a vydrhl se o koberec, jak to dříve dělával několikrát za den. A přesto, že takto vypadal, neostýchal se popolézt kus po neposkvrněné podlaze obývacího pokoje.

Také si ho ovšem nikdo nepovšiml. Rodina byla úplně zaujata hrou na housle; naproti tomu páni nájemníci, kteří se zpočátku s rukama v kapsách kalhot postavili až příliš blízko za sestřin notový pult, takže se všichni mohli dívat do not, což sestru určitě rušilo, ustoupili brzy v polohlasném hovoru se skloněnými hlavami k oknu, kde též zůstali, zatímco otec je úzkostlivě pozoroval. Vznikal teď opravdu až příliš zřejmý dojem, že se zklamali v očekávání krásné či zábavné hry na housle, že už mají dost toho představení a jen ze zdvořilosti se nechávají rušit ve svém klidu. Zvlášť způsob, jímž všichni tři nosem i ústy vyfukovali do výšky kouř z doutníků, svědčil o značné nervozitě. A přece hrála sestra tak krásně. Tvář měla ke straně skloněnou, oči zkoumavě a smutně sledovaly řádky not. Řehoř ještě kousek popolezl a držel hlavu až těsně u podlahy, aby pokud možno zachytil její pohled. Byl zvířetem, že ho hudba uchvacovala? Měl pocit, jako by se před ním otvírala cesta k vytoužené neznámé potravě. Byl odhodlán proniknout až k sestře, zatahat ji za ruku a naznačit jí tak, aby se raději odebrala s houslemi k němu do pokoje, neboť nikdo se jí zde neodmění za její hru tak, jak by se jí odměnil on. Nepustí ji už ze svého

pokoje, aspoň dokud bude živ; jeho děsivá podoba nechť je mu poprvé k užitku; bude na stráži u všech dveří svého pokoje zároveň a na útočníka vyprskne; sestra však by u něho měla zůstat dobrovolně, měla by sedět na pohovce vedle něho, sklánět k němu ucho, a on se jí pak svěří, že měl napevno v úmyslu poslat ji na konzervatoř, a nepřijít mezitím to neštěstí, že by to byl loni o vánocích - vánoce už snad přece minuly? - všem pověděl a nic nedbal na žádné námitky. Po těchto slovech se sestra dojetím rozpláče a Řehoř se vztyčí až k jejímu rameni a políbí ji na krk, na němž od té doby, co chodí do obchodu, nenosí ani stuhu, ani límec.

„Pane Samso!" zavolal prostřední pán na otce a bez jediného dalšího slova ukázal prstem na Řehoře, který se pomalu sunul kupředu. Housle umlkly, prostřední pan nájemník se nejdřív usmál na své přátele potřásaje hlavou a pak se znovu zadíval na Řehoře. Otec, místo aby zahnal Řehoře, považoval zřejmě za potřebnější upokojit pány nájemníky, ačkoli ti se nijak nerozčilovali a Řehoř je podle všeho bavil víc než hra na housle. Otec k nim pospíšil a s rozpřaženýma rukama se je snažil zatlačit do jejich pokoje a zároveň jim tělem zakrýt dobrý výhled na Řehoře. Teď se opravdu trochu rozzlobili, nebylo už jasné, jestli kvůli otcovu chování nebo proto, že si teprve teď začali uvědomovat, že měli takového souseda jako Řehoř a nevěděli o tom. Požadovali od otce vysvětlení, sami také zvedali paže, neklidně si potahovali vousy a jen pomalu ustupovali k svému pokoji. Mezitím se sestra vytrhla ze zahloubání, do něhož upadla poté, co její hra byla tak nenadále přerušena, rázem se probrala po chvíli, kdy v ochable svěšených rukou držela housle a smyčec a zírala do not, jako by pořád ještě hrála, položili nástroj na klín matce, která stále ještě seděla na židli a v záchvatu dušnosti zprudka pracovala plícemi, a odběhla do vedlejšího pokoje, kam se už páni nájemníci za otcova naléhání rychleji blížili. Bylo vidět, jak pokrývky a polštáře na postelích jenom létají a srovnávají se v sestřiných zkušených rukou. Ještě než dorazili do svého pokoje, měla nastláno a vyklouzla ven. Otce patrně zas natolik posedla umíněnost, že zapomněl na všechen respekt, jímž byl svým nájemníkům přece jen povinován. Jen naléhal a naléhal, až prostřední z pánů již ve dveřích pokoje dunivě dupl nohou a tak otce zarazil. „Prohlašuji tímto," řekl, zvedl ruku a očima vyhledal též matku a sestru, „že vzhledem k odporným poměrům panujícím v tomto bytě a v této rodině" - přitom si zkrátka a rozhodně odplivl - „dávám okamžitou výpověď ze svého pokoje. Nehodlám ovšem ani za dny, kdy jsem tu bydlil, zaplatit to nejmenší, naopak si ještě zvážím, nevznesu-li proti vám nějaké - věřte mi - snadno odůvodnitelné požadavky." Odmlčel se a hleděl rovnou před sebe, jako by na něco čekal. Skutečně oba jeho přátelé ihned vpadli: „I my dáváme okamžitou výpověď." Nato vzal za kliku a přibouchl za sebou dveře.

Tápaje rukama dopotácel se otec k své židli a klesl do ní; vypadalo

to, že se chce natáhnout a trochu si jako obvykle zdřímnout, avšak prudké pokyvování jeho jakoby vratké hlavy svědčilo o tom, že vůbec nespí. Řehoř celou tu dobu zůstal zticha ležet na tom místě, kde ho páni nájemníci přistihli. Zklamáním z toho, že se mu jeho záměry nezdařily, možná i slabostí z tolikerého hladovění se nemohl ani hnout. Obával se s jakousi určitostí, že už v nejbližším okamžiku se na něj všechno zřítí, a čekal. Nelekl se ani houslí, které vypadly matce z třesoucích se prstů z klína a vydaly dunivý tón.

„Milí rodiče," řekla sestra a úvodem uhodila rukou do stolu, „takhle to dál nejde. Jestli vy to snad nechápete, já to chápu. Nechci před touto obludou vyslovovat jméno svého bratra a řeknu tedy jen: musíme se jí pokusit zbavit. Zkusili jsme vše, co je v lidských silách, abychom se o ni starali a trpělivě ji snášeli, myslím, že nám nikdo nemůže ani to nejmenší vytknout."

„Má tisíckrát pravdu," řekl si otec pro sebe. Matka, která pořád ještě nemohla popadnout dech, se s pomateným výrazem v očích tlumeně rozkašlala do dlaně.

Sestra hned běžela k matce a položila jí ruku na čelo. Otce přivedla zřejmě sestřina slova na určitější myšlenky, napřímil se na židli, pohrával si se svou sluhovskou čepicí mezi talíři, které zůstaly na stole ještě od večeře pánů nájemníků, a chvílemi se podíval po tichém Řehořovi.

„Musíme se toho hledět zbavit," řekla teď sestra výslovně otci, neboť matka pro kašel neslyšela, „ještě vás oba umoří, vidím to už. Když jednou člověk musí tak těžce pracovat jako my všichni, nemůže mít přece doma tohle věčné soužení. Já už to také nevydržím." A rozplakala se tak usedavě, že jí slzy kanuly dolů na matčinu tvář, z níž je stírala mechanickými pohyby ruky.

„Milé dítě," řekl otec soucitně a s nápadným porozuměním, „co ale máme dělat?"

Sestra jen pokrčila rameny na znamení bezradnosti, jíž teď plačíc propadla přes všechnu dřívější jistotu.

„Kdyby nám rozuměl," řekl otec napolo tázavě; sestra v slzách prudce zatřepala rukou naznačujíc, že to nepřichází v úvahu.

„Kdyby nám rozuměl," opakoval otec a zamhouřením očí přijal sestřino přesvědčení, že je to nemožné, „bylo by snad možné nějak se s ním dohodnout. Ale takhle -"

„Pryč musí," zvolala sestra, „to je jediný prostředek, tatínku. Musíš jen přestat myslet na to, že je to Řehoř. Vždyť naše neštěstí je vlastně v tom, že jsme tomu tak dlouho věřili. Ale jakpak by to mohl být Řehoř? Kdyby to byl Řehoř, dávno by už uznal, že lidé nemohou žít pohromadě s takovým zvířetem, a byl by dobrovolně odešel. Neměli bychom pak bratra, ale mohli bychom dál žít a chovat v úctě jeho památku. Takhle nás ale to zvíře

pronásleduje, vypudí pány nájemníky, chystá se zřejmě zabrat celý byt a nás nechat nocovat na ulici. Podívej se, tatínku," vyřkla najednou, „už zase začíná!" A v hrůze, Řehořovi docela nepochopitelné, opustila sestra dokonce i matku, doslova se odrazila od její židle, jako by raději chtěla matku obětovat než zůstat v Řehořově blízkostí, běžela se schovat za otce, který, rozčilen toliko jejím počínáním, rovněž vstal a napolo před sestrou zdvihl ruce, jako by ji chtěl chránit.

Ale Řehořovi přece ani nenapadlo někoho děsit, nejméně sestru. Začal se jen otáčet, aby se mohl odsunout zpátky do svého pokoje, a působilo to ovšem nápadně, poněvadž si ve svém zbědovaném stavu musel při obtížných obratech pomáhat hlavou, kterou při tom několikrát zvedl a uhodil jí o zem. Zarazil se a rozhlédl. Zdálo se, že poznali jeho dobrý úmysl; bylo to jen chvilkové leknutí. Teď se na něj všichni mlčky a smutně dívali. Matka ležela na židli s nohama těsně u sebe nataženýma, oči se jí zemdlením skoro zavíraly; otec a sestra seděli vedle sebe, sestra měla ruku položenou kolem otcova krku.

Teď už se snad smím otočit, pomyslel si Řehoř a dal se znovu do práce. Nemohl potlačit funění z té námahy a také si chvílemi musel odpočinout. Ostatně na něj také nikdo nenaléhal, všechno nechávali na něm. Jak dokončil obrat, ihned se vydal rovnou zpátky. Užasl nad tou značnou vzdáleností, která ho dělila od jeho pokoje, a vůbec nechápal, že tak slabý, jak je, urazil před chvílí touž cestu, aniž to skoro pozoroval. Myslel neustále jen na to, aby lezl rychle, a tak si sotva všiml, že ho rodina ani jediným slovem, ani jediným výkřikem nevyrušuje. Teprve ve dveřích otočil hlavu, ne docela, cítil totiž, jak mu tuhne krk, ale přesto ještě zahlédl, že se za ním nic nezměnilo, jen sestra vstala. Posledním pohledem zavadil o matku, která teď už docela usnula.

Sotva se ocitl uvnitř ve svém pokoji, dveře za ním se s největší rychlostí přibouchly, zástrčka i zámek zapadly. Nenápadný hluk za zády Řehoře tak vylekal, až mu nožičky podklesly. To sestra si tak pospíšila. Vstala už a čekala, pak hbitě přiskočila, Řehoř ani neslyšel, jak se blíží, a „Konečně!" zvolala na rodiče, otáčejíc klíčem v zámku.

„A teď?" zeptal se Řehoř sám sebe a rozhlédl se potmě kolem. Brzy zjistil, že se teď už vůbec nemůže ani hnout. Nedivil se tomu, spíš mu připadalo nepřirozené, že se na těch tenkých nožičkách mohl opravdu až dosud pohybovat. Jinak se cítil poměrně dobře. Bolelo ho sice celé tělo, ale měl pocit, že bolesti budou asi zvolna slábnout a nakonec úplně pominou. Sotva už cítil shnilé jablko v zádech i zanícené místo okolo, úplně pokryté měkkým prachem. Na rodinu vzpomínal s dojetím a láskou. O tom, že musí zmizet, byl přesvědčen pokud možno ještě pevněji než sestra. V tomto stavu prázdného a pokojného rozjímání setrval až do chvíle, kdy na věži odbila třetí hodina ranní. Když všude venku za oknem počalo

svítat, byl ještě naživu. Pak mu hlava sama od sebe docela poklesla a z chřípí mu slabě unikl poslední dech.

Když časně ráno přišla posluhovačka - samou vervou a spěchem, přestože ji už často prosili, aby to nedělala, tolik bouchala dveřmi, že jak přišla, nedalo se už v celém bytě klidně spát -, neshledala při své obvyklé krátké návštěvě na Řehořovi nic zvláštního. Myslela, že leží naschvál tak nehnutě a hraje si na uraženého; vždycky si myslela, že je schopen všelijakých nápadů. Protože držela náhodou v ruce dlouhý smeták, chtěla jím Řehoře ode dveří polechtat. Když to bylo bez výsledku, rozzlobila se a trochu do Řehoře šťouchla, a teprve když ho bez veškerého odporu odsunula z místa, zpozorněla. Když pak brzy poznala, jak se věci mají, vyvalila oči, zahvízdla, dlouho však nemeškala, nýbrž prudce otevřela dveře do ložnice a hlasitě zavolala do tmy: „Pojďte se podívat, ono to chcíplo; leží to tam dočista chcíplé!"

Manželé Samsovi se vztyčili v manželské posteli, a než si vůbec uvědomili, co jim hlásí, měli co dělat, aby se vzpamatovali z leknutí, jež jim posluhovačka způsobila. Pak ale pan a paní Samsovi honem vylezli každý svou stranou postele ven, pan Samsa si přehodil přes ramena přikrývku, paní Samsová vyšla jen v noční košili; takto vstoupili do Řehořova pokoje. Mezitím se otevřely i dveře obývacího pokoje, kde od té doby, co se přistěhovali páni nájemníci, spávala Markétka; byla úplně oblečená, jako kdyby vůbec nespala, i její bledý obličej tomu nasvědčoval. „Mrtev?" řekla paní Samsová a tázavě se podívala na posluhovačku, ačkoliv se přece sama mohla o všem přesvědčit, ba dokonce to mohla poznat i bez přesvědčování. „To si myslím," řekla posluhovačka a na důkaz postrčila Řehořovu mrtvolu ještě pěkný kus stranou. Paní Samsová udělala pohyb, jako by chtěla koště zadržet, ale neučinila to. „Nuže," řekl pan Samsa, „teď můžeme poděkovat Pánubohu." Pokřižoval se a všechny tři ženy to dělaly po něm. Markétka, která nespouštěla z mrtvoly oči, řekla: „Podívejte, jak byl hubený. Však také tak dlouho nic nejedl. Jak sem jídla přicházela, tak zase odcházela." Opravdu bylo Řehořovo tělo úplně placaté a suché, vlastně teprve teď to bylo vidět, když už je nezvedaly nožičky a ani nic mého neodvádělo pozornost.

„Pojď, Markétko, na chvilku sem k nám," řekla paní Samsová s bolným úsměvem a Markétka šla za rodiči do ložnice a neopomněla se ohlédnout po mrtvole. Ačkoli bylo časně ráno, mísilo se už do čerstvého vzduchu cosi vlahého. Však už byl konec března.

Ze svého pokoje vyšli tři páni nájemníci a s údivem se ohlíželi po snídani: zapomnělo se na ně. „Kde je snídaně?" zeptal se prostřední pán nevrle posluhovačky. Ta však přiložila prst na ústa a pokynula pak chvatně a mlčky pánům, aby se šli podívat do Řehořova pokoje. Šli tedy a stáli pak v úplně už jasném pokoji s rukama v kapsách svých poněkud

obnošených kabátků kolem Řehořovy mrtvoly.

Vtom se otevřely dveře do ložnice a objevil se pan Samsa v livreji, z jedné strany byla do něho zavěšena jeho žena, z druhé dcera. Všichni byli trochu uplakaní; Markétka chvílemi tiskla tvář na otcovo rámě.

„Okamžitě opusťte můj byt!“ řekl pan Samsa a ukázal na dveře, drže stále ženy při sobě. „Jak to myslíte?“ zeptal se prostřední pán trochu zaraženě a nasládle se usmál. Druzí dva drželi ruce za zády a neustále si je mnuli jako v očekávání velké hádky, která však musela pro ně dopadnout nepříznivě. „Myslím to přesně tak, jak to říkám,“ odpověděl pan Samsa a v jedné řadě se svými průvodkyněmi kráčel přímo k panu nájemníkovi. Ten nejdřív tiše stál a díval se do země, jako by se mu věci v hlavě nějak nově pořádaly. „Pak tedy půjdeme,“ řekl potom a vzhlédl k panu Samsovi, jako by v náhlém návalu pokory čekal i k tomuto rozhodnutí nový souhlas. Pan Samsa na něho jen několikrát krátce zamrkal vypoulenýma očima. Nato pán skutečně ihned zamířil dlouhými kroky do předsíně; oba jeho přátelé už nějakou chvíli naslouchali s docela klidnýma ruka a teď za ním přímo poskočili, jako by se báli, že by pan Samsa třeba mohl vkročit do předsíně dříve než oni a přerušit jejich spojení s vůdcem. V předsíni všichni tři sundali z věšáku klobouky, ze stojanu vytáhli hole, mlčky se uklonili a opustili byt. V jakési nedůvěře, zcela zbytečné, jak se ukázalo, vyšel pan Samsa s oběma ženami na chodbu; opřeni o zábradlí dívali se, jak tři páni pomalu sice, avšak bez zastavení sestupují po dlouhých schodech, v každém patře v určitém zákrutu schodiště zmizí a po několika okamžicích se znovu vynoří; čím hloub se dostávali, tím více mizel zájem rodiny Samsovy o ně, a když proti nim a pak vzhůru kolem nich hrdě vzpřímen stoupal řeznický tovaryš s nosítky na hlavě, opustil pan Samsa s ženami zábradlí a všichni se jaksi s úlevou vrátili do bytu.

Rozhodli se, že dnešního dne užijí k odpočinku a procházce; nejen že si takovou přestávku v práci zasluhovali, dokonce ji nezbytně potřebovali. A tak sedli ke stolu a napsali tři omluvné dopisy, pan Samsa svému ředitelství, paní Samsová svému objednavateli a Markétka svému šéfovi. Zatímco psali, přišla jim posluhovačka oznámit, že odchází, neboť je ranní práce hotova. Všichni tři píšící nejdříve jen kývli, ani nezvedli hlavu, teprve když se posluhovačka pořád ještě neměla k odchodu, mrzutě vzhlédli. „Nuže?“ zeptal se pan Samsa. Posluhovačka stála ve dveřích a usmívala se, jako by měla pro rodinu náramně šťastnou zprávu, oznámí ji však jen tehdy, když se jí budou hodně vyptávat. Malé, skoro zpříma stojící pštrosí péro na klobouku, jež pana Samsu zlobilo už celou dobu, co u nich \sloužila, kývalo se lehce na všechny strany. „Tak co vlastně chcete?“ zeptala se paní Samsová, k níž měla posluhovačka největší respekt. „Jo,“ odpověděla posluhovačka a pro přívětivý smích nemohla z místa, „tak s odklizením tamtoho si nemusíte dělat starosti. Už je to v pořádku.“

Paní Samsová a Markétka se sklonily k svým dopisům, jako by chtěly psát dál; pan Samsa, který zpozoroval, že se posluhovačka chystá všechno dopodrobna popisovat, ji napřaženou rukou rozhodně zarazil. A že nesměla vyprávět, vzpomněla si, jaký má veliký spěch, zvolala patrně uražena: „Tak sbohem vespolek," prudce se otočila a s hrozným boucháním dveří opustila byt.

„Večer dostane výpověď," řekl pan Samsa, ale ani žena, ani dcera mu neodpověděly, neboť posluhovačka, jak se zdálo, znovu narušila jejich sotva nabytý klid. Vstaly, odešly k oknu a zůstaly tam v objetí stát. Pan Samsa na židli se po nich otočil a chvilku je tiše pozoroval. Pak zvolal: „Tak pojďte sem přece. Nechte už konečně být to, co bylo. A berte také trochu ohledy na mne." Ženy ho ihned poslechly, běžely k němu, chlácholily ho a rychle dopsaly dopisy.

Pak všichni tři opět po měsících společně vyšli z domova a vyjeli tramvají ven za město. Vůz, kde seděli sami, byl celý prozářen sluncem. Pohodlně opřeni na sedadlech rozmlouvali o vyhlídkách do budoucna, ukázalo se, že při bližším pohledu nejsou nikterak zlé, neboť všichni tři, na což se vlastně jeden druhého ještě ani nezeptali, mají náramně výhodná a zvlášť pro pozdější dobu slibná zaměstnání. Největší okamžité zlepšení situace jim ovšem jistě snadno přinese změna bytu; vezmou si teď menší a levnější a přitom lépe položený a vůbec praktičtější byt, než je nynější, který vybíral ještě Řehoř. Jak si tak povídali, zadívali se pan a paní Samsovi na svou čím dál čilejší dceru a skoro zároveň jim napadlo, jak za poslední dobu přes všechno soužení, od něhož jí pobledly tváře, rozkvetla v krásnou a kyprou dívku. Umlkli, a dorozumívajíce se skoro nevědomky pohledy, pomysleli si, že bude teď na čase, aby pro ni také vyhledali hodného muže. A připadlo jim jako dotvrzení jejich nových snů a dobrých úmyslů, když u cíle jejich cesty dcera první vstala a protáhla své mladé tělo.

VENKOVSKÝ LÉKAŘ

DROBNÉ POVÍDKY

Otci

NOVÝ ADVOKÁT

Máme nového advokáta, doktora Bucefala. Zevnějškem málo připomíná dobu, kdy ještě býval válečným ořem Alexandra Makedonského. Ovšem kdo se dobře vyzná v poměrech, leccos postřehne. Však jsem onehdy sám viděl na venkovských schodech jednoho docela prostoduchého soudního sluhu, jak odborným pohledem stálého návštěvníka dostihů obdivuje advokáta, který vysoko zvedaje stehna stoupal ze schodu na schod a jeho krok zvonil o mramor.

Vcelku soudní dvůr schvaluje Bucefalovo přijetí. Všichni s nevídaným porozuměním říkají, že za dnešního společenského pořádku je Bucefalus v obtížné situaci a že si proto, jakož i pro svůj světodějný význam rozhodně zaslouží, aby se mu vycházelo vstříc. Dnes - to se nedá popřít - neexistuje žádný veliký Alexandr. Vraždit dokáže sice leckdo; nechybí ani obratnost, jíž je zapotřebí, aby člověk při hostině kopím zasáhl přes stůl přítele; a mnohým je Makedonie příliš těsná, takže proklínají otce Filipa - ale nikdo, nikdo nedovede vést do Indie. Už tehdy byly brány Indie nedosažitelné, avšak králův meč vyznačil směr. Dnes jsou ty brány přeneseny docela jinam, dál a výš; nikdo neukáže směr; mnozí třímají meče; ale jen proto, aby se jimi oháněli; a pohled, který je chce sledovat, zbloudí.

Je proto možná opravdu nejlepší ponořit se do zákoníků, jako to učinil Bucefalus. Volný, nesvírán v bocích kyčlemi jezdce, při tiché lampě, vzdálen vřavě Alexandrovy bitvy, čte si a obrací stránky našich starých knih.

VENKOVSKÝ LÉKAŘ

Byl jsem ve velikých nesnázích: měl jsem před sebou naléhavou cestu; těžce nemocný člověk na mne čekal ve vsi vzdálené deset mil; prudká sněhová vánice vyplňovala daleký prostor mezi mnou a jím; vůz jsem měl, lehký, s velkými koly, zrovna takový, jaký se hodí pro naše venkovské cesty; zabalen do kožichu, s brašnou na nástroje v ruce stál jsem už na dvoře přichystán na cestu; avšak kůň chyběl, kůň. Můj vlastní kůň zdechl na dnešek v noci zmožen touto ledovou zimou; má služebná běhala teď po vsi, aby nějakého koně vypůjčila; bylo to však beznadějné, věděl jsem to, a zbytečně jsem tu postával čím dál více zasypán sněhem, čím dál nehybnější. Děvče se objevilo u vrat, samotné, mávalo svítilnou; ovšem, kdo by teď půjčil koně k takové jízdě? Ještě jednou jsem přešel dvůr; nepřipadal jsem na žádnou možnost; z roztržitosti, celý ztrápený jsem kopl do ztrouchnivělých dveří prasečího chlívku, který se už léta nepoužíval. Otevřely se a kývaly se ve stěžejích sem tam. Zevnitř zavanulo teplo a pach jako od koní. Na provaze se tam houpala matná stájová svítilna. Jakýsi muž přikrčený v nízké boudě ukázal upřímnou modrookou tvář. „Mám zapřáhnout?“ zeptal se vylézaje po čtyřech ven. Nevěděl jsem, co říci, a jen jsem se sehnul, abych se podíval, co v tom chlévě ještě je. Služebná stála vedle mne. „Člověk neví, co ve vlastním domě chová,“ řekla a oba jsme se rozesmáli. „Hej, bratře, hej, sestro!“ zvolal čeledín a otvorem dveří se pouze mocnými obraty trupu sunuli jeden za druhým dva koně, mohutná zvířata silných boků, s nohama přitisknutýma k tělu, klopíce pěkně utvářené hlavy jak velbloudi, a docela zaplnili otvor. Ihned však stáli zpříma na vysokých nohou, z těl jim stoupala hustá pára. „Pomoz mu,“ řekl jsem a ochotné děvče spěchalo k čeledínovi s postrojem od vozu. Ale jen k němu došla, obejme ji čeledín a přitiskne svůj obličej na její. Dívka vykřikne a uteče se ke mně; červeně se jí zaťaly dvě řady zubů do tváře. „Ty hovado,“ křičím zuřivě, „chceš bičem?“, ale hned si vzpomenu, že je zde cizí; že nevím, odkud se vzal, a že mi dobrovolně pomáhá, když ostatní odpírají. Jako by znal mé myšlenky, nehněvá se, že mu vyhrožuji, nýbrž dál se zabývá koňmi a jen se po mně jednou obrátí. „Nasedněte,“ řekne pak a opravdu: vše je připraveno. S tak krásným spřežením jsem dosud nejel, to vidím, nasedám tedy s radostí. „Ale kočírovat budu já, ty neznáš cestu,“ říkám. „Jistěže,“ říká on, „já vůbec nepojedu, zůstanu s Růženou.“ „Ne,“ křičí Růžena a utíká do domu, správně tušíc, že její osud je zpečetěn. Slyším, jak s řinčením připíná řetěz u dveří; slyším zapadnout zámek; vidím, jak mimo to zháší světlo v chodbě a letíc dál i ve všech světnicích, aby nebyla k nalezení. „Pojedeš se mnou,“ říkám čeledínovi, „nebo z jízdy nebude nic, i když je velmi naléhavá. Ani mě nenapadne, abych ti za

jízdu platil tím děvčetem." „Hybaj!?" řekne on; tleskne, vůz vyrazí, jako když proud uchvátí kus dřeva; ještě zaslechnu, jak dveře mého domu praskají a tříští se pod čeledínovým náporem, potom naplní mé oči a uši šum, stejnoměrně doléhající na všechny smysly. Ale to trvá jen chvíli, neboť již jsem na místě, jako kdyby se dvůr mého nemocného otevřel rovnou před mými vraty; klidně stojí koně, chumelenice ustala; kolem dokola měsíční světlo; rodiče nemocného vybíhají z domu; za nimi jeho sestra; z vozu mě téměř vynesou; ze zmatených řečí nepochopím nic; ve světnici nemocného je nedýchatelný vzduch; zanedbaný krb kouří, hned otevřu okno dokořán; ale nejdříve chci vidět nemocného. Hubený chlapec, bez horečky, ani studený, ani teplý, s prázdnýma očima, bez košile se nadzvedá pod peřinou, věší se mi na krk, šeptá mi do ucha: „Doktore, nech mě umřít." Rozhlížím se; nikdo to neslyšel; rodiče stojí mlčky skloněni a čekají na můj úsudek; sestra přinesla židli pro mou brašnu. Otvírám brašnu a hledám mezi nástroji; chlapec po mně ustavičně z postele hmatá, aby mi připomněl svou prosbu; beru pinzetu, zkoumám ji ve světle svíčky a zase ji odkládám. „Ano," říkám si rouhavě, „v takových případech bohové pomohou, sešlou chybějícího koně, kvůli spěchu přidají i druhého, navíc ještě poskytnou čeledína -." Teprve teď si znovu vzpomenu na Růženu; co počít, jak ji zachránit, jak ji vyprostit zpod toho čeledína deset mil daleko od ní, s neovladatelnými koňmi u vozu? S těmi koňmi, kteří si nějak uvolnili řemeny; zvenčí, nevím jak, otevřeli okna; každý jedním oknem strká hlavu dovnitř, nedávaje se vyrušit výkřiky rodiny, a hledí na nemocného. „Hned pojedu zpátky," říkám si, jako by mě ti koně vybízeli na cestu, avšak nechávám si od sestry, která má za to, že jsem omámen horkem, svléknout kožich. Nalijí mi sklenku rumu, starý mi poklepává na rameno, obětoval mi svůj poklad a má tedy právo na tu důvěrnost. Vrtím hlavou; v těsném kruhu starcových myšlenek by se mi udělalo zle; jedině proto odmítám pít. Matka stojí u postele a vábí mě k sobě; poslechnu a zatímco jeden kůň hlasitě řehtá do stropu, kladu chlapci hlavu na prsa a on se pod mým vlhkým vousem zachvívá. Potvrzuje se, co vím; chlapec je zdráv, poněkud špatně prokrvený, starostlivá matka ho prolévala kávou, ale je zdráv a nejlépe by bylo rázem ho vyhnat z postele. Není mou věcí napravovat svět a nechávám ho ležet. Jsem zaměstnancem okresu a svou povinnost plním vrchovatě, ba skoro až přespříliš. Ačkoli mě špatně platí, přece jsem k chudým štědrý a rád jim pomohu. Ještě o Růženu se musím postarat, pak dám chlapci za pravdu a také chci umřít. Co tu mám co dělat, v téhle nekonečné zimě! Kůň mi zdechl a ve vsi se nenajde nikdo, kdo by mi půjčil svého. Z prasečího chlívku abych vytáhl své spřežení; kdyby to náhodou nebyli koně, musil bych vyjet se sviněmi. Tak je to. A přikyvuji rodině. Ti o tom nevědí nic, a kdyby věděli, nevěřili by. Recepty psát je snadné, ale v ostatním se s lidmi dorozumět je těžké. Nuže, zde by

tedy byla má návštěva u konce, zase jednou mě zbytečně obtěžovali, na to jsem si zvykl, celý okres mě mučí pomocí mého nočního zvonku, ale že jsem musel tentokrát i Růženu obětovat, to hezké děvče, které léta žilo u mne v domě, skoro aniž jsem si ho všiml - tato oběť je příliš veliká a já si musím vypomáhat všelijakou chytristikou, abych si to v hlavě nějak srovnal, abych se neosopil na tu rodinu, která mi přece při nejlepší vůli nemůže Růženu vrátit. Ale když zavřu brašnu a pokynu, aby mi podali kožich, rodina stojí pohromadě, otec očichává sklenku s rumem v ruce, matka, již jsem patrně zklamal - ale co vlastně čekají ti lidé? -, se slzami v očích se kouše do rtů a sestra mává silně zkrvaveným ručníkem, tu jsem jaksi za jistých okolností ochoten připustit, že chlapec je přece jen možná nemocen. Jdu k němu, on se na mne usmívá, jako bych mu snad nesl nejvydatnější polévku - ach, teď začnou oba koně řehtat; ten povyk má asi z příkazu vyšších míst usnadnit vyšetření -, a tu shledávám: ano, ten chlapec je nemocen. V jeho pravém boku, v krajině kyčelní, se otevřela rána velká jako dlaň. Růžová v mnoha odstínech, v hloubce temná, při krajích světlejší, jemnozrnná, krev v ní nestejnoměrně prosakuje, otevřená jako povrchový důl. Tolik zdálky. Zblízka to vypadá ještě hůř. Kdo by si při tomto pohledu tiše nehvízdl? Červi tlustí a dlouzí jako můj malíček, sami už růžoví a ještě potřísnění krví, vězí uvnitř v ráně a bílou hlavičkou i spoustu nožiček se derou ven. Ubohý chlapče, tobě není pomoci. Nalezl jsem tvou velikou ránu; na tenhle květ v svém boku zahyneš. Rodina je šťastna, vidí mě v činnosti; sestra to řekne matce, matka otci, otec několika hostům, kteří balancujíce po špičkách s pažemi rozpřaženými vcházejí měsíčním svitem otevřených dveří dovnitř. „Zachráníš mě?“ vzlykaje šeptá hoch, dočista oslněn životem v své ráně. Takoví jsou lidé v mém kraji. Stále žádají po lékaři nemožné. Starou víru ztratili; farář sedí doma a cupuje mešní roucha jedno po druhém; lékař však svou jemnou rukou chirurga má dokázat vše. Nu, jak je libo; já se nenabízel; spotřebujete-li mě pro posvátné účely, i to si dám líbit; co lepšího si mohu přát, já, starý venkovský lékař, oloupený o svou služebnou! A oni přicházejí, rodina a obecní starší, a svlékají mě; školní sbor s učitelem v čele stojí před domem a zpívá velmi prostou melodii na slova:

Svlečte ho a bude léčit,
a nebude-li, zabte ho!
Je to lékař, jenom lékař.

Pak jsem vysvlečen a s prsty ve vousech a hlavou skloněnou hledím pokojně na lidi. Cítím nad ostatními převahu a zůstávám naprosto klidný, i když mi to nic nepomáhá, neboť nyní mě berou za hlavu a za nohy a nesou mě do postele. Ke zdi mě kladou, po bok té ráně. Pak všichni ze světnice odcházejí; dveře se zavřou; zpěv utichá; mraky zastíní měsíc; hřejí

mě peřiny; jako stíny se kymácejí koňské hlavy v okenních otvorech. „Víš," říká mi hlas do ucha, „má důvěra v tebe je nepatrná. Vždyť i ty jsi jen odněkud setřesen, nepřicházíš na vlastních nohou. Místo abys mi pomohl, zabíráš mi místo na smrtelné posteli. Nejraději bych ti oči vyškrábal." „Máš pravdu," říkám, „je to ostudné. Jenže já jsem už jenom lékař. Co mám dělat? Věř mi, že ani mně není lehko." „S touhle omluvou se mám spokojit? Ach, co jiného mi zbývá. Pořád abych se spokojoval. S krásnou ránou jsem přišel na svět; to byla veškerá má výbava." „Mladý příteli," řekl jsem, „tvá chyba je, že nemáš přehled. Byl jsem daleko široko v jizbách všech nemocných a říkám ti: tvá rána není tak zlá. Dvakrát se v ostrém úhlu zaťala sekera. Mnozí nabízejí svůj bok a stěží uslyší sekeru v lese, nemluvě o tom, že by se k nim přiblížila." „Je to doopravdy tak, nebo mě klameš v horečce?" „Opravdu je to tak, dávám ti čestné slovo úředního lékaře." A on je přijal a umlkl. Teď však bylo načase, abych pomýšlel na svou záchranu. Věrně stáli ještě koně na svých místech. Rychle jsem posbíral šaty, kožich a brašnu; s oblékáním jsem se nechtěl zdržovat; pospíší-li si koně jako cestou sem, skočím jaksi jen z této postele do své. Poslušně couvl jeden z koní od okna; hodil jsem ranec do vozu; kožich zalétl příliš daleko, jen jedním rukávem se zachytil za hák. Stačí. Vyšvihl jsem se na koně. Volně se vláčejí řemeny, jeden kůň s druhým sotva spřaženi, vůz vzadu poletuje sem a tam, naposled kožich ve sněhu. „Hybaj!" řekl jsem, ale hýbali jsme se jen tak tak; pomalu jako starci jsme se vlekli sněžnou pustinou; dlouho zněl za námi nový, avšak klamný dětský zpěv:

Radujte se, pacienti,
lékař vám leží v posteli!

Takhle nikdy nedorazím k domovu; má vzkvétající praxe je tatam; nějaký nástupce mě okrade, ale nadarmo, neboť mě nemůže nahradit; v mém domě řádí hnusný čeledín; Růžena je jeho obětí; ani domyslit to nechci. Nahý, vydán na pospas mrazu tohoto obzvlášť neblahého období, s pozemským vozem, nepozemskými koňmi, potloukám se tu, já stařec. Můj kožich visí vzadu za vozem, nedosáhnu však na něj a nikdo z té čilé sebranky pacientů nehne ani prstem. Podveden! Podveden! Jednou poslechneš na klamné zazvonění nočního zvonku - nikdy to nenapravíš.

NA GALERII

Kdyby v manéži před neúnavným publikem celé měsíce bez ustání kolem dokola kroužila na vrávorajícím koni nějaká sešlá, souchotinářská krasojezdkyně, poháněná nelítostným šéfem s bičem v ruce, trylkujíc na koni, posílajíc polibky, pohupujíc se v bocích, a kdyby tato hra za nepřetržitého burácení orchestru a ventilátorů pokračovala do šedé budoucnosti, dál a dál se otvírající, doprovázena potuchajícím a znovu mohutnícím potleskem rukou, jež jsou vlastně parními kladivy - pak by snad mladý návštěvník galerie seběhl dolů po dlouhých schodech skrze všechna pořadí, vrhl se do manéže, a do fanfár orchestru, jenž stále drží krok, vykřikl: Stát!

Ale jelikož to tak není, krásná dáma, bílá a červená, vlétne dovnitř mezi závěsy, jež před ní rozhrnou pyšní mužové v livrejích; ředitel, oddaně hledaje její zrak, zvířecky předkloněn jí vzdychá vstříc; zvedá ji starostlivě na šedivého grošáka jak nade vše milovanou vnučku, která se vydává na nebezpečnou pouť; nemůže se odhodlat dát bičem znamení; přemůže se konečně a zapráská; uhání podle koně s ústy dokořán; sleduje bdělým okem skoky jezdkyně; nad její obratností mu zůstává rozum stát; pokouší se ji varovat anglickým pokřikem; k nejúzkostnější obezřetnosti zuřivě vybízí podkoní s obručemi; před velkým salto mortale zdvihaje ruce zapřísahá orchestr, aby zmlkl; nakonec maličkou snáší z chvějícího se koně, na obě tváře ji líbá a žádná ovace publika mu není dost; kdežto ona, opírajíc se o něj, vysoko na špičkách, zahalena v prach, s pažemi rozpřaženými, hlavičkou zvrácenou, chce sdílet štěstí s celým cirkusem - jelikož je to tak, položí návštěvník galerie tvář na zábradlí, a propadaje se do závěrečného pochodu jak do těžkého snu, pláče a neví o tom.

STARÝ LIST

Zdá se, že v obraně naší vlasti se mnohé zanedbalo. Doposud jsme se o to nestarali a šli jsme za svou prací; události poslední doby nám však dělají starosti.

Mám ševcovskou dílnu na náměstí před císařským palácem. Sotvaže za svítání otevřu krám, vidím, že ústí všech ulic sbíhajících se na náměstí jsou již obsazena ozbrojenci. Nejsou to však naši vojáci, nýbrž zřejmě nomádi ze severu. Nějakým způsobem, mně nepochopitelným, pronikli až do hlavního města, kde je přece velmi daleko od hranic. Buď jak buď, jsou tedy zde; zdá se, že jich každého rána přibývá.

Po svém způsobu táboří pod širým nebem, neboť obytnými domy opovrhují. Zabývají se ostřením mečů, špičatěním šípů, cvičením na koni. Z tohoto tichého, vždy v úzkostlivé čistotě udržovaného náměstí udělali učiněný chlév. Občas se sice pokusíme vyběhnout ze svých obchodů a uklidit aspoň ten nejhorší neřád, ale stává se to čím dál řidčeji, neboť je to zbytečná námaha, a kromě toho se vystavujeme nebezpečí, že se dostaneme pod kopyta divokých koní nebo budeme zraněni bičem.

Mluvit s nomády nelze. Naši řeč neznají, ba kdo ví, jestli mají nějakou vlastní. Mezi sebou se dorozumívají podobně jako kavky. Ustavičně je slyšet ten kavčí křik. Náš způsob života, naše zřízení jsou jim stejně nepochopitelné jako lhostejné. Proto též odmítají jakoukoli posunkovou řeč. Můžeš si čelisti vykloubit a ruce z kloubů vymknout, stejně ti neporozumějí a nikdy nebudou rozumět. Často dělají grimasy; to potom kroutí bělmem očí a od úst jim jde pěna, avšak nechtějí tím ani nic říci, ani postrašit; dělají to, poněvadž takové jsou jejich způsoby. Co potřebují, to si vezmou. Nelze říci, že používají násilí. Sáhnou-li po něčem, ustoupíme stranou a vše jim necháme.

I z mých zásob si vzali nejeden pěkný kus. Ale nemohu si naříkat, vidím-li příkladně, jak se vede řezníkovi naproti. Sotva přinese zboží, hned se mu vyrve z rukou a nomádi je zhltnou. I jejich koně žerou maso; často leží vedle sebe jezdec i kůň a oba se krmí z téhož kusu masa, každý na jednom konci. Řezník má strach a netroufá si dodávky přerušit. Máme pro to pochopení, skládáme peníze a podporujeme ho. Kdyby nomádi nedostali maso, kdo ví, co by je napadlo udělat; ostatně kdo ví, co je napadne, i když denně maso dostávají.

Onehdy si řezník myslil, že si může ušetřit aspoň námahu s porážením, a přivedl ráno živého vola. Víckrát už to nesmí opakovat. Snad hodinu jsem ležel až docela vzadu v dílně natažen na podlaze a všechny šaty, přikrývky a polštáře jsem navršil na sebe, jen abych neslyšel řev toho vola, na něhož se ze všech stran vrhali nomádi a zuby z něho

rvali kusy teplého masa. Dávno už byl klid, když jsem se odvážil vyjít ven; jako pijáci kolem sudu od vína leželi unaveni kolem zbytků vola.

Zrovna tehdy se mi zdálo, že jsem v okně paláce zahlédl samého císaře; jinak nikdy nepřijde do těchto vnějších komnat, stále žije jen v nejvnitřnější zahradě; tentokrát však - alespoň jsem měl ten dojem - stál u jednoho z oken a se svěšenou hlavou hleděl na to řádění před zámkem.

„Co bude dál?“ ptáme se všichni. „Jak dlouho budeme snášet tohle břímě a tato muka? Císařský palác nomády přilákal, avšak zahnat je nedokáže. Brána zůstává zavřena; stráž, která dříve vždy slavnostně pochodovala dovnitř a ven, se drží za zamřížovanými okny. Záchrana vlasti je svěřena nám, řemeslníkům a obchodníkům; my jsme však nedorostli takového úkolu; také jsme se nikdy nechlubili, že bychom toho byli schopni. Je to nedorozumění; a my na ně zajdeme.“

PŘED ZÁKONEM

Před zákonem stojí dveřník. K tomuto dveřníku přijde muž z venkova a prosí, aby ho vpustili do zákona. Avšak dveřník řekne, že ho teď nemůže vpustit. Muž uvažuje a pak se zeptá, zda tedy bude smět vstoupit později. „Možná," řekne dveřník, „teď však ne." Protože brána k zákonu je jako vždy otevřena a dveřník ustoupí stranou, shýbne se ten muž, aby se podíval bránou dovnitř. Když to dveřník zpozoruje, zasměje se a řekne: „Jestliže tě to tak láká, zkus tam vejít přes můj zákaz. Ale pamatuj si: Já jsem mocný. A jsem jen nejnižší dveřník. Sál za sálem však stojí dveřníci, jeden mocnější než druhý. Už na třetího z nich se ani já nemohu podívat." Takových nesnází se muž z venkova nenadál; zákon má být přece přístupný každému a vždy, myslí si, ale když se teď pozorněji podívá na dveřníka v kožichu, na jeho veliký špičatý nos, na dlouhé, tenké, černé tatarské fousy, rozhodne se, že přece jen raději počká, až dostane povolení vstoupit. Dveřník mu dá stoličku a dovolí, aby si sedl stranou od dveří. Tam sedí dny a léta. Znovu a znovu se pokouší, aby byl vpuštěn, a unavuje dveřníka prosbami. Dveřník ho občas tak trochu vyslýchá, vyptává se ho na domov a mnoho jiného, ale jsou to neúčastné otázky, jaké kladou velcí páni, a nakonec mu pokaždé řekne, že ho ještě nemůže vpustit. Muž, který se na cestu zásobil mnoha věcmi, použije všeho, byť to bylo sebecennější, aby dveřníka podplatil. Ten sice všechno přijme, ale říká přitom: „Přijímám to jen proto, abys nemyslel, žes něco zanedbal." Po celá dlouhá léta pozoruje ten muž dveřníka skoro bez ustání. Zapomene na ostatní dveřníky a tento první se mu zdá být jedinou překážkou, pro niž nemůže vstoupit do zákona. Proklíná tu neblahou náhodu, první léta bez ohledu a nahlas, později, když zestárne, si už jen brumlá pro sebe. Zdětinští, a poněvadž za ta léta, co dveřníka zkoumá, poznal i blechy v límci jeho kožichu, doprošuje se i těch blech, aby mu pomohly a dveřníka přemluvily. Posléze mu ochabne zrak a on neví, stmívá-li se kolem něho doopravdy nebo klame-li ho pouze vlastní zrak. Zato však teď rozeznává ve tmě jakousi zář, která se neuhasitelně prodírá dveřmi zákona. Má teď již života nakrátce. Před smrtí se mu v hlavě soustředí všechny zkušenosti celé té doby v jedinou otázku, jíž dveřníkovi dosud nepoložil. Pokyne mu, neboť není již s to vztyčit tuhnoucí tělo. Dveřník se k němu musí hluboko sklonit, jelikož rozdíl ve velikostí se značně změnil v mužův neprospěch. „Copak chceš teď ještě vědět?" zeptal se dveřník, „jsi nenasytný." „Všichni přece dychtí po zákonu," řekne muž. „Jak to, že za všechna ta léta nikdo kromě mne nepožádal, aby byl vpuštěn?" Dveřník pozná, že muž již skonává, a aby dostihl ještě jeho zmírající sluch, zařve na něho: „Tudy nemohl být nikdo jiný vpuštěn, neboť tento vchod byl určen jen pro tebe. Teď půjdu a zavřu ho.''

ŠAKALI A ARABOVÉ

Tábořili jsme v oáze. Druhové spali. Jeden z Arabů, vysoký a bílý, přešel kolem mne; zaopatřil velbloudy a odešel na místo, kde se spalo.

Převalil jsem se naznak do trávy; chtěl jsem spát; nešlo to; žalostné vytí šakala v dálce; opět jsem si sedl. A co bylo před chvílí tak vzdálené, náhle bylo blízko. Hemžení šakalů kolem mne; matným zlatem se lesknoucí, pohasínající oči; štíhlá těla v zákonitém a hbitém pohybu jako pod bičem.

Jeden přišel zezadu, protlačil se mi pod paží a tiskl se ke mně, jako by potřeboval mé teplo, stoupl si pak přede mne a mluvil se mnou skoro tváří v tvář:

„Jsem daleko široko nejstarší šakal. Jsem šťasten, že tě zde ještě mohu přivítat. Už jsem se téměř vzdal naděje, neboť čekáme na tebe nekonečně dlouho; má matka čekala a její matka a všechny matky až po matku všech šakalů. Věř mi!"

„To mě udivuje," řekl jsem a zapomněl jsem zažehnout hranici dřeva, která tu byla přichystána, aby dýmem zapudila šakaly, „udivuje mě, co slyším. Jen náhodou přicházím z dalekého severu a jsem zde na krátké cestě. Copak chcete, šakali?"

A jako by je toto snad až příliš vlídné oslovení povzbudilo, stáhli se kolem mne v těsnější kruh; všichni rychle oddychovali a prskali.

„Víme, že pocházíš ze severu," začal nejstarší, „právě na tom se zakládá naše naděje. Tam je rozum, který zde mezi Araby nelze nalézt. Z této chladné pýchy nelze vykřesat jiskru rozumu, víš? Zabíjejí zvířata, aby je žrali, a zdechlinou opovrhují."

„Nemluv tak nahlas," řekl jsem, „Arabové spí nablízku."

„Opravdu jsi cizinec," řekl šakal, „jinak bys věděl, že ještě nikdy v historii světa se šakal nebál Araba. Jich že bychom se měli bát? Což není dost velké neštěstí, že jsme zahnáni mezi takový národ?"

„To je možné, to je možné," řekl jsem. „Neodvažuji se posuzovat věci, které jsou mi tak vzdálené; je to patrně velmi dávný spor; tkví tedy asi v krvi; ukončí ho tedy zase snad až krev."

„Jsi velmi chytrý," řekl starý šakal; a všichni oddychovali ještě rychleji; zchvácenými plícemi, ačkoli přece nehnutě stáli; trpký, chvílemi jen se zaťatými zuby snesitelný pach jim vycházel z otevřených tlam, „jsi velmi chytrý; co říkáš, je ve shodě s naším starým učením. Vezmeme jim tedy krev a starý spor je skoncován."

„Och!" řekl jsem prudčeji, než jsem chtěl, „budou se bránit; po celých houfech vás postřílejí svými puškami."

„Špatně nám rozumíš," řekl, „po způsobu lidí, jenž tedy ani na

dalekém severu nevymizel. My je přece nebudeme zabíjet. Tolik vody by Nil neměl, aby nás očistila. Vždyť už při pouhém pohledu na jejich živá těla prcháme za čistším vzduchem na poušť, jež je proto naším domovem."

A všichni šakali kolem, k nimž zatím zdálky přibylo mnoho jiných, sklonili hlavy mezi přední nohy a očišťovali si je tlapkami; jako kdyby chtěli skrýt hnus, který byl tak hrozný, že bych byl nejraději vysokým skokem prchl z jejich kruhu.

„Co tedy máte v úmyslu," zeptal jsem se a chtěl jsem vstát; ale nešlo to; dvě mladší zvířata se mi zezadu zakousla do kabátu a košile; musel jsem zůstat sedět. „Drží ti vlečku," řekl starý šakal vážně na vysvětlenou, „projev úcty." „Ať mě pustí!" zvolal jsem obraceje se hned k starému, hned k mladým. „Ovšem že tě pustí, žádáš-li si to," řekl starý. „Ale chvilku to potrvá, neboť se podle zvyku zakousli hluboko a musí nejdříve pomalu uvolnit zuby. Zatím poslyš naši prosbu." „Vaše chování mě k tomu zvlášť nenaladilo," řekl jsem. „Neoplácej nám naši neomalenost," řekl a poprvé si teď vypomohl naříkavým tónem svého přirozeného hlasu, „jsme ubohá zvířata, máme pouze zuby; jediné, co nám zbývá ke konání dobrého i zlého, jsou zuby." „Co tedy chceš?" zeptal jsem se jen málo upokojen.

„Pane," zvolal, a všichni šakali zavyli; v největší dálce mi to připadalo jako melodie. „Pane, je na tobě, abys ukončil ten spor, který rozděluje svět. Tak jako ty bude podle popisu našich předků vypadat člověk, jenž to učiní. Musíme mít pokoj od Arabů; dýchatelný vzduch; rozhled po obzoru od nich očištěný; žádný nářek skopce podřezávaného Arabem; nechť v pokoji zdechá každé zvíře; nerušeně nechť je do poslední kapky vysajeme a očistíme na kost. Čistotu chceme, nic než čistotu," - a nyní plakali, vzlykali všichni - „jak to jen můžeš snést v tomto světě, ty srdce šlechetné a sladká útrobo? Špína je jejich běl; špína je jejich čerň; hrůza jde z jejich vousu; odplivuješ si, podíváš-li se jim do koutků očí; a zvednou-li ruku, rozevře se jim v podpaždí peklo. Pročež, ó pane, pročež, ó vzácný pane, učiň svýma všemohoucíma rukama, učiň svýma všemohoucíma rukama a těmito nůžkami jim prostřihni hrdla!" Trhl hlavou, načež poslušně přistoupil jeden šakal nesoucí na špičáku malé šicí nůžky pokryté starou rzí.

„Tak tedy konečně nůžky a tím to končí!" zvolal arabský vůdce naší karavany, který se k nám připlížil proti větru a zamával teď obrovským bičem.

Všichni se co nejrychleji rozutekli, ale v jisté vzdálenosti přece jen ta spousta zvířat zůstala těsně k sobě schoulená, tak natlačená a strnulá, že to vypadalo jako úzká ohrádka obletovaná bludičkami.

„Tak jsi, pane, viděl a slyšel i tohle divadlo," řekl Arab a zasmál se tak vesele, jak to dovoluje zdrženlivost jeho kmene. „Ty tedy víš, co chtějí

ta zvířata?“ zeptal jsem se. „Ovšem, pane,“ řekl, „to ví přece každý; od té doby, co Arabové existují, putují tyto nůžky pouští a poputují s námi až do konce dnů. Každému Evropanu jsou nabízeny k velikému dílu; každý Evropan je právě ten, kdo se jim zdá povolaný. Nesmyslnou naději chovají tato zvířata; blázni jsou to, opravdoví blázni. Máme je proto rádi; jsou to naši psi; krásnější než vaši. Jen se podívej, v noci pošel jeden velbloud, dal jsem ho sem přitáhnout.“

Přišli čtyři nosiči a hodili před nás těžkou zdechlinu. Sotva se tu octla, pozdvihli šakali svůj hlas. Jako by jeden každý z nich byl neodolatelně přitahován za provaz, přicházeli vlekouce břicho při zemi. Zapomněli na Araby, zapomněli na nenávist, očarovala je vše zahlazující přítomnost prudce zavánějící mrtvoly. Již visel jeden na krku a na první kousnutí našel tepnu. Jako malá zběsilá pumpa, která chce stůj co stůj, ale marně uhasit obrovitý požár, zmítal se a škubal každý sval na jeho těle. A již se všichni v stejné práci do výšky kupili na mrtvole.

Vtom nad nimi vůdce křížem krážem mocně šlehl ostrým bičem. Pozvedli hlavy; napolo v opojení a mrákotách; uviděli před sebou stát Araby; teď ucítili bič na vlastních čumácích; skokem couvli a poodběhli dál. Avšak velbloudí krev tu stála v kalužích, kouřilo se z ní, tělo bylo na mnoha místech značně rozerváno. Neodolali; znovu byli zde: znovu vůdce zvedl bič; chytil jsem ho za paži.

„Máš pravdu, pane,“ řekl, „necháme je, ať konají své; také už je čas vyrazit dál. Viděls je. Podivuhodná zvířata, že? A jak nás nenávidí!“

NÁVŠTĚVA NA DOLE

Dnes byli u nás na dole nejvyšší inženýři. Ředitelství vydalo jakési nařízení o zakládání nových štol, a tak inženýři přišli, aby začali s předběžným vyměřováním. Jak jsou ti lidé mladí a přitom už tak rozdílní! Všichni se svobodně vyvíjeli a jejich jasně vyhraněný charakter se nespoutaně projevuje už v mladých letech.

Jeden z nich, černovlasý, živý, přelétá očima na všechny strany.

Druhý se zápisníkem si za chůze dělá poznámky, rozhlíží se, porovnává, zapisuje.

Třetí jde zpříma s rukama v kapsách, až se na něm všechno napíná; dbá na důstojnost; jen to, jak si ustavičně kouše rty, prozrazuje netrpělivé, nepotlačitelné mládí.

Čtvrtý cosi vysvětluje třetímu, o což ten nestojí; je menší než třetí a běží vedle něho jako pokušitel, s ukazováčkem neustále ve vzduchu vypadá, jako by mu předzpěvoval litanii o tom, co je zde k vidění.

Pátý, hodností snad nejvyšší, nesnese žádný doprovod; hned je vpředu, hned vzadu; společnost mu přizpůsobuje krok; je bledý a slabý; odpovědnost mu vyhloubila oči; často si v zamyšlení tiskne ruku na čelo.

Šestý a sedmý jdou trochu shrbeni, s hlavami u sebe, držíce se pod paží, v důvěrném rozhovoru; kdyby toto zde vysloveně nebyl náš uhelný důl a naše pracoviště v nejhlubší štole, pomyslil by si člověk, že tito dva kostnatí, bezvousí, nosatí páni jsou mladí duchovní. Jeden z nich se povětšině směje pro sebe, jako když přede kočka; druhý, který se rovněž směje, má hlavní slovo a volnou rukou k tomu jaksi udává takt. Jak si tihle dva páni musí být jisti svým místem; ba jaké zásluhy si už asi přes své mládí získali o naše doly, že se tu při tak důležité obchůzce svému šéfovi před očima mohou tak sebejistě zabývat vlastními záležitostmi nebo aspoň takovými záležitostmi, které nesouvisí s přítomnými úkoly. Nebo že by si snad přece jen přes všechen smích a nepozornost velice dobře všímali toho, co je zapotřebí? Člověk si o takových pánech ani netroufá udělat přesnější úsudek.

Na druhé straně je však přece jen zase pochybné, že příkladně osmý je na věc nesrovnatelně více soustředěn než tito páni, ba než vůbec všichni ostatní. Na všechno si musí sáhnout a všechno oťukat malým kladívkem, které co chvíli vytahuje z kapsy a znovu je do kapsy schovává. Občas si klekne do té špíny, ačkoli má na sobě elegantní šaty, a oťukává půdu, pak zas jen v chůzi oťukává zdi nebo strop nad hlavou. Jednu chvíli se natáhl na zem a zůstal nehnutě ležet; už jsme si myslili, že se stalo neštěstí; potom však rychle mrskl štíhlým tělem a vyskočil. Opět tedy pouze něco zkoumal. Máme za to, že známe svůj důl a kamení v něm, avšak co

tu tento inženýr takovým způsobem zkoumá, to nechápeme.

Devátý před sebou strká dětský kočárek s měřicími přístroji. Nadmíru drahocenné přístroje, uložené hluboko v nejjemnější vatě. Tento vozík by měl vlastně strkat sluha, avšak sluhovi jej nesvěří; musel se toho ujmout inženýr, a jak vidět, dělá to rád. Je asi nejmladší, snad všem přístrojům ještě ani nerozumí, avšak nespouští z nich oči, někdy se tak skoro ocitá v nebezpečí, že s vozíkem narazí na stěnu.

Ale je zde jiný inženýr, který kráčí podle vozíku a dává pozor. Ten zřejmě přístrojům důkladně rozumí a je podle všeho jejich pravým strážcem. Aniž vozík zastaví, vyndá z něho čas od času nějakou součást přístrojů, podívá se skrze ni, uvolní nebo přitáhne šroub, zatřepe jí a oťuká, přiloží k uchu a naslouchá; a posléze tu věcičku, zdálky sotva viditelnou, co nejopatrněji opět uloží do vozíku, přičemž řidič většinou vozík zastaví. Trochu panovačně se chová tento inženýr, avšak pouze pokud jde o přístroje. Už deset kroků před vozíkem máme na němý pokyn prstem ustoupit stranou, i tam, kde není kam ustoupit.

Za těmito dvěma pány jde sluha, který nedělá nic. Pánové dávno odložili všechnu pýchu, což je samozřejmé při jejich velkém vědění, zato sluha ji, jak se zdá, posbíral. Jednu ruku za zády, druhou hladě pozlacené knoflíky vpředu či jemné sukno své livreje, kývne co chvíli napravo a nalevo, jako kdybychom ho byli pozdravili a on odpovídal, nebo jako kdyby předpokládal, že jsme ho zdravili, ale nemohl si to ze své výše ověřit. Ovšem že ho nezdravíme, avšak přece jen při pohledu na něj by se člověk mohl skoro domnívat, že kancelářský sluha na ředitelství dolů je něco ohromného. Samosebou se mu za zády smějeme, ale jelikož by ho ani hromová rána nepřiměla, aby se otočil, chováme ho přece jen ve vážnosti jako cosi nepochopitelného.

Dnes už se moc práce neudělá; bylo to notné vyrušení; taková návštěva vezme člověku každé pomyšlení na práci. Člověka příliš láká dívat se za pány do tmy pokusné štoly, kde všichni zmizeli. Také nám brzy skončí směna; návrat těch pánů už neuvidíme.

SOUSEDNÍ VES

Můj dědeček říkával: „Život je úžasně krátký. Teď se mi ve vzpomínce tak zcvrkává, že kupříkladu stěží pochopím, jak se nějaký mladík může odhodlat, že si vyjede na koni do sousední vsi, a nebojí se přitom, že - nehledě vůbec na nešťastné náhody - již doba obyčejného, šťastně plynoucího života ani zdaleka na takovou vyjížďku nevystačí.“

CÍSAŘSKÉ POSELSTVÍ

Císař - jak se proslýchá - poslal tobě, jedinci, ubohému poddanému, nepatrnému stínu, jenž před císařským sluncem prchl do nejvzdálenější dálky, právě tobě poslal císař ze svého smrtelného lože poselství. Nakázal poslovi, aby klekl u jeho postele, a do ucha mu pošeptal poselství; tolik mu na něm záleželo, že si je dal znovu opakovat do ucha. Kývnutím stvrdil správnost toho, co bylo řečeno. A přede všemi, kdo přihlíželi jeho smrti - všechny překážející stěny jsou strženy a na schodišti, jež se vznáší do šíře i výšky, stojí v kruhu říšští velmožové -, před těmi všemi posla odeslal. Posel se ihned vydal na cestu; silný, nezdolný muž; napřahuje před sebe hned jednu, hned druhou paži, klestí si cestu zástupem; narazí-li na odpor, ukáže na prsa, jež nesou znamení slunce; postupuje též bez nesnází kupředu jak nikdo druhý. Avšak zástup je převeliký; jeho příbytky neberou konce. Jak by letěl, kdyby se před ním otevřelo volné pole, a brzy bys asi na svých dveřích uslyšel nádherné bušení jeho pěstí. Avšak místo toho, jak nadarmo se lopotí, stále ještě se prodírá komnatami vnitřního paláce; nikdy je nezdolá; a i kdyby se mu to podařilo, nic by se tím nezískalo; musil by se probojovat dolů po schodech; a i kdyby se mu to podařilo, nic by se tím nezískalo; bylo by třeba přejít dvory; a za dvory druhý palác, který obemyká první; a opět schody a dvory; a opět palác; a tak dál skrze tisíciletí -; a kdyby nakonec vyrazil poslední branou ven a - to však se nikdy, nikdy nemůže stát -, leží před ním teprve sídelní město, střed světa, zaplavené svou sedlinou. Tudy nepronikne nikdo, natož s poselstvím nebožtíkovým. - Ty však sedíš u svého okna a sníš o něm, když se blíží večer.

STAROST HLAVY RODINY

Jedni říkají, že slovo Odradek je slovanského původu, a na základě toho se snaží dokázat, jak bylo utvořeno. Jiní opět soudí, že je původu německého, slovanské jazyky je prý pouze ovlivnily. Z nejistoty obou výkladů lze však snad právem usuzovat, že správný není ani jeden z nich, zejména když žádný neodhaluje smysl toho slova.

Nikdo by se samozřejmě takovými studiemi nezabýval, kdyby doopravdy neexistovala bytost zvaná Odradek. Předně vypadá jako plochá, hvězdicovitá cívka na nitě a skutečně se zdá, že je nitěmi potažen; budou to ovšem jenom zpřetrhané, staré, navazované, ale i zauzlované kousky nití nejrůznějšího druhu a barvy. Avšak není to pouhá cívka, z prostředka hvězdice vychází malá šikmá hůlka a k této hůlce se pak v pravém úhlu pojí ještě jedna. Pomocí této druhé hůlky na jedné straně a jednoho z paprsků hvězdice na druhé může to celé stát zpříma jako na dvou nohách.

Člověk je skoro v pokušení domnívat se, že tento útvar míval dříve nějakou účelnou podobu a teď že je jen polámán. Tak tomu však patrně není; alespoň tomu nic nenasvědčuje; nikde nejsou vidět žádné pahýly nebo stopy lomu; jako celek se to sice zdá nesmyslné, ale svým způsobem uzavřené. Ostatně nic bližšího o tom nelze říci, neboť Odradek je neobyčejně pohyblivý a nedá se chytit.

Pobývá střídavě na půdě, na schodišti, na chodbách, v průjezdu. Někdy se neukáže celé měsíce; to se asi přestěhoval do jiných domů; ale potom se přece jen s jistotou opět vrátí do našeho domu. Někdy, když vyjdete ze dveří a on se zrovna opírá dole o zábradlí schodů, máte chuť ho oslovit. Nekladete mu samozřejmě otázky, nýbrž jednáte s ním - už jeho titěrnost k tomu svádí - jako s dítětem. „Jakpak se jmenuješ?“ zeptáte se. „Odradek,“ řekne on. „A kde bydlíš?“ „Bydliště nestálé,“ řekne a směje se; avšak je to smích, jaký lze vydávat bez plic. Zní to asi jako šelestění spadlého listí. Tím obyčejně rozprávka končí. Ostatně ani těchto odpovědí se vám nedostane pokaždé; často dlouho mlčí jak dřevo, jímž se zdá být.

Marně se ptám, co s ním bude. Cožpak může umřít? Vše, co umírá, mívalo předtím jakýsi cíl, konalo cosi a tím se opotřebovalo; u Odradka tomu tak není. Že by se snad tedy jednou i mým dětem a vnoučatům kutálel pod nohama ze schodů dolů a tahal za sebou nit? Nikomu arci zjevně neškodí; avšak pomyšlení, že mě snad i přežije, je pro mne téměř bolestné.

JEDENÁCT SYNŮ

Mám jedenáct synů.

První je velmi nevzhledného zevnějšku, ale vážný a chytrý; přesto si ho nijak zvlášť nevážím, ačkoli ho jako dítě mám stejně rád jako ostatní. Jeho myšlení mi připadá příliš jednoduché. Nedívá se ani napravo, ani nalevo a ani do dálky; neustále pobíhá nebo lépe řečeno otáčí se ve svém těsném myšlenkovém okruhu.

Druhý je hezký, štíhlý, urostlý; je okouzlující vidět ho v šermířském postoji. I on je chytrý, ale kromě toho znalý světa; hodně viděl, a proto se zdá, že i zdejší příroda k němu mluví důvěrněji než k těm, kdo zůstali doma. Avšak za tuto přednost jistě nemá co děkovat pouze - a dokonce ani ne hlavně - cestování, patří spíše k nenapodobitelnosti tohoto dítěte, již například uzná každý, kdo chce napodobit třeba jeho umělecký skok do vody s řadou přemetů a přitom přímo sveřepě zvládnutý. Odvaha a chuť vystačí obyčejně až na konec skákacího prkna; tam si však napodobitel, místo aby skočil, najednou sedne a omluvně pokrčí rameny. - A přes to všechno (měl bych být vlastně šťastný z takového dítěte) není můj vztah k němu nezkažený. Má levé oko trochu menší než pravé a hodně jím mžiká; je to jen nepatrná vada, zajisté, činí jeho tvář ještě smělejší, než by byla jinak, a vzhledem k jeho nepřístupně uzavřené povaze se o tomto menším mžikajícím oku nikdo káravě nezmíní. Já, otec, to činím. Nemrzí mě přitom ovšem tato tělesná vada, nýbrž jistá nepravidelnost jeho ducha, která jí jaksi odpovídá, jakýsi jed bloudící v jeho krvi, jakási neschopnost dovršit osnovu svého života, již vidím pouze já. Na druhé straně ovšem zase právě toto z něho činí mého pravého syna, neboť tato vada je zároveň vadou celé naší rodiny a u tohoto syna je jen obzvlášť zřetelná.

Třetí syn je rovněž krásný, ale není to krása, jaká se mi líbí. Je to krása zpěváka: klenutá ústa; zasněné oko; hlava, která potřebuje mít za sebou drapérii, aby působila; nadmíru rozložitá hruď; snadno vylétající a příliš snadno klesající ruce; nohy, jež dělají drahoty, protože nedovedou nosit. A mimoto: jeho hlas nemá plný zvuk; chvilku klame; přiměje znalce, aby naslouchal; hned nato však pohasne. Ačkoli celkem vzato všechno člověka láká, aby takového syna vystavoval na odiv, přece ho raději držím stranou; on sám se nevnucuje, nikoli však proto, že zná své nedostatky, nýbrž z nevinnosti. Mimoto si připadá cizí v naší době; jako by sice patřil do mé rodiny, ale nadto ještě do nějaké jiné, pro něho navždy ztracené rodiny, bývá často posmutnělý a nic ho nerozveselí.

Můj čtvrtý syn je snad nejpřístupnější ze všech. Jako pravé dítě své doby je každému pochopitelný, stojí na půdě, která je všem společná, a každý je v pokušení přisvědčovat mu. Snad díky tomuto všeobecnému

uznání nabývá jeho bytost jakési lehkosti, jeho pohyby jakési volnosti, jeho úsudky jakési bezstarostnosti. Některé jeho výroky by se často člověku chtělo opakovat, ovšem jen některé, neboť vcelku přece jen trpí přílišnou snadností. Je jako člověk, který se podivuhodně odrazí, jak vlaštovka rozetne vzduch, ale potom přece jen žalostně skončí v bezútěšném prachu, nicka. Takové pomyšlení mi ztrpčuje pohled na toto dítě.

Pátý syn je milý a hodný; sliboval mnohem méně, než splnil; byl tak bezvýznamný, že se člověk v jeho přítomnosti doslova cítil sám; ale pak si přece jen zjednal jistou vážnost. Kdyby se mne někdo zeptal, jak se to stalo, sotva bych dovedl odpovědět. Nevinnost přece jen snad nejspíš odolá zuřícím živlům tohoto světa, a nevinný on je. Snad až příliš nevinný. Ke každému přívětivý. Snad až příliš přívětivý. Přiznám se: cítím se nesvůj, když ho přede mnou vychvalují. Je to pak snadná chvála, vychvalovat někoho, kdo je tak očividně chvályhodný jako můj syn.

Můj šestý syn se zdá, aspoň na první pohled, ze všech nejhlubokomyslnější. Svatoušek a přitom žvanil. Proto se s ním těžko něco svede. Hrozí-li mu nebezpečí, že podlehne, upadne do nepřekonatelné sklíčenosti; nabude-li odvahy, střeží si ji žvaněním. Avšak neupírám mu jistou nesobeckou náruživost; za bílého dne se často probíjí myšlenkami jako ve snu. Není nemocný - jeho zdraví je spíše velmi pevné - a přitom někdy zavrávorá, zvlášť za soumraku, ale nepotřebuje pomoci, neupadne. Možná, že za to může jeho tělesný vývin, je příliš velký na svůj věk. To ho činí vcelku nehezkým přes nápadně hezké jednotlivosti, například ruce a nohy. Nehezké má ostatně i čelo; jak co do pleti, tak co do utváření kostry jaksi zcvrklé.

Sedmý syn mi náleží možná víc než všichni ostatní. Lidé ho nedovedou ocenit; nechápou jeho zvláštní žertování. Nepřeceňuji ho; vím, že je dosti nevýznamný; kdyby svět neměl žádnou jinou vadu než tu, že ho nedovede ocenit, byl by pořád ještě bezvadný. Ale já bych toho syna v rodině nechtěl postrádat. Má v sobě jak neklid, tak hlubokou úctu k tradici, a obojí spojuje, alespoň já to tak cítím, v nepopiratelný celek. S tímto celkem si ovšem ví rady sám nejméně; kolo budoucnosti do pohybu neuvede; avšak tato jeho schopnost je tak povzbudivá, tolik je v ní naděje; chtěl bych, aby měl děti a ty aby zase měly děti. Bohužel se nezdá, že by se toto přání splnilo. Se sebeuspokojením, jež sice chápu, ale jež je nicméně nežádoucí a ovšem v ohromném protikladu k tomu, co soudí okolí, se samoten potlouká světem, o děvčata se nestará, a přesto nikdy neztrácí svou dobrou náladu.

Můj osmý syn mi působí bolest a nevím vlastně ani proč. Hledí na mne cize a já se s ním přece cítím otcovsky pevně spjat. Čas mnohé srovnal. Dříve však jsem se někdy celý roztřásl, jak jen jsem na něj pomyslel. Jde svou vlastní cestou; přerušil se mnou všechny styky; a se svou tvrdou lebkou,

se svým malým, atletickým tělem - jen nohy měl ten hoch hodně slabé, ale to už se snad zatím srovnalo - určitě prorazí všude, kde se mu zachce. Často jsem měl chuť zavolat ho zpátky, zeptat se ho, jak to s ním vlastně je, proč se tak uzavírá před otcem a co má vlastně v úmyslu, ale teď je už tak daleko a tolik času už uplynulo, ať už to teď jen zůstane tak, jak to je. Slýchám, že jako jediný z mých synů nosí plnovous; hezky to u tak malého člověka ovšem nevypadá.

Můj devátý syn je velmi elegantní a má sladký pohled stvořený pro ženy. Tak sladký, že když na to přijde, svedl by i mne, a já přece vím, že doslova stačí mokrá houba, aby se všechen ten nadzemský lesk setřel. Zvláštní na tomto chlapci však je to, že vůbec nemá v úmyslu někoho svádět, stačilo by mu proležet celý život na kanapi a promrhat svůj pohled do stropu nebo ještě raději nechat ho v klidu pod víčky. Když je v této oblíbené poloze, rád mluví a ne špatně; jadrně a názorně; přece však jen v úzkých mezích; překročí-li je, čemuž se při jejich těsnosti nelze vyhnout, je jeho řeč náhle prázdná. Člověk by ho zarazil, kdyby tu byla naděje, že to tento pohled plný spánku zpozoruje.

O mém desátém synovi se říká, že má neupřímnou povahu. Nechci tuto vadu ani rozhodně popírat, ani docela potvrzovat. Jisto je, že kdo ho vidí přicházet s honosivostí, jež daleko přesahuje jeho věk, ve vycházkovém plášti vždy upjatém, v starém, avšak přepečlivě vycíděném černém klobouku, s nehnutou tváří, poněkud vystouplou bradou, víčky, jež se těžce klenou nad očima, s dvěma prsty, jež se občas blíží k ústům - kdo ho takto vidí, pomyslí si, že je neskonalý pokrytec. Ale jen si ho poslechněte, když mluví! Rozumně; rozvážlivě; úsečně; jeho otázky se křižují se zlomyslnou živostí; mluví v úžasném, samozřejmém a radostném souladu s všehomírem; v souladu, jenž mu nutně napíná krk a povznáší tělo. Mnohé, kteří se považují za velmi chytré a kteří se - podle jejich mínění právě proto cítili odpuzováni jeho zevnějškem, mocně upoutal svým slovem. Jenže jsou zase lidé, které jeho zevnějšek ponechává lhostejnými, zato jeho slova jim připadají pokrytecká. Jako otec tu nechci rozhodovat, avšak musím přiznat, že tito pozorovatelé rozhodně zasluhují spíše pozornosti než první.

Můj jedenáctý syn je útlý, snad nejslabší z mých synů; ale je to klamná slabost; chvílemi dovede být totiž silný a rozhodný, ale i pak ovšem zůstává slabost jaksi základní. Avšak není to zahanbující slabost, nýbrž cosi, co se pouze na této naší zemi zdá být slabostí. Není například i odhodlání vzlétnout slabostí, když je v něm přece i kolísání i neurčitost i třepotání? Něco takového je v mém synovi. Otce takové vlastnosti ovšem netěší; vždyť směřují k rozkladu rodiny. Někdy se na mne podívá, jako by chtěl říci: „Vezmu tě s sebou, tatínku.“ Tu si pomyslím: „Ty bys byl ten poslední, komu bych se svěřil.“ A jeho pohled opět jako by říkal: „Nechť

jsem tedy aspoň ten poslední.“

To je mých jedenáct synů.

BRATROVRAŽDA

Je prokázáno, že k vraždě došlo takto:

Schmar, vrah, se postavil za měsíčné noci kolem deváté hodiny večer na roh, kolem něhož musel Wese, oběť, zahnout z ulice, kde měl kancelář, do ulice, kde bydlel.

Studený, každého prochvívající noční vzduch. Ale Schmar měl na sobě jen lehké modré šaty; kabátek měl nadto rozepnutý. Necítil chlad; vždyť se ustavičně pohyboval. Vražednou zbraň, napolo bajonet, napolo kuchyňský nůž, držel stále úplně obnaženou za rukojeť. Prohlížel si nůž proti měsíčnímu světlu; ostří se zablýsklo; Schmarovi to nestačilo; křísl jím o cihlu v dláždění, až jiskry odlétly; asi toho litoval; aby škodu napravil, přejel jím jako smyčcem po podrážce a stoje předkloněn na jedné noze naslouchal zvuku nože jedoucího po střevíci a zároveň nahlížel do osudné postranní ulice.

Proč tohle všechno strpěl soukromník Pallas, který vše nablízku pozoroval ze svého okna v druhém poschodí? Dohlédni dna lidské duše! S vyhrnutým límcem, v županu přepásaném kolem rozložitého břicha, potřásaje hlavou díval se dolů.

O pět domů dál šikmo naproti paní Wesová s liščím kožichem přes noční košili vyhlížela svého muže, který se dnes nezvykle dlouho zdržel.

Konečně se od dveří Wesovy kanceláře rozezní zvonek, příliš hlasitě na domovní zvonek, po celém městě až vzhůru k nebi, a Wese, ten noční dříč, vyjde z domu, zde v ulici ještě neviditelný, pouze znamením zvonku ohlášený; už sčítá dláždění jeho pokojné kroky.

Pallas se hluboko vykloní; nesmí nic propást. Paní Wesová, uklidněna zvonkem, s třesknutím zavře okno. Schmar však poklekå; a že v tu chvíli není jinde obnažen, tiskne jen tvář a ruce ke kamenům; vše křehne mrazem, Schmar však žhne.

Zrovna na hranici obou ulic zastaví se Wese, jen holí se opírá do druhé ulice. Rozmar. Noční nebe ho upoutalo, temná modř a zlato. Nic nevěda pohlédne vzhůru, nic nevěda pohladí si pod nadzvednutým kloboukem vlasy; ani hnutí nahoře, jež by mu naznačilo nejbližší budoucnost; vše zůstává na svém nesmyslném, nevyzpytatelném místě. Samo o sobě je naprosto rozumné, že Wese jde dál, jenže on jde na nůž Schmarovi.

„Wese!“ vzkřikne Schmar, stojí na špičkách, ruku vztaženou, nůž prudce napřažený. „Wese! Marně čeká Julie!“ A zleva do krku a zprava do krku a do třetice hluboko do břicha bodne Schmar. Vodní krysa, rozpárána, vydává podobný zvuk jako Wese.

„Dokonáno," řekne Schmar a mrští nožem, zbytečnou a zkrvavenou přítěží, hned vedle o zeď domu. „Blaženství vraždy! Úleva, rozlet z proudící cizí krve. Wese, starý noční stíne, příteli, kumpáne od piva, temná půda ulice tě vsákne. Proč nejsi prostě krvavá bublina, abych si na tebe sedl a tys dočista zmizel. Nevyplní se vše, nedozrály všechny blažené sny, tvé těžké ostatky tu leží, nepřístupny už kopancům. Co znamená ta němá otázka, kterou mi kladeš?"

Pallas, jehož tělo se překotně zalyká vším svým jedem, stojí mezi rozlétnuvšími se křídly domovních dveří. „Schmare! Schmare! Vše jsem viděl, neuniklo nic." Pallas a Schmar zkoumavě hleděli jeden na druhého. Pallas je uspokojen, Schmar neví, co si myslet.

Paní Wesová, z obou stran obklopena houfem lidu, spěchá sem s tváří hrůzou zestárlou. Kožich se rozvírá, ona se vrhá na Wesa, tělo v noční košili náleží jemu, kožich, uzavírající se nad manželským párem jak trávník nad hrobem, náleží davu.

Schmar, s námahou polykaje hnus, tiskne ústa na rameno strážníka, jenž ho svižným krokem odvádí pryč.

SEN

Josef K. měl sen:

Byl krásný den a K. si chtěl vyjít na procházku. Ale sotva učinil dva kroky, už byl na hřbitově. Byly tam velice umělé, neprakticky točité cestičky, on však, neobyčejně se vznášeje, klouzal po jedné takové cestičce jako po dravé vodě. Již zdálky zpozoroval čerstvě navršený hrob, u něhož se chtěl zastavit. Ten hrob ho k sobě téměř vábil a on ani nevěřil, že k němu dost rychle dorazí. Chvílemi však ztrácel hrob z očí, zakrývaly mu jej prapory, jež se kroutily a mocně na sebe narážely; praporečníky vidět nebylo, ale vypadalo to, jako by tu všechno jen jásalo.

Upíraje ještě pohled do dálky, uviděl najednou onen hrob u cesty vedle sebe, ba skoro už za sebou. Honem skočil na trávu. Protože cesta se pod jeho odskakující nohou hnala dál, zapotácel se a upadl rovnou před hrobem na kolena. Dva muži stáli za hrobem a ve vzduchu mezi sebou drželi náhrobní kámen: jak se K. objevil, vrazili kámen do země a on stál jako zazděný. Ihned vylezl z jednoho křoví třetí muž, v němž K. rázem poznal umělce. Měl na sobě jen kalhoty a špatně zapjatou košili; na hlavě měl sametovou čapku; v ruce držel obyčejnou tužku, a jak se blížil, už jí črtal do vzduchu postavy.

Tuto tužku nasadil teď nahoře na kámen; kámen byl velmi vysoký, ani se nemusil shýbat, zato však se musil předklonit, neboť od kamene ho dělil hrob, na nějž nechtěl šlápnout. Stál tedy na špičkách a levou rukou se opíral o plochu kamene. Jakýmsi obzvlášť šikovným trikem se mu podařilo napsat obyčejnou tužkou zlatá písmena; napsal: „Zde odpočívá -" Každé písmeno bylo čisté a krásné, hluboko a dokonale zlaté. Když napsal ta dvě slova, ohlédl se po K-ovi; K., který se nemohl dočkat, jak bude nápis pokračovat, se o muže nestaral, ale hleděl jen na kámen. Muž se opravdu chystal psát dál, ale nešlo to, cosi překáželo, tužka mu klesla a on se znovu ohlédl po K-ovi. Tu K. pohlédl na umělce a všiml si, že umělec je ve velkých rozpacích, jejichž příčinu však nedovede vypovědět. Všechna jeho dřívější čilost byla ta tam. I K. z toho zrozpačitěl, bezmocně na sebe hleděli; bylo tu jakési ošklivé nedorozumění, jež žádný z nich nedovedl rozptýlit. Vtom se nevhodně ozval i zvoneček ze hřbitovní kaple, avšak umělec zamával zdviženou rukou a zvoneček zmlkl. Po chvilce začal znovu; tentokrát docela tiše a bez zvláštního vybídnutí hned ustal; jako by si chtěl jen vyzkoušet svůj zvuk. K. byl zoufalý z umělcovy situace, rozplakal se a dlouho vzlykal do dlaní. Umělec počkal, až se K. uklidní, a pak se přece jen odhodlal psát dál, neboť jiné východisko nenašel. První čárka, kterou udělal, byla pro K. vysvobozením, umělec ji však provedl zřejmě jen s krajním odporem; písmo už také nebylo tak pěkné, především zlata

jako by se nedostávalo, bledě a nejistě se táhla čára, vzniklo příliš velké písmeno. Bylo to J, málem už bylo dokončeno, vtom umělec zuřivě dupl na hrob, až hlína kolem vylétla do výšky. Konečně K. pochopil; na odprošování nebylo kdy; všemi prsty se zaryl do země, jež téměř nekladla odpor; všechno se zdálo přichystáno; jen naoko byla navršena tenká vrstva hlíny; hned pod ní se rozevřela veliká jáma se strmými stěnami a K., obrácen jemným zavanutím naznak, do ní sklesl. Zatímco ho však už dole přijala neproniknutelná hlubina a on ještě nadzvedl hlavu, jeho jméno nahoře se s mohutnými okrasami hnalo po kameni vpřed.

Uchvácen tou podívanou procitl.

ZPRAVA PRO JISTOU AKADEMII

Slovutní členové Akademie!

Dostalo se mi od vás cti, že jste mě vyzvali, abych podal Akademii zprávu o svém předchozím opičím životě.

V tomto smyslu nemohu bohužel vyzvání vyhovět. Bezmála pět let mě dělí od opičáctví, doba snad krátká podle kalendáře, avšak nekonečně dlouhá, máte-li ji procválat, jako jsem to učinil já, doprovázen tu a tam výtečnými lidmi, radami, potleskem i vyhráváním orchestru, avšak v podstatě samoten, neboť - abych setrval při obraze - všechen doprovod se držel daleko za bariérou. Nebyl bych to mohl dokázat, kdybych byl umíněně lpěl na svém původu, na vzpomínkách z mládí. Právě vzdát se vší umíněnosti byl nejvyšší příkaz, který jsem si uložil; já, svobodný opičák, jsem na sebe vzal toto jho. Tím se mi však vzpomínky uzavíraly víc a víc. Jestliže zprvu - kdyby lidé byli chtěli - mi byla otevřena k návratu celá brána, již nebe klene nad zemí, zužovala se ta brána zároveň a nížila, čím dál mě bičoval můj vývoj vpřed; cítil jsem se příjemněji a bezpečněji ve světě lidí; bouře, která dula za mnou z mé minulosti, se utišila; dnes je to již jen průvan, který mi zchlazuje paty; a otvor v dálce, jímž proniká a jímž jsem kdysi pronikl i já, se tak zmenšil, že kdybych vůbec měl dost vůle a sil doběhnout tam zpátky, musel bych si srst z těla sedřít, abych prolezl. Upřímně řečeno, jakkoli rád se o těch věcech vyjadřuji v obrazech, upřímně řečeno: vaše opičáctví, pánové, pokud máte něco takového za sebou, vám nemůže být vzdáleno víc než mé opičáctví mně. Na patě však lechtá každého, kdo chodí po zemi: malého šimpanze jako velkého Achilla.

Avšak ve velmi omezeném smyslu mohu snad na váš dotaz přece jen odpovědět, a dokonce to činím velmi rád. První, co jsem se naučil, bylo podávat ruku; podat ruku značí upřímnost; i když se třeba dnes, kdy jsem na vrcholu své životní dráhy, druží k onomu prvnímu podání ruky též upřímné slovo. Nepoučím Akademii o ničem podstatně novém a zůstanu daleko za tím, co se po mně žádá a co při nejlepší vůli nedovedu povědět - přesto však nechť je z toho, co řeknu, patrný směr, jímž bývalý opičák pronikl do lidského světa a usadil se v něm. Avšak ani to málo, co uslyšíte, bych určitě nemohl říci, kdybych si sám sebou nebyl zcela jist a kdyby se nebylo mé postavení neochvějně upevnilo na všech velkých varietních scénách civilizovaného světa:

Pocházím ze Zlatého pobřeží. O tom, jak jsem byl chycen, vím jen z cizích zpráv. Lovecká expedice firmy Hagenbeck - s jedním vůdcem jsem ostatně od té doby vypil nejednu láhev červeného vína - ležela na břehu v křoví na číhané, když jsem večer s celým stádem přiběhl

k napajedlu. Ozvaly se výstřely; já jediný byl zasažen, dostal jsem dvě rány.

Jednu do tváře; ta byla lehká; zanechala však velikou vyholenou červenou jizvu, která mi vynesla protivné, naprosto nevhodné, vyloženě nějakou opicí vymyšlené jméno Červený Petr, jako bych se od nedávno pošlého, tu a tam známého cvičeného opičáka Petra lišil jedině tou červenou skvrnou na tváři. To jen mimochodem.

Druhá rána mě zasáhla pod kyčel. Byla těžká, zavinila, že dodnes ještě trochu kulhám. Onehdy jsem četl v článku některého z těch chrtů, kteří se o mně šíří v novinách: že prý má opičí přirozenost dosud není docela potlačena; důkazem toho prý je, že přijde-li návštěva, s oblibou si stahuji kalhoty a ukazuji místo, kudy ona kulka vnikla. Tomu chlapovi by se měly jeden po druhém ustřelit všechny prstíčky jeho píšící ruky. Já, já si mohu stahovat kalhoty, před kým se mi chce; nikdo neuvidí nic jiného než pěstěnou srst a jizvu po - užijme tu pro přesný účel přesného slova, jemuž však nebudiž špatně rozuměno - jizvu po zločinné ráně. Vše je nabíledni; není co skrývat; jde-li o pravdu, každý velkomyslný člověk odhodí ty nejvybranější způsoby. Kdyby si naproti tomu stáhl před návštěvou kalhoty onen pisálek, vypadalo by to ovšem jinak, a já přiznám, že to svědčí o jeho uvážlivdsti, nedělá-li to. Ale ať mne potom nechá na pokoji i se svým útlocitem!

Po oněch ranách jsem procitl - a zde pomalu začíná má vlastní paměť - v jedné kleci v mezipalubí Hagenbeckova parníku. Nebyla to mřížová klec o čtyřech stěnách; byly to spíše tři stěny připevněné k jakési bedně; bedna tedy tvořila čtvrtou stěnu. Celé to bylo příliš nízké, aby se tam dalo stát, a příliš úzké, aby se tam dalo sedět. Dřepěl jsem tedy s ohnutými, věčně se třesoucími koleny, a jelikož jsem zprvu patrně nechtěl nikoho vidět a chtěl jsem být pořád jen potmě, dřepěl jsem tváří k bedně a mřížoví se mi vzadu zařezávalo do masa. Považuje se za užitečné takto chovat divoká zvířata po první dobu a já dnes po svých zkušenostech nemohu popřít, že tomu tak z lidského hlediska opravdu je.

Na to jsem však tehdy nemyslil. Poprvé v životě jsem byl bez východiska; alespoň přímou cestou to nešlo; přímo přede mnou byla bedna, jedno prkno pevně spojené s druhým. Mezi prkny byla sice po celé délce mezera, a když jsem ji objevil, pozdravil jsem ji blaženým zavytím nevědoucího tvora, avšak touto mezerou by se zdaleka neprostrčil ani ocas a vší opičí silou se nedala rozšířit.

Jak mi později říkali, nadělal jsem prý nezvykle málo hluku, z čehož usuzovali, že buď brzy pojdu, nebo podaří-li se mi přečkat první kritickou dobu, budu se velmi dobře hodit k výcviku. Přečkal jsem tuto dobu. Tlumené vzlyky, bolestné vybírání blech, znavené olizování kokosového ořechu, otloukání bedny lebkou, vyplazování jazyka, když se někdo přiblížil - to

byly první počiny mého nového života. Avšak při tom všem jen ten jediný pocit: žádné východisko. To, co jsem tehdy cítil jako opice, mohu teď ovšem vykreslit pouze lidskými slovy a tím to již zkresluji, avšak i když tu starou opičí pravdu nedokážu vystihnout, leží alespoň ve směru mého líčení, o tom není pochyb.

Měl jsem přece doposavad tolik východisek, a teď nemám žádné. Uvízl jsem. I kdyby mě přibili, má touha po volnosti by nebyla o nic menší. Proč? Můžeš si maso mezi prsty u nohou rozdrásat, nepochopíš proč. Tiskni se zády na mříže, až tě skoro rozpoltí, nepochopíš proč. Neměl jsem východisko, ale musel jsem si je opatřit, neboť bez něho jsem nemohl žít. Ustavičně u stěny téhle bedny nevyhnutelně bych zašel. Ale u Hagenbecka patří opice k bedně - nuže, přestal jsem tedy být opicí. Jasný, pěkný myšlenkový pochod, který jsem asi vykoumal nějak v břiše, neboť opice myslí břichem.

Obávám se, že není zcela jasné, co myslím tím východiskem.

Užívám toho slova v nejobyčejnějším a nejplnějším smyslu. Úmyslně neříkám svoboda. Nemíním ten veliký pocit všestranné svobody. Jako opice jsem jej možná znal a poznal jsem lidi, kteří po tom toužili. Pokud jde však o mne, netoužil jsem po svobodě ani tehdy, ani dnes. Mimochodem: mezi lidmi je svoboda až příliš častým klamem. A jako se svoboda počítá k nejvznešenějším citům, tak i příslušný klam je z nejvznešenějších. Často jsem vídal v různých varieté před mým vystoupením, jak nahoře u stropu cvičí nějaká dvojice umělců na visutých hrazdách. Vymršťovali se, houpali, létali jeden druhému do náručí, jeden chytal druhého za vlasy do zubů. „I to je lidská svoboda," říkal jsem si, „suverénní pohyb." Jaký posměch posvátné přírodě! Žádná stavba by neodolala chechtotu opičího plemene při této podívané.

Ne, svobodu jsem nechtěl. Jen východisko; napravo, nalevo, kamkoli; nic jiného jsem nežádal; i kdyby to východisko byl pouhý klam; požadavek byl malý, klam by nebyl větší. Dostat se dál, dostat se dál! Jen nezůstat stát s pažemi vzhůru, přimáčknut na stěnu bedny.

Dnes je mi to jasné. Bez naprostého vnitřního klidu bych byl nikdy neunikl. A opravdu, za vše, čím jsem se stal, děkuji snad onomu klidu, který jsem náhle pocítil po prvních dnech tam na lodi. Za ten klid mám ovšem zase co děkovat lidem z lodi.

Jsou to přese všechno dobří lidé. I dnes si ještě rád vzpomenu na zvuk jejich těžkých kroků, který tehdy zaléhal do mé dřímoty. Byli zvyklí počínat si ve všem všudy velice pomalu. Když si některý chtěl protřít oči, zdvihal ruku jako závěsné závaží. Jejich žerty byly drsné, avšak srdečné. Do jejich smíchu se mísil kašel, který zněl nebezpečně, ale neznamenal nic. Vždycky měli v ústech něco k vyplivnutí a bylo jim jedno, kam to vyplivnou. Ustavičně si stěžovali, že na ně skáčou mé blechy; ale přesto

se na mne nikdy vážně nehněvali; věděli totiž, že v mém kožichu se blechám daří a že blechy jsou skokani; smířili se s tím. Když měli volno, usedlo jich někdy pár do půlkruhu kolem mne; skoro nemluvili, jen na sebe vrkali; rozvalovali se na bednách a kouřili dýmku; plácali se do kolen, jakmile jsem udělal sebemenší pohyb; a tu a tam vzal některý hůl a polechtal mě tam, kde mi to bylo příjemné. Kdyby mě dnes někdo pozval, abych si vyjel lodí, určitě bych pozvání odmítl, ale stejně jisté je, že bych se tam v podpalubí neoddával jen ošklivým vzpomínkám.

Klid, jehož jsem nabyl v kruhu těch lidí, mne především odvrátil od jakéhokoli pokusu o útěk. Dnes mi připadá, jako bych byl tehdy přinejmenším tušil, že musím najít nějaké východisko, chci-li žít, že však tohoto východiska nedosáhnu útěkem. Nevím už, byl-li útěk možný, ale myslím, že ano; pro opici by měl být útěk vždycky možný. Se svými dnešními zuby musím být opatrný i při obyčejném louskání ořechů, zato tenkrát bych byl určitě časem dokázal překousnout zámek u dveří. Neudělal jsem to: Čeho bych tím byl také dosáhl? Sotva bych byl vystrčil hlavu, chytili by mne znovu a strčili do ještě horší klece; nebo bych byl mohl nepozorovaně utéci k druhým zvířatům, třeba k hroznýšům naproti, a v jejich objetí naposled vydechnout; nebo by se mi dokonce podařilo doplížit se až na palubu a skočit do vody, pak bych se byl chviličku houpal na oceánu a utopil se. Činy ze zoufalství. Neuvažoval jsem takto lidsky, avšak pod vlivem okolí jsem se zachoval tak, jako bych byl uvažoval.

Neuvažoval jsem, zato však jsem s naprostým klidem pozoroval. Viděl jsem, jak tito lidé chodí sem a tam, pořád ty samé tváře, ty samé pohyby, často se mi zdálo, jako by to byl jen jediný člověk. Tento člověk nebo tito lidé si tedy chodili a nic je neznepokojovalo. Vysoký cíl mi vytanul. Nikdo mi neslíbil, že se mříž zvedne, stanu-li se takovým jako oni. Takové sliby, jejichž splnění se zdá být nemožné, se nedávají. Dostaví-li se však splnění, pak se dodatečně objeví i sliby právě tam, kde jsme je předtím marně hledali. Na těchto lidech nebylo tedy samo o sobě nic, co by mne obzvlášť lákalo. Kdybych byl stoupencem oné zmíněné svobody, určitě bych byl dal přednost oceánu před východiskem, jež se zračilo v zasmušilých pohledech těchto lidí. Jisto však je, že jsem je pozoroval už dávno předtím, než jsem na takové věci pomyslel, ba teprve nahromaděná pozorování mě nutila do určitého směru.

Bylo tak snadné napodobovat lidi. Plivat jsem uměl hned první dny. Plivali jsme si pak jeden druhému do obličeje; rozdíl byl jen v tom, že já jsem si poté obličej hned olízal; oni ne. Dýmku jsem brzy vykouřil jako starý chlap; když jsem potom ještě palcem přimáčkl hlavičku dýmky, rozjásalo se celé mezipalubí; jen jsem dlouho nechápal, jaký je rozdíl mezi prázdnou a nacpanou dýmkou.

Nejvíce jsem se namořil s lahví s kořalkou. Ten pach mne mučil;

nutil jsem se vší mocí; ale uběhly týdny, než jsem se přemohl. Tyto vnitřní boje brali lidé kupodivu vážněji než cokoli jiného na mně. Ani ve vzpomínkách ty lidi od sebe nerozeznám, ale byl tam jeden, ten přicházel stále znovu, sám i s kamarády, ve dne i v noci, v nejrůznější hodiny; stoupl si s lahví přede mne a dával mi lekce. Nechápal mě, chtěl rozluštit záhadu mého bytí. Pomalu odzátkoval láhev a pak se na mne zkoumavě zadíval, jestli rozumím; přiznávám, že jsem ho vždy sledoval s divokou, překotnou pozorností; takového lidského žáka nenajde na celé zeměkouli žádný lidský učitel; když láhev odzátkoval, zvedl ji k ústům; já svým pohledem za ním až do chřtánu; přikyvuje spokojen se mnou a klade láhev ke rtům; já, u vytržení nad pozvolným poznáváním, se s kvičením drbu křížem krážem, jak se dá; on má radost, nasadí láhev a polkne; já, v nedočkavé a zoufalé snaze vyrovnat se mu, se v kleci zaneřádím, což je pro něj opět veliké zadostiučinění; a nyní se zeširoka rozpřáhne lahví, a pozvednuv ji vzletným obloukem, na jediný tah a v záklonu až přehnaně nabádavém ji do dna vypije. Já, zemdlen přílišnou touhou, ho nemohu již dále sledovat a ochable visím na mřížích, zatímco on končí teoretickou výuku hladě si břicho a šklebě se.

Teprve nyní začíná praktické cvičení. Nejsem snad už příliš vyčerpán teorií? Baže, příliš vyčerpán. To je můj osud. Přesto sahám, jak nejlépe dovedu, po podávané láhvi; rozechvěle ji odzátkuji; se zdarem se dostavují i nové síly; zvedám láhev, od originálu již sotva k rozeznání; nasazuji ji a - a s odporem ji odhazuji, ačkoliv je prázdná a naplňuje ji už jen ten pach, s odporem ji odhazuji na zem. K zármutku svého učitele, k svému vlastnímu největšímu zármutku; ani jeho, ani sebe neusmířím tím, že si po odhození láhve neopomenu znamenitě pohladit břicho a zašklebit se přitom.

Až příliš často probíhalo vyučování takto. A ke cti mého učitele: nehněval se na mne; leckdy mi ovšem přiložil hořící dýmku ke kožichu, až někde, kam těžko dosáhnu, začal doutnat, ale pak to zase sám uhasil svou obrovitou dobrou rukou; nehněval se na mne, chápal, že oba bojujeme na téže straně proti opičí přirozenosti a mně že připadl těžší úděl.

Jaké pak ovšem vítězství pro něho i pro mne, když jsem jednou večer před velikým kruhem diváků - snad byla nějaká slavnost, hrál gramofon, nějaký důstojník se procházel mezi lidmi - když jsem ten večer, právě nepozorován, popadl láhev s kořalkou, kterou mi nedopatřením nechali stát před klecí, za vzrůstající pozornosti společnosti ji odzátkoval jak správný žák, nasadil k ústům a bez váhání, bez ošklbání, jako piják z povolání, s očima vyvalenýma, s poskakujícím ohryzkem, jsem ji na mou pravdu vyprázdnil; ne už jako zoufalec, nýbrž jako umělec jsem láhev odhodil; opomenul jsem si sice pohladit břicho, zato však jsem vykřikl „Haló!“, protože jsem nemohl jinak, protože mě to nutkalo, protože mé

smysly byly opojeny, vyrazil jsem ze sebe zkrátka a dobře lidský hlas a s tímto pokřikem jsem skočil mezi lidi a jejich ozvěnu: „Slyšte, on mluví!“ jsem pocítil jako polibek na celém svém potem zbroceném těle.

Opakuji: nelákalo mě napodobovat lidi; napodoboval jsem, neboť jsem hledal východisko, z žádného jiného důvodu. Rovněž ono vítězství znamenalo málo. Hlas mi hned zase selhal; teprve po měsících se opět dostavil; odpor k láhvi s kořalkou dokonce ještě vzrostl. Avšak směr mi byl ovšem jednou provždy dán.

Když mě v Hamburku předali prvnímu cvičiteli, brzy jsem poznal, že jsou přede mnou dvě možnosti: zoologická zahrada nebo varieté. Neváhal jsem. Řekl jsem si: napni všechny síly, aby ses dostal do varieté; to je východisko; zoologická zahrada je nová klec; dostaneš-li se tam, jsi ztracen.

A já se, pánové, učil. Ach, když nelze jinak, pak se pustíte do učení; pustíte se do učení, chcete-li najít východisko; pustíte se do učení beze všech ohledů. S bičem nad sebou bdíte; při sebemenším odporu sami sebe prozradíte. Opičí přirozenost se ve mně zmítala a zuřivě se drala ven a pryč, takže můj první učitel se z toho málem poopičil, musel zanechat vyučování a byl dopraven do sanatoria. Naštěstí se zase brzy dostal ven.

Já jsem však spotřeboval mnoho učitelů, ba dokonce někdy několik učitelů zároveň. Když jsem si už byl jistější svými schopnostmi, když veřejnost sledovala mé pokroky a budoucnost se mi začínala jasněji rýsovat, bral jsem si učitele sám, usadil jsem je do pěti místností za sebou a učil jsem se u všech najednou tak, že jsem ustavičně skákal z jedné místnosti do druhé.

Jaké to byly pokroky! Jak pronikaly paprsky vědění ze všech stran do procitajícího mozku! Nepopírám: blažilo mě to. Ale také přiznávám: nepřeceňoval jsem to, již tehdy ne, a tím méně dnes. S úsilím, jež doposud nemá na zemi rovna, jsem získal průměrné vzdělání Evropana. To by snad samo o sobě vůbec nic neznamenalo, znamená to však něco potud, že mi to pomohlo ven z klece a tak zjednalo toto zvláštní východisko, lidské východisko. Je jedno znamenité úsloví: vzít do zaječích; to jsem učinil já, vzal jsem do zaječích. Neměl jsem jiné cesty, za předpokladu, že svoboda se volit nedala.

Když přehlížím svůj vývoj a cíl, k němuž dosud dospěl, nestěžuji si, ani nejsem spokojen. S rukama v kapsách, láhev vína na stole, napůl ležím, napůl sedím v houpacím křesle a vyhlížím z okna. Přijde-li návštěva, přijmu ji, jak se sluší. Můj impresário sedí v předpokoji, když zazvoním, přijde a vyslechne, co mu chci říci. Skoro každý večer je představení a mé úspěchy sotva už lze stupňovat. Když se pozdě v noci vrátím domů z banketů, z vědeckých shromáždění, z příjemných setkání, očekává mne malá polocvičená šimpanzka a s ní se po opičím způsobu dobře poměju.

Ve dne ji nechci vidět; má totiž v očích šílenství zmateného cvičeného zvířete; to poznám jen já a nesnáším to. Celkem jsem nepochybně dosáhl toho, čeho jsem chtěl dosáhnout. Neříkejte, že to nestálo za tu námahu. Ostatně nezajímá mě, co lidé soudí, chci pouze rozmnožit vědomosti, podávám pouze zprávu. I vám, slovutní členové Akademie, jsem pouze podal zprávu.

V KÁRNÉM TÁBOŘE

V KÁRNÉM TÁBOŘE

„Je to zvláštní aparát," řekl důstojník cestovateli a jaksi obdivně přejel pohledem po aparátu, který přece dobře znal. Cestovatel podle všeho jen ze zdvořilosti vyhověl pozvání velitele, aby se zúčastnil popravy jednoho vojáka, který byl odsouzen pro neposlušnost a urážku představeného. Ani v kárném táboře nebyl ovšem nijak zvlášť velký zájem o tuto popravu. Alespoň tu v tom hlubokém, písčitém, malém údolí, uzavřeném kolem dokola holými stráněmi, byl kromě důstojníka a cestovatele jen odsouzenec, tupě vyhlížející člověk s širokými ústy a zpustlými vlasy i obličejem, a voják držící těžký řetěz, k němuž se sbíhaly menší řetězy, jimiž byl odsouzený spoután na kotnících a zápěstích i kolem krku a které též mezi sebou byly propojeny spojovacími řetězy. Odsouzenec vypadal ostatně tak psovsky oddaně, až se zdálo, že by ho mohli nechat volně pobíhat po stráních a před začátkem popravy by stačilo jen zapískat a on by přišel.

Cestovatel neměl valné porozumění pro aparát a téměř s očividnou neúčastí přecházel sem a tam za odsouzencovými zády, zatímco důstojník konal poslední přípravy, tu vlezl pod aparát zapuštěný hluboko do země, tu se zas vyšplhal na žebřík, aby prohlédl hořejší části. Tuto práci by byl vlastně mohl nechat nějakému strojníkovi, avšak důstojník ji prováděl velice horlivě, buď že byl obzvláštním přívržencem tohoto aparátu, nebo že z jiných důvodů nemohla být tato práce svěřena nikomu jinému. „Teď je všechno hotovo!" zvolal konečně a slezl z žebříku. Byl docela vysílen, oddychoval dokořán otevřenými ústy a za límec stejnokroje si nacpal dva jemné dámské kapesníčky. „Tyto stejnokroje jsou přece jen do tropů příliš těžké," řekl cestovatel, místo aby se vyptával na aparát, jak důstojník očekával. „Jistě," řekl důstojník a myl si ruce umazané od oleje a tuku v přichystaném kbelíku s vodou, „ale znamenají vlast; nechceme ztratit vlast. - Teď se však podívejte na ten aparát," dodal ihned, utíral si ruce hadrem a zároveň ukazoval na aparát. „Až dosud bylo ještě zapotřebí práce rukou, od nynějška bude však aparát pracovat docela sám." Cestovatel přikývl a sledoval důstojníka. Ten dodal, aby se pojistil pro všechny případy: „Vyskytnou se ovšem poruchy; doufám sice, že dnes žádná nenastane, přece však je s nimi třeba počítat. Vždyť aparát má být v chodu nepřetržitě dvanáct hodin. Ale i když nastanou poruchy, bývají docela nepatrné a ihned se odstraní."

„Nechcete si sednout?" zeptal se nakonec, vytáhl z hromady rákosových židlí jednu a nabídl ji cestovateli; ten nemohl odmítnout. Seděl teď na okraji jakési jámy a letmo do ní pohlédl. Nebyla příliš hluboká. Na jedné straně jámy se vršil násep vykopané hlíny, na druhé straně stál aparát.

„Nevím, jestli vám už velitel podal o aparátu výklad," řekl důstojník. Cestovatel udělal neurčitý pohyb rukou; důstojník si nic lepšího nepřál, neboť teď mohl podat výklad o aparátu sám. „Tento aparát," řekl, uchopil jakousi zalomenou tyč, opřel se o ni, „je vynález našeho dřívějšího velitele. Já jsem už od samého počátku spolupracoval při pokusech a účastnil jsem se také veškerých prací až do konce. Zásluha o vynález náleží ovšem jedině jemu. Slyšel jste už o našem dřívějším veliteli? Ne? Nu, nepřeháním, řeknu-li, že zřízení celého kárného tábora je jeho dílem. My, jeho přátelé, jsme už ve chvíli, kdy zemřel, věděli, že uspořádání tábora tvoří natolik pevný celek, že jeho nástupce, i kdyby měl v hlavě tisíc takových plánů, nebude moci, aspoň po řadu let, změnit nic z toho, co bylo. Naše předpověď se také splnila; nový velitel to musel uznat. Škoda, že jste neznal dřívějšího velitele! - Ale já tu povídám," přerušil se důstojník, „a jeho aparát tu stojí před námi. Skládá se, jak vidíte, ze tří částí. Časem se pro každou z těchto částí vytvořily jakési lidové názvy. Dolní se říká postel, horní se říká kreslič a zde té prostřední visuté části se říká brány." „Brány?" zeptal se cestovatel. Neposlouchal docela pozorně, slunce se příliš opíralo do údolí beze stínu, bylo těžké soustředit se. Tím více obdivoval důstojníka, který tu v přiléhavém, parádním vojenském kabátě obtěžkaném epoletami, ověšeném šňůrami tak horlivě vykládal svou věc a kromě toho za řeči ještě tu a tam pracoval šroubovákem na nějakém šroubu. Voják se patrně cítil podobně jako cestovatel. Kolem obou zápěstí měl omotaný odsouzencův řetěz, jednou rukou se opíral o pušku, hlava mu visela dolů a ničeho si nevšímal. Cestovatel se tomu nedivil, neboť důstojník mluvil francouzsky a ani voják, ani odsouzenec francouzštině nerozuměli. Tím nápadnější ovšem bylo, že se odsouzenec přesto usilovně snažil důstojníkův výklad sledovat. S jakousi ospalou vytrvalostí se pokaždé zadíval tam, kam důstojník zrovna ukazoval, a když teď cestovatel přerušil důstojníka otázkou, podíval se i on, stejně jako důstojník, na cestovatele.

„Ano, brány," řekl důstojník, „je to výstižný název. Jehly jsou uspořádány jako u bran, také se to celé pohybuje jako brány, i když jen na jednom místě a mnohem důmyslněji. Ostatně hned vám to bude jasné. Sem na postel položíme odsouzeného. - Chci totiž nejdříve aparát popsat a teprve potom dám provést proceduru. Budete ji pak moci lépe posuzovat. K tomu jedno ozubené kolo v kresliči je značně opotřebované: za chodu silně skřípe; není pak slovo rozumět; náhradní součástky se tu bohužel těžko shánějí. Zde tedy je postel, jak jsem řekl. Je celá pokrytá vrstvou vaty; ještě se dovíte proč. Na tuto vatu položíme na břicho odsouzence, přirozeně nahého; zde jsou řemínky pro ruce, zde pro nohy, zde pro krk, aby mohl být připoután. Zde v hlavách postele, kde, jak jsem řekl, leží muž nejdříve obličejem dolů, je tento malý plstěný špalík, který lze snadno posunovat tak, aby muži vnikl přímo do úst. Je zde k tomu, aby nedovolil

muži křičet a překousnout si jazyk. Muž musí samozřejmě ústy uchopit plst, neboť jinak by mu krční řemen zlomil vaz.“ - „Toto je vata?“ zeptal se cestovatel a sehnul se. „Ano, zajisté,“ řekl důstojník s úsměvem, „sáhněte si.“ Uchopil cestovatelovu ruku a přejel s ní po posteli. „Je to vata upravená zvláštním způsobem, proto ani nevypadá jako vata; později vám ještě povím, čemu slouží.“ Cestovatele už začal aparát trochu zajímat; zacláněje si rukou oči proti slunci, podíval se nahoru. Byla to veliká stavba. Postel a kreslič byly stejně velké a vypadaly jako dvě tmavé truhly. Kreslič byl umístěn asi dva metry nad postelí; jejich rohy spojovaly čtyři mosazné tyče, které v slunci skoro zářily. Mezi truhlami se na ocelovém lanu vznášely brány.

Důstojník si sotva všiml cestovatelovy dřívější lhostejnosti, teď ovšem měl pro jeho počínající zájem pochopení; ustal proto ve výkladech, aby měl cestovatel kdy nerušeně si vše prohlédnout. Odsouzenec napodobil cestovatele; protože si nemohl rukou zaclonit oči, mžoural do výšky nekrytýma očima.

„Tak odsouzenec tedy leží,“ řekl cestovatel, opřel se na židli a zkřížil nohy.

„Ano,“ řekl důstojník, trochu si posunul čepici do týla a rukou přejel po rozpáleném obličeji, „teď poslouchejte! Jak postel, tak kreslič mají vlastní elektrickou baterii; postel jí potřebuje pro sebe, kreslič pro brány. Jakmile je muž připoután, uvede se postel do pohybu. Chvěje se nepatrným, velmi rychlým škubáním ze strany na stranu a zároveň nahoru a dolů. Podobné aparáty jste možná viděl v nemocnicích; jenže u naší postele jsou všechny pohyby přesně vypočteny; musí být totiž nanejvýš dokonale sladěny s pohyby bran. Na těchto branách je však, aby vlastně vykonaly rozsudek.“

„Jakpak zní rozsudek?“ zeptal se cestovatel. „Ani to nevíte?“ řekl důstojník s údivem a kousl se do rtů. „Promiňte, jsou-li snad mé výklady neurovnané; velmi vás prosím o odpuštění. Dříve totiž obyčejně podával výklad velitel; nový velitel se však z této čestné povinnosti vyzul; ale že tak vznešenou návštěvu“ - cestovatel se oběma rukama bránil té poctě, ale důstojník na svých slovech trval - „tak vznešenou návštěvu neseznámí ani s formou našeho rozsudku, to je opět novota, kterou“ - měl na jazyku zaklení, vzpamatoval se však a řekl jen: „Nebylo mi nic oznámeno, má vina to není. Jsem ostatně jistě nejspíš povolán, abych vyložil, jaké druhy rozsudků máme, neboť zde“ - poklepal si na náprsní kapsu - „nosím příslušné vlastnoruční nákresy dřívějšího velitele.“

„Vlastnoruční velitelovy nákresy?“ zeptal se cestovatel. „Cožpak v sobě spojoval všechno? Byl to voják, soudce, konstruktér, chemik, kreslič?“

„Ovšem,“ řekl důstojník přikyvuje a zíraje zamyšleně před sebe. Pak se zkoumavě podíval na své ruce; nezdály se mu dost čisté, aby do

nich mohl vzít nákresy; šel proto ke kbelíku a ještě jednou si je umyl. Pak vytáhl malé destičky a řekl: „Náš rozsudek není přísný. Příkaz, který odsouzenec porušil, mu brány napíší na tělo. Například tomuto odsouzenci“ - důstojník ukázal na muže - „bude na tělo napsáno: Cti svého představeného!“

Cestovatel se letmo na muže podíval; když na něj důstojník ukázal, měl svěšenou hlavu a patrně ze všech sil napínal uši, aby něco pochytil. Avšak z pohybu jeho odulých sevřených rtů bylo zřejmé, že není s to cokoli pochopit. Cestovatel se chtěl na leccos zeptat, ale jak se podíval na muže, zeptal se pouze: „On zná svůj rozsudek?“ „Ne,“ řekl důstojník a chystal se hned pokračovat ve výkladu, avšak cestovatel ho přerušil: „On nezná svůj vlastní rozsudek?“ „Ne,“ opakoval důstojník, zarazil se na okamžik, jako by chtěl, aby mu cestovatel blíže odůvodnil svou otázku, a pak řekl: „Bylo by zbytečné ohlašovat mu jej. Vždyť ho zakusí na vlastním těle.“ Cestovatel už chtěl zmlknout, tu ucítil, že na něj odsouzenec upřel pohled; jako by se ptal, může-li být srozuměn s vylíčeným postupem. Proto se cestovatel, který se už opřel v židli, opět předklonil a zeptal se ještě: „Ale že byl vůbec souzen, to přece ví?“ „Také ne,“ řekl důstojník a usmíval se na cestovatele, jako by čekal, co mu teď ještě podivného poví. „Ne,“ řekl cestovatel a přejel si rukou čelo, „pak tedy ten muž ani teď ještě neví, jak byla přijata jeho obhajoba?“ „On neměl příležitost, aby se obhajoval,“ řekl důstojník a díval se stranou, jako by mluvil pro sebe a nechtěl cestovatele zahanbovat vykládáním věcí pro něho tak samozřejmých. „Musel mít přece příležitost, aby se obhajoval,“ řekl cestovatel a vstal ze židle.

Důstojník postřehl nebezpečí, že jeho výklad aparátu se nadlouho zdrží; přistoupil proto k cestovateli, vzal ho pod paží, ukázal na odsouzence, který se teď, když se pozornost tak zjevně obrátila k němu, postavil do pozoru - voják též přitáhl řetěz - a řekl: „Věc se má tak. Jsem zde v kárném táboře ustanoven soudcem. Přes své mládí. Vypomáhal jsem totiž i dřívějšímu veliteli ve všech trestních věcech a také v aparátu se vyznám nejlépe ze všech. Zásada, podle níž rozhoduji, zní: Vina je vždy nepochybná. Jiné soudy se nemohou řídit touto zásadou, protože jsou vícečlenné a mají též nad sebou ještě vyšší soudy. Zde tomu tak není, nebo aspoň za dřívějšího velitele tomu tak nebylo. Nový velitel dal už ovšem najevo, že má chuť vměšovat se do mého souzení, zatím se mi však dařilo zabránit mu v tom a i v budoucnu se mi to bude dařit. - Chtěl jste, abych vám vysvětlil tento případ; je tak prostý jako všechny. Jeden kapitán učinil dnes ráno udání, že tento muž, který mu byl přidělen jako sluha a spává před jeho dveřmi, zaspal službu. Jeho povinností je totiž úderem každé hodiny vstát a zasalutovat před kapitánovými dveřmi. Jistě nijak obtížná povinnost a přitom potřebná, neboť sluha má zůstat svěží, aby posloužil. Kapitán se chtěl včera v noci přesvědčit, jestli sluha plní

svou povinnost. Úderem druhé hodiny otevřel dveře a našel ho schouleného, jak spí. Došel si pro jezdecký bičík a uhodil ho přes obličej. Místo aby vstal a poprosil o odpuštění, chytil ten muž svého pána za nohy, zatřásl jím a zvolal: ‚Zahoď ten bič, nebo tě sežeru.' - Taková je věc. Kapitán přišel před hodinou ke mně, já jsem sepsal jeho údaje a hned poté jsem napsal rozsudek. Nato jsem dal toho muže spoutat řetězy. To vše bylo velmi prosté. Kdybych byl toho muže nejdříve předvolal a vyslýchal, vznikl by jen zmatek. Byl by lhal, kdyby se mi podařilo jeho lži vyvrátit, přišel by s novou lží a tak dále. Teď ho však držím a už ho nepustím. - Je už teď všechno jasné? Ale čas běží, exekuce už dávno měla začít a já ještě nejsem hotov s výkladem aparátu." Přiměl cestovatele, aby si sedl, znovu přistoupil k aparátu a začal: „Jak vidíte, tvar bran odpovídá tvaru člověka; zde jsou brány pro trup, zde brány pro nohy. Pro hlavu je určena pouze tato malá jehla. Je vám to jasné?" Vlídně se naklonil k cestovateli, ochoten vyložit vše obšírněji.

Se svraštěným čelem hleděl cestovatel na brány. To, co slyšel o soudním řízení, ho neuspokojovalo. Přitom však si musel říci, že to zde je přece kárný tábor, že jsou zde nezbytná zvláštní opatření a že je nutno postupovat důsledně vojensky. Mimo to ale vkládal jistou naději do nového velitele, který zřejmě hodlá, ovšem pozvolna, zavést nové řízení, jež tomuto omezenému důstojníkovi nejde do hlavy. Zabrán v tyto úvahy zeptal se cestovatel: „Bude velitel přítomen exekuci?" „Není to jisté," řekl důstojník, trapně dotčen tou nenadálou otázkou, a jeho mírná tvář se zaškaredila: „Právě proto si musíme pospíšit. Budu muset dokonce zkrátit svůj výklad, ačkoli mě to mrzí. Ale zítra, až bude aparát opět vyčištěn - to je jeho jediná vada, že se tak znečistí - mohl bych výklad v některých detailech doplnit. Teď tedy jen to nejnutnější. - Jakmile muž leží na posteli a postel se rozechvěje, spustíme brány na tělo. Samy se nastaví tak, aby se jen tak hroty dotýkaly těla; jakmile jsou správně nastaveny, ihned se toto ocelové lano napne jak tyč. A teď to spustí. Nezasvěcenec navenek nepostřehne rozdíl v trestech. Zdá se, že brány pracují pořád stejně. Zabodnou vibrující se hroty do těla, které je navíc rozechvíváno postelí. Abychom každému umožnili ověřit si, jak je rozsudek prováděn, byly brány zhotoveny ze skla. Vznikly určité technické potíže s upevněním jehel, ale po mnoha pokusech se to podařilo. Nezalekli jsme se totiž žádné námahy. A teď se každý může podívat skrze sklo, jak se nápis na tělo provádí. Pojďme, prosím, blíž a prohlédněte si jehly."

Cestovatel pomalu vstal, přistoupil k branám a naklonil se nad nimi. „Vidíte dvojí druh jehel uspořádaných několikerým způsobem," řekl důstojník. „Vedle dlouhé je vždy krátká. Dlouhá totiž píše a krátká vystřikuje vodu, která splachuje krev, takže písmo je stále zřetelné. Voda s krví je pak odváděna sem do těchto malých žlábků a nakonec odtéká do tohoto

hlavního žlábku, jehož odtoková roura vede do jámy.“ Důstojník prstem přesně ukazoval, kudy musí voda s krví protékat. Když ji u ústí odtokové roury doslova jakoby chytal do dlaní, aby učinil celou věc co možná názornou, zvedl cestovatel hlavu a tápaje za sebou rukou chtěl se vrátit na židli. Vtom ke svému zděšení uviděl, že stejně jako on i odsouzenec poslechl důstojníkova vyzvání, aby si zblízka prohlédl zařízení bran. Ospalého vojáka popotáhl trochu za řetěz a naklonil se nad sklo. Bylo vidět, jak také nejistýma očima hledá to, co právě pozorovali oba pánové, že se mu to však nedaří, neboť mu chybí výklad. Naklonil se tu a pak zase tam. Znovu a znovu jezdil očima po skle. Cestovatel ho chtěl odehnat, neboť to, co dělal, bylo patrně trestné. Ale důstojník jednou rukou zadržel cestovatele, druhou sebral z náspu hroudu hlíny a hodil ji po vojákovi. Ten rázem vzhlédl, uviděl, čeho se odsouzenec odvážil, pustil pušku, podpatky se zapřel do země, trhl řetězy, až odsouzenec upadl, a díval se pak na něj, jak se zmítá a řinčí řetězy. „Postav ho!“ křikl důstojník, neboť si všiml, že odsouzenec příliš odvádí cestovatelovu pozornost. Cestovatel se dokonce nahnul přes brány, nestaral se o ně a jen sledoval, co se děje s odsouzencem. „Zacházej s ním svědomitě!“ křikl zas důstojník. Oběhl aparát, sám uchopil odsouzence pod paží a s vojákovou pomocí ho postavil, ačkoli odsouzenci několikrát uklouzly nohy.

„Teď už vím všechno,“ řekl cestovatel, když se k němu důstojník zase vrátil. „Až na to nejdůležitější,“ řekl důstojník, chytil cestovatele za paži a ukázal nahoru: „Tam v kresliči je soukolí, které řídí pohyb bran, a toto soukolí seřizujeme podle kresby, na niž zní rozsudek. Používám ještě kreseb dřívějšího velitele. Tady jsou,“ - vytáhl z kožených desek několik listů - „bohužel vám je však nemohu dát do ruky, jsou tím nejdražším, co mám. Posaďte se, ukážu vám je z této vzdálenosti, abyste všechno dobře viděl.“ Ukázal první list. Cestovatel by byl rád řekl něco uznalého, ale viděl jen labyrint čar, které se všelijak křížily a tak hustě pokrývaly papír, že jen stěží bylo mezi nimi možno rozeznat bílá místa. „Čtěte,“ řekl důstojník. „Nemohu,“ řekl cestovatel. „Vždyť je to zřetelné,“ řekl důstojník. „Je to velice dovedně uděláno,“ řekl cestovatel, „ale já to neumím rozluštit.“ „Ano,“ řekl důstojník, zasmál se a strčil zase desky do kapsy, „není to krasopis pro školáky. Musí se to dlouho číst. I vy byste se v tom nakonec určitě vyznal. Nesmí to být samozřejmě jednoduché písmo; vždyť nemá usmrcovat hned, nýbrž průměrně teprve za dvanáct hodin; podle výpočtu nastává šestou hodinu obrat. Musí být tedy okolo vlastního písma veliké množství okras; skutečné písmo obepne tělo pouze úzkým pásem; ostatní tělo je určeno pro ozdoby. Dovedete teď ocenit práci bran a ostatního aparátu? - Podívejte se!“ Vyskočil na žebřík, otočil jedním kolem, zavolal dolů: „Pozor, ustupte stranou!“ a vše se dalo do pohybu. Nebýt toho, že kolo skřípalo, bylo by všechno nádherné. Důstojník, jako by byl

překvapen tím rušivým kolem, zahrozil mu pěstí, k cestovateli pak omluvně rozpřáhl paže a honem slezl dolů, aby zdola sledoval chod aparátu. Něco ještě nebylo v pořádku, čeho si povšiml pouze on; znovu vylezl nahoru, oběma rukama sáhl dovnitř kresliče, potom, aby se rychleji dostal dolů, sjel po jedné tyči, místo aby použil žebřík, a aby mu v tom rámusu bylo dobře rozumět, křičel ze všech sil cestovateli do ucha: „Chápete ten postup? Brány začínají psát; jakmile jsou hotovy s první osnovou písma na mužových zádech, odvine se vrstva vaty a pomalu otočí tělo na bok, aby brány měly zase kam psát. Mezitím se písmem poraněná místa položí na vatu, která díky zvláštní úpravě ihned zastaví krvácení a připraví záda k dalšímu prohloubení písma. Zde ty zoubky na okraji bran strhnou pak při dalším obracení těla vatu z ran, odhodí ji do jámy a brány mají zase co dělat. Tak píšou dvanáct hodin čím dál hloub. Prvních šest hodin žije odsouzenec skoro jako dřív, jenom trpí bolestmi. Po dvou hodinách odstraníme plst, neboť muž již nemá sílu křičet. Sem do této elektricky ohřívané misky v hlavách dáme teplou rýžovou kaši, z níž si muž, dostane-li chuť, může vzít tolik, kolik dosáhne jazykem. Nikdo neopomine tu příležitost. Neznám žádného, a mám bohaté zkušenosti. Teprve kolem šesté hodiny ho přestane těšit jíst. Já si pak obyčejně kleknu sem a pozoruji tento úkaz. Muž málokdy spolkne poslední sousto, pouze je převaluje v ústech a vyplivne do jámy. Musím se pak sehnout, jinak by mi plivl do obličeje. Ale jak potom kolem šesté hodiny muž ztichne! I tomu nejzabedněnějšímu začne svítat. Nejdříve to začne kolem očí. Odtamtud se to šíří dál. Podívaná, která by dokázala člověka získat, aby si lehl pod brány též. Dál se už nic neděje, muž pouze začíná luštit písmo, špulí ústa, jako by naslouchal. Sám jste viděl, že není snadné rozluštit písmo očima; náš muž je však luští svými ranami. Dá to ovšem hodně práce; potřebuje k ní šest hodin. Potom ho však brány úplně nabodnou a hodí do jámy, kde sebou pleskne do zkrvavené vody a vaty. Pak je soud skončen a my dva, já a voják, ho zahrabeme."

Cestovatel nakláněl ucho k důstojníkovi a s rukama v kapsách kabátu se díval, jak stroj pracuje. Rovněž odsouzenec se díval, ale nechápal nic. Sehnul se trochu a sledoval chvějící se jehly, když tu voják na důstojníkův pokyn mu zezadu nožem rozřízl košili a kalhoty, takže z odsouzence spadly; chtěl sáhnout po padajících šatech, aby zakryl svou nahotu, ale voják ho zvedl do výšky a střásl z něho zbytek hadrů. Důstojník zastavil stroj a za nastalého ticha položil odsouzence pod brány. Sundali řetězy a místo nich připevnili řemeny; první chvíli se zdálo, že se tím odsouzenci skoro ulevilo. A potom se brány ještě o kousek spustily, neboť to byl hubený muž. Jakmile se ho hroty dotkly, naskočila mu husí kůže; zatímco se voják zabýval jeho pravou rukou, vztáhl levou, ani nevěděl kam; byl to však směr, kde stál cestovatel. Důstojník nepřestával ze strany

pozorovat cestovatele, jako by mu chtěl vyčíst z tváře, jak na něj působí exekuce, jíž mu teď aspoň přibližně vysvětlil.

Řemen určený pro zápěstí se přetrhl; patrně ho voják příliš utáhl. Důstojník měl pomoci, voják mu ukazoval přetržený kus řemene. Důstojník za ním také přešel na druhou stranu a s tváří obrácenou k cestovateli řekl: „Stroj je velmi složitý, tu a tam nutně něco praskne nebo se zlomí; ale tím se člověk nesmí dát mýlit v celkovém úsudku. Řemen se dá ostatně ihned nahradit; použiji řetězu; jemnost záchvěvů u pravé ruky se tím ovšem naruší." A uvazuje řetěz řekl ještě: „Prostředky k údržbě stroje jsou teď velmi omezené. Za dřívějšího velitele jsem měl k volnému použití pokladnu pouze pro tento účel. Býval tu sklad s všemi možnými náhradními součástkami. Přiznávám se, že jsem tím skoro plýtval, myslím dříve, nikoli teď, jak tvrdí nový velitel, který ve všem hledá jen záminku, aby potíral stará opatření. Spravuje teď sám pokladnu určenou pro stroj, a pošlu-li k němu pro nový řemen, vyžaduje jako doklad přetržený řemen, nový přijde až za deset dní, jenže je potom horší jakosti a za mnoho nestojí. Ale jak mám zatím pracovat se strojem bez řemene, o to se nikdo nestará."

Cestovatel uvažoval: Je vždycky na pováženou zasahovat nějak zásadně do cizích poměrů. Nebyl ani obyvatelem kárného tábora, ani občanem státu, jemuž tábor náležel. Kdyby chtěl exekuci odsoudit nebo dokonce překazit, mohli by mu říci: Jsi cizinec, buď zticha. Na to by neměl co odpovědět, mohl by jen dodat, že v tomto případě sám sebe nechápe, neboť cestuje pouze s úmyslem vidět, a rozhodně ne proto, aby měnil cizí soudnictví. Jenže zde ovšem situace velice svádí. Nespravedlnost soudního řízení a nelidskost exekuce jsou nepochybné. Nikdo nemůže cestovateli připisovat nějakou zištnost, vždyť odsouzenec je pro něho cizí člověk, nikoli krajan a vůbec nevzbouzí soucit. Cestovatel sám má doporučení vysokých úřadů, byl zde přijat velice zdvořile, a pozvání k této exekuci jako by naznačovalo, že se má vyslovit o tomto soudu. A je to tím pravděpodobnější, že velitel, jak teď velmi zřetelně slyšel, vůbec není zastáncem tohoto řízení a chová se k důstojníkovi téměř nepřátelsky.

Vtom cestovatel uslyšel, jak důstojník vztekle vykřikl. Strčil právě - ne bez námahy - odsouzenci do úst plstěný špalík, když tu se odsouzenci zvedl žaludek, až se neudržel, zavřel oči a zvracel. Důstojník jej honem odtrhl od špalku, zvedl mu hlavu a chtěl ji natočit nad jámu; ale bylo pozdě, nečistota už stékala po stroji. „Tím vším je vinen velitel!" křičel důstojník a vzteky bez sebe cloumal mosaznými tyčemi vpředu, „teď mám stroj zaneřáděný jak chlév." Chvějícíma se rukama ukazoval cestovateli, co se stalo. „Jako bych se byl celé hodiny nesnažil veliteli vysvětlit, že den před popravou se už nemá podávat žádné jídlo. Ale nový umírněný směr je jiného názoru. Velitelovy dámy nacpou každého, než je odveden, sladkostmi. Celý život se živil páchnoucími rybami a teď musí mít sladkosti!

Ale budiž, nic bych proti tomu nenamítal, ale proč sem neopatří novou plst, jak už čtvrt roku žádám? Jak se nemá někdo štítit brát do úst plst, kterou už cucalo a kousalo víc než sto umírajících mužů?“

Odsouzenec si položil hlavu a vypadal spokojeně, voják se zabýval tím, že odsouzencovou košilí čistil stroj. Důstojník došel k cestovateli, který v jakési předtuše o krok ustoupil, ale důstojník ho uchopil za ruku a táhl ho stranou. „Chtěl bych s vámi promluvit pár důvěrných slov,“ řekl, „smím snad?“ „Zajisté,“ řekl cestovatel a poslouchal se sklopenýma očima.

„Toto řízení a tato poprava, již máte teď příležitost obdivovat, nemá už dnes v našem táboře žádného otevřeného stoupence. Já jsem jejím jediným zastáncem, zároveň jediným zastáncem dědictví starého velitele. Na další zdokonalování celého řízení není už ani pomyšlení, všechny své síly vypotřebuji na udržování toho, co zde je. Dokud žil starý velitel, měl v táboře plno stoupenců; ve mně zčásti je přesvědčivost starého velitele, ale úplně mi chybí jeho moc; proto stoupenci zalezli, je jich ještě mnoho, ale žádný to nepřizná. Zajdete-li dnes, tedy v den popravy, do čajovny a budete-li poslouchat, co se kolem mluví, uslyšíte možná jen samé dvojznačné výroky. To jsou všechno stoupenci, ale za dnešního velitele a při jeho dnešních názorech nejsou pro mne vůbec k ničemu. A nyní se vás ptám: Což má kvůli tomuto veliteli a jeho ženám, které na něj mají vliv, přijít nazmar takovéto celoživotní dílo?“ - ukázal na stroj. „Cožpak je to možno dopustit? I když je tu u nás na ostrově někdo pouze jako cizinec na pár dní? Avšak nelze ztrácet čas, proti mé soudní pravomoci se něco chystá; na velitelství se už konají porady, k nimž nejsem zván; dokonce i vaše dnešní návštěva se mi zdá příznačná pro celou situaci; jsou zbabělí a posílají napřed vás, cizince. - Jak jinak vypadaly popravy dřív! Už den před popravou bývalo celé údolí přeplněné lidmi; všichni přicházeli, jen aby viděli; časně ráno se objevil velitel se svými dámami; fanfáry probudily celé tábořiště; podal jsem hlášení, že je vše připraveno; společnost - ani jediný vysoký úředník nesměl chybět - se rozesadila kolem stroje; tato hromada rákosových židlí je jen ubohý pozůstatek z oné doby. Stroj se leskl svěží čistotou, skoro pro každou exekuci jsem bral nové náhradní součástky. Před stovkami očí - všichni diváci stáli na špičkách až tam k tomu návrší - sám velitel položil odsouzence pod brány. Co dnes smí dělat obyčejný voják, vykonával jsem já, předseda soudu, a byla to pro mne pocta. A pak začala poprava! Jediný nesouzvuk nenarušil práci stroje. Někteří se už ani nedívali, nýbrž se zavřenýma očima leželi v písku; všichni věděli: Nyní se děje spravedlnost. V tichu bylo slyšet jen odsouzencovy vzdechy tlumené plstí. Dnes už stroj nedokáže vynutit z odsouzence tak silný vzdech, aby ho plst nestačila zdusit; tenkrát však z píšících jehel odkapávala žíravá tekutina, které se dnes už nesmí používat. Nu, a pak přišla šestá hodina! Nebylo možno splnit prosby všech, kdo se chtěli

dívat zblízka. Velitel ve své rozvážnosti nařídil, že zejména děti mají mít přednost; já ovšem z moci svého úřadu jsem při tom směl být vždycky; často jsem tu seděl v podřepu, drže na každé ruce jedno dítko. Jak jsme všichni přijímali ten výraz proměnění ze zmučeného obličeje, jak jsme nastavovali tváře světlu té konečně dosažené a již míjející spravedlnosti! Jaké to bývaly časy, kamaráde!“ Důstojník patrně zapomněl, kdo před ním stojí; objal cestovatele a položil mu hlavu na rameno. Cestovatel upadl do trapných rozpaků, netrpělivě odvracel hlavu od důstojníka. Voják byl hotov s čištěním a z plechovky teď ještě nasypal do misky rýžovou kaši. Odsouzenec už podle všeho přišel k sobě, a sotva uviděl kaši, začal po ní chňapat jazykem. Voják ho neustále odstrkoval, neboť kaše byla přece určena na pozdější dobu, ale na každý pád bylo nepřístojné i to, že voják sám svýma špinavýma rukama sahal do kaše a před lačným odsouzencem ji pojídal.

Důstojník se rychle vzpamatoval. „Nechtěl jsem vás snad dojímat,“ řekl, „vím, že ty časy nelze dnes nikomu vylíčit. Ostatně stroj dosud pracuje a jeho činy hovoří. Jeho činy hovoří, i když stojí v tomto údolí sám. A mrtvola vždycky ještě nakonec slétne tak nepochopitelně měkce do jámy, i když se kolem nehemží jak mouchy stovky lidí jako kdysi. Tehdy jsme museli kolem jámy postavit silné zábradlí, dávno už bylo strženo.“

Cestovatel chtěl uniknout důstojníkovu pohledu a bez cíle se rozhlížel kolem sebe. Důstojník měl za to, že obhlíží pusté údolí; chytil ho proto za ruce, otáčel se kolem něho, aby zachytil jeho pohled, a zeptal se: „Vidíte tu hanbu?“

Ale cestovatel mlčel. Důstojník ho chvilku nechal být; s nohama rozkročenýma a rukama v bok stál mlčky a díval se do země. Potom se povzbudivě usmál na cestovatele a řekl: „Byl jsem včera poblíž, když vás velitel zval. Slyšel jsem to pozvání. Znám velitele. Hned jsem pochopil, co sleduje tím pozváním. Ačkoli by měl dost velkou moc, aby proti mně zakročil, ještě si netroufá, zřejmě mne však chce vystavit vašemu soudu, soudu váženého cizince. Pečlivě si to vypočítal; jste na ostrově druhý den, starého velitele a okruh jeho myšlení jste neznal, jste v zajetí evropských názorů, možná že jste vůbec zásadním odpůrcem trestu smrti a obzvlášť takovéhoto strojového způsobu popravy, kromě toho uvidíte ubohou popravu bez účasti veřejnosti, prováděnou strojem, který je už trochu porouchaný nemohlo by se tedy stát, když se to tak vezme (myslí si velitel), že nebudete mé řízení považovat za správné? A jestliže je nebudete považovat za správné, pak o tom nebudete mlčet (mluvím stále ještě v duchu velitele), neboť jistě přece důvěřujete svým mnohonásobně osvědčeným názorům. Viděl jste ovšem mnohé zvláštní obyčeje mnoha národů a umíte si jich vážit, nevyslovíte se patrně proti tomuto řízení se vší naléhavostí, jak byste to třeba učinil ve své vlasti. Ale o to veliteli také

vůbec nejde. Stačí jedno letmé, pouze jedno neopatrné slovo. Ani nemusí odpovídat vašemu přesvědčení, jen když bude zdánlivě ve shodě s jeho přáním. Jsem si jist, že se vás zdánlivě bude vyptávat velice vychytrale. A jeho dámy budou sedět v kruhu kolem a napínat uši; vy třeba řeknete: ‚U nás vypadá soudní řízení jinak,' nebo ‚U nás je obžalovaný před rozsudkem vyslýchán,' nebo ‚U nás jsou i jiné tresty než trest smrti,' nebo ‚U nás existovalo mučení jen ve středověku.' To všechno jsou poznámky, které jsou potud správné, že vám připadají samozřejmé, nevinné poznámky, které se nedotýkají mého řízení. Ale jak je přijme velitel? Vidím ho, našeho dobrého velitele, jak ihned odsunuje křeslo stranou a rychle vyjde na balkón, vidím, jak se jeho dámy hrnou za ním, slyším jeho hlas - dámy říkají hřímavý hlas -, nu a pak promlouvá: ‚Veliký západní badatel, přímo předurčený, aby zkoumal soudní řízení všech zemí, právě řekl, že naše řízení podle starého obyčeje je nelidské. Soudí-li tak taková osobnost, nemohu už ovšem nadále toto řízení trpět. Dnešním dnem tedy nařizuji - a tak dále.' Chcete zasáhnout, nic takového, co on prohlašuje, jste neřekl, nenazval jste mé řízení nelidským, naopak, podle vašeho nejhlubšího přesvědčení je nejlidštější a člověka nejdůstojnější, obdivujete se i tomuto soustrojí - ale je příliš pozdě; ani se nedostanete na balkón, který je už plný dam; chcete na sebe upozornit; chcete křičet, ale jakási dámská ruka vám zakryje ústa - a já i dílo starého velitele jsme ztraceni."

Cestovatel musel potlačit úsměv; tak snadná je tedy úloha, kterou pokládal za obtížnou. Řekl vyhýbavě: „Přeceňujete můj vliv; velitel četl můj doporučující list, ví, že nejsem žádný znalec soudních řízení. Kdybych nějaké mínění vyslovil, bylo by to mínění soukromé osoby, o nic významnější než mínění kohokoli jiného a rozhodně mnohem méně významné než mínění velitele, který má, nemýlím-li se, v tomto kárném táboře velmi rozsáhlá práva. Jestliže má o tomto řízení tak jednoznačný názor, jak vy si myslíte, pak se obávám, že ovšem nadešel konec tomuto řízení i bez mého skromného přispění."

Chápe to už důstojník? Ne, ještě nechápe. Živě zavrtěl hlavou, krátce se ohlédl po odsouzenci a vojákovi, kteří sebou trhli a nechali rýže, přistoupil docela blízko k cestovateli, nedíval se mu do obličeje, ale kamsi na kabát, a řekl tišeji než předtím: „Neznáte velitele; váš vztah k němu a k nám všem je - promiňte mi ten výraz - poněkud naivní; váš vliv nelze ani dost vysoko ocenit, věřte mi. Byl jsem celý blažený, když jsem uslyšel, že se máte vy sám účastnit exekuce. Toto velitelovo rozhodnutí mne mělo zasáhnout, avšak já je teď obrátím ve svůj prospěch. Vyslechl jste můj výklad a vaši pozornost nerozptylovalo nemístné našeptávání ani pohrdlivé pohledy, jimž by se nebylo možno vyhnout, kdyby se exekuce účastnilo více lidí, prohlédl jste si stroj a teď za malou chvíli zhlédnete popravu. Jistě jste si už udělal pevný úsudek; kdyby tu snad ještě byly nějaké drobné

nejistoty, odstraní je pohled na popravu. A nyní vás o něco prosím: pomozte mi proti veliteli."

Cestovatel ho přerušil: „Jakpak bych mohl udělat něco takového," zvolal, „to je úplně nemožné. Mohu vám právě tak málo prospět jako uškodit."

„Můžete mi pomoci," řekl důstojník. Cestovatel si s jistými obavami povšiml, že důstojník zaťal pěsti. „Můžete," opakoval důstojník ještě naléhavěji. „Mám plán, který se musí zdařit. Vy si myslíte, že váš vliv nestačí. Já vím, že stačí. Ale dejme tomu, že máte pravdu; cožpak není nutné pokusit se o všechno, i o to, co je možná nedostačující, aby bylo toto řízení zachováno? Poslyšte tedy můj plán. K jeho provedení je především třeba, abyste byl dnes v táboře co možná zdrženlivý v soudech o tomto řízení. Nezeptají-li se vás přímo, rozhodně se o tom nesmíte sám vyslovovat; vaše výroky však musí být stručné a neurčité; je třeba, aby si všimli, že je vám zatěžko mluvit o tom, že jste rozhořčen, že kdybyste měl mluvit otevřeně, nezdržel byste se přímo klení. Nechci na vás, abyste lhal; naprosto ne; odpovídejte jen stručně, třeba: ‚Ano, viděl jsem popravu,' nebo ‚Ano, vyslechl jsem všechny výklady.' Jenom to, nic víc. K rozhořčení, které na vás mají zpozorovat, je přece důvodů dost, i když ne v tom smyslu, jak myslí velitel. On to samozřejmě pochopí špatně a vyloží si to po svém. Na tom je založen můj plán. Zítra se na velitelství koná velké zasedání všech vyšších správních úředníků za velitelova předsednictví. Veliteli se ovšem podařilo udělat z takových zasedání podívanou. Byla postavena galerie, kterou vždy obsadí diváci. Jsem nucen účastnit se těch porad, ale hnus mnou otřásá. Nuže, vy budete určitě v každém případě na zasedání pozván; jestliže si dnes budete počínat podle mého plánu, stane se z pozvání naléhavá prosba. Kdybyste však z nějakého nepochopitelného důvodu přece jen nebyl pozván, musil byste ovšem o pozvání požádat; není pochyb, že se vám ho pak dostane. Tak tedy zítra sedíte spolu s dámami ve velitelově lóži. On se občas podívá nahoru, aby se ujistil, že jste přítomen. Po všelijakých lhostejných, směšných předmětech jednání, jež jsou vypočteny jen na obecenstvo - většinou jsou to stavby v přístavu, pořád, pořád a pořád stavby v přístavu! - dojde též na soudní řízení. Kdyby to velitel vůbec nenavrhl nebo ne dost včas, postarám se já, aby se tak stalo. Vstanu a podám hlášení o dnešní popravě. Docela stručně, nic než toto hlášení. Takové hlášení tam sice není obvyklé, ale já to přece udělám. Velitel mi jako vždy poděkuje s vlídným úsměvem a potom se už neudrží a chopí se první vhodné příležitosti. ‚Právě bylo podáno hlášení o popravě,' tak nebo podobně promluví. ‚Rád bych k tomuto hlášení dodal, že právě této popravě byl přítomen veliký badatel, o jehož návštěvě, která je mimořádnou poctou pro celý náš tábor, všichni víte. Také naše zasedání nabývá jeho přítomností na významu. Což abychom se otázali tohoto velikého badatele, co soudí o

popravě podle starého obyčeje a o soudním řízení, které ji předchází?“ Odevšad samosebou potlesk, všeobecný souhlas, já si počínám ze všech nejhlasitěji. Velitel se před vámi uklání a říká: ‚Pak se tedy jménem všech táži.‘ A tu vy přikročíte k zábradlí. Pokládáte na ně ruce tak, aby je všichni viděli, jinak vás za ně dámy chytí a budou si vám hrát s prsty. - A nyní se konečně dostáváte ke slovu. Nevím, jak vydržíte ty hodiny napětí až do této chvíle. Ve své řeči se nemusíte nijak omezovat. Dejte pravdě hlučný průchod, nakloňte se přes zábradlí, řvěte, ale ano, vyřvěte veliteli své mínění, své nezvratné mínění. Ale třeba se vám nechce, neodpovídá to vašemu charakteru, u vás doma se třeba v takové situaci zachováte jinak, i to je v pořádku, i to naprosto stačí, nevstávejte ani, řekněte jen pár slov, zašeptejte je, aby je stačili zachytit sotva úředníci pod vámi, to stačí, nemusíte ani mluvit o nedostatečné účasti při popravě, o skřípajícím kole, přetrženém řemenu, odporné plsti, nikoli, vše ostatní převezmu já, a věřte mi, nevyžene-li ho má řeč ze sálu, srazí ho na kolena a on bude muset doznat: Starý veliteli, skláním se před tebou. - To je můj plán; chcete mi pomoci při jeho provedení? Ale ovšemže chcete, vy dokonce musíte.“ A důstojník oběma rukama chytil cestovatele a těžce oddychuje díval se mu do tváře. Poslední věty tak křičel, že i voják a odsouzenec začali dávat pozor; ačkoli nemohli nic pochopit, přece jen přestali jíst a přežvykujíce hleděli na cestovatele.

Od samého počátku cestovatel nepochyboval o tom, co má odpovědět; příliš mnoho v životě zakusil, aby zde mohl zakolísat; byl v podstatě poctivý a nebál se. Přesto teď při pohledu na vojáka a odsouzence maličko zaváhal. Posléze však řekl to, co musel říci: „Ne.“ Důstojník několikrát zamžikal, ale nespouštěl z něho oči. „Chcete vysvětlení?“ zeptal se cestovatel. Důstojník mlčky přikývl. „Jsem proti tomuto řízení,“ řekl cestovatel, „ještě než jste mi věnoval svou důvěru - této důvěry ovšem za žádných okolností nezneužiji -, uvažoval jsem o tom, mám-li právo zakročit proti tomuto řízení a může-li mít můj zákrok sebemenší vyhlídku na úspěch. Na koho bych se přitom musil nejdříve obrátit, mi bylo jasné: na velitele samozřejmě. Po tom, co jste říkal, je mi to ještě jasnější, ale tím nechci říci, že jste mne snad utvrdil v mém rozhodnutí, naopak, vaše čestné přesvědčení mě dojímá, i když mě nemůže zmást.“

Důstojník stále mlčel, obrátil se ke stroji, uchopil jednu z mosazných tyčí a zakláněje se trochu, podíval se nahoru na kreslič, jako by zkoumal, je-li vše v pořádku. Voják a odsouzenec se podle všeho spřátelili; odsouzenec dával vojákovi nějaké znamení, i když to šlo velmi nesnadno, neboť byl pevně připoután; voják se k němu sehnul; odsouzenec mu cosi pošeptal a voják přikývl.

Cestovatel pokročil k důstojníkovi a řekl: „Nevíte ještě, co chci

udělat. Řeknu sice veliteli, co si myslím o tom řízení, avšak nikoli na zasedání, nýbrž mezi čtyřma očima; také tu nezůstanu tak dlouho, abych mohl být na nějaké zasedání přizván; odjíždím už zítra ráno, nebo alespoň nastoupím na loď."

Nezdálo se, že důstojník poslouchá: „Řízení vás tedy nepřesvědčilo," řekl pro sebe a usmál se, jako se stařec usmívá pošetilostem dítěte a za ten úsměv skryje své vlastní opravdové úvahy.

„Pak tedy je čas," řekl konečně a náhle se podíval na cestovatele jasnýma očima, v nichž bylo jakési vybídnutí, jakási výzva k účasti.

„K čemu je čas?" zeptal se cestovatel neklidně, avšak odpověď nedostal.

„Jsi volný," řekl důstojník odsouzenci jeho řečí. Ten zprvu nevěřil. „Nu tak, jsi volný," řekl důstojník. Poprvé se v odsouzencově tváři objevil skutečný život. Je to pravda? Je to jen důstojníkův rozmar, jenž může pominout? Vymohl mu milost ten cizí cestovatel? Co to tedy bylo? Takto jako by se tázal jeho obličej. Avšak ne dlouho. Ať to bylo cokoli, chce být volný, jestliže smí, a začal sebou zmítat, co jen brány dovolovaly.

„Přetrháš mi řemeny," křikl důstojník, „lež klidně! Však je rozvážeme." A pokynuv vojákovi pustil se s ním do práce. Odsouzenec se pro sebe mlčky beze slova smál. Tu otočil tvář nalevo k důstojníkovi, tu napravo k vojákovi, ani na cestovatele nezapomněl.

„Vytáhni ho ven," nařídil důstojník vojákovi. Kvůli branám se při tom muselo postupovat dosti opatrně. Odsouzenec si už ze samé nedočkavosti způsobil na zádech několik malých tržných ran.

Od té chvíle si ho však už důstojník ani nevšiml. Přistoupil k cestovateli, znovu vytáhl malé kožené desky, probíral se v nich, konečně našel list, který hledal, a ukázal ho cestovateli. „Čtěte," řekl. „Nemohu," řekl cestovatel, „už jsem řekl, že tyto listy nedovedu přečíst." „Jen se na ten list podívejte pozorně," řekl důstojník a stoupl si vedle cestovatele, aby četl spolu s ním. Když ani to nepomáhalo, jel malíčkem hodně vysoko nad papírem, jako by se ani za nic nesměl dotknout listu, a takto chtěl cestovateli usnadnit čtení. Cestovatel se také snažil, aby aspoň tímto způsobem dal důstojníkovi najevo dobrou vůli, ale nešlo to. Tu začal důstojník nápis slabikovat a pak ho přečetl ještě jednou souvisle: "‚Buď spravedliv!' - stojí zde," řekl, „teď už to přece dokážete přečíst." Cestovatel se sklonil tak hluboko nad papír, že jej důstojník ze strachu před dotykem kus oddálil; cestovatel teď už sice nic neříkal, ale bylo jasné, že to stále ještě nedokáže přečíst. "‚Buď spravedliv!' - stojí zde," řekl důstojník ještě jednou. „Možná," řekl cestovatel, „věřím, že to tam stojí." „Nu, dobrá," řekl důstojník, aspoň zčásti uspokojen, a vylezl s listem na žebřík; velice opatrně uložil list vedle kresliče a na pohled úplně nově uspořádal soukolí; byla to velice namáhavá práce, jistě šlo o docela malá kolečka, chvílemi

zmizela důstojníkovi v kresliči celá hlava, tak důsledně bylo třeba soukolí prozkoumat.

Cestovatel nepřestával zdola sledovat tuto práci, krk mu ztuhl a oči ho bolely od nebe zalitého slunečním svitem. Voják a odsouzenec se zabývali pouze sami sebou. Špičkou bajonetu vytáhl voják odsouzencovu košili a kalhoty, které už ležely v jámě. Košile byla strašlivě špinavá a odsouzenec ji vypral v kbelíku s vodou. Když si pak košili a kalhoty navlékl, rozesmál se voják i odsouzenec hlasitě, protože obě části oděvu byly přece vzadu rozříznuty. Snad si odsouzenec myslel, že je povinen vojáka bavit, točil se před ním dokola v rozříznutých šatech a voják dřepěl na zemi a smíchy se plácal do kolen. A to se ještě mírnili, protože tu byli páni.

Když byl důstojník nahoře konečně hotov, ještě jednou s úsměvem přehlédl celý stroj, součást po součásti, přirazil tentokrát víko kresliče, jež bylo dosud otevřeno, sestoupil dolů, podíval se do jámy a pak na odsouzence, s uspokojením zjistil, že si odsouzenec vytáhl své šatstvo, potom si šel umýt ruce ke kbelíku s vodou, příliš pozdě poznal, jaká je v něm odporná špína, zesmutněl, že si teď nemůže umýt ruce, nakonec je strčil do písku – tato náhrada mu nestačila, ale musel se s ní smířit -, pak vstal a začal si rozepínat kabát od stejnokroje. Přitom mu nejdříve přišly do rukou oba dámské kapesníky, které si předtím vecpal za límec. „Tady máš ty své kapesníky," řekl a hodil je odsouzenci. A cestovateli řekl na vysvětlenou: „Dárečky od dam."

Ačkoli si svlékal kabát a pak vše ostatní se zjevným spěchem, přece zacházel s každým kusem šatstva velice pečlivě, stříbrnou šňůru na blůze dokonce zvlášť přejel prsty a jedním střapcem zatřepal, aby se srovnal. Pramálo se ovšem s touto pečlivostí srovnávalo, že jakmile některý kus složil, hned jím nevrle mrštil do jámy. Naposled zbyl krátký mečík se závěsným řemínkem. Vytáhl mečík z pochvy, přelomil jej a potom všechno najednou - kusy mečíku, pochvu i řemen - tak prudce odhodil, že dole v jámě jedno o druhé třesklo.

Stál tu teď nahý. Cestovatel se kousl do rtů a neříkal nic. Věděl sice, co se stane, ale neměl právo v něčem důstojníkovi bránit. Jestliže soudní řízení, na němž důstojník lpěl, doopravdy nemělo daleko k zrušení možná na cestovatelův zákrok, jejž on pokládal za svou povinnost -, pak si teď důstojník počínal naprosto správně; cestovatel by na jeho místě nejednal jinak.

Voják a odsouzenec zprvu nic nechápali, zpočátku se ani nedívali. Odsouzenec měl velikou radost, že dostal zpět kapesníky, avšak dlouho se z nich netěšil, neboť voják mu je rychlým, nečekaným hmatem sebral. Teď se zas odsouzenec pokoušel vytáhnout vojákovi šátky ukryté pod opaskem, ale voják si dával pozor. Tak se napůl žertem škorpili. Teprve když byl důstojník úplně nahý, zpozorněli. Zejména odsouzenec jako by

byl jat tušením jakéhosi velkého zvratu. Co se dělo jemu, děje se teď důstojníkovi. Možná, že to tak bude pokračovat až k tomu nejzazšímu konci. Nejspíš to rozkázal ten cizí cestovatel. Byla to tedy odplata. Aniž sám trpěl až do konce, přece bude až do konce pomstěn. Široký, neslyšný smích se mu objevil na tváři a již nezmizel.

Důstojník se však obrátil ke stroji. I když už dříve bylo zřejmé, že se ve stroji dobře vyzná, zdálo se teď přímo ohromující, jak s ním zachází a jak ho stroj poslouchá. Jen přiblížil ruku k branám, několikrát se zvedly a klesly, až dosáhly správné polohy, aby jej mohly přijmout; jen se dotkl okraje postele, už se začala chvět; plstěný špalík vyšel vstříc jeho ústům, bylo vidět, jak ho důstojník vlastně nechce, ale zaváhání trvalo jen okamžik, hned se podrobil a přijal ho. Vše bylo připraveno, jen řemeny visely ještě po stranách, ale zřejmě byly zbytečné, důstojníka nebylo nutno přivazovat. Tu si odsouzenec všiml volných řemenů, podle něho nebyla poprava dokonalá, jestliže nebyly utaženy řemeny, horlivě zamával na vojáka a oba se rozběhli, aby důstojníka připoutali. Ten už natáhl nohu a chystal se postrčit páku, která měla uvést do pohybu kreslič; vtom uviděl, že přišli ti dva; stáhl proto nohu a dal se připoutat. Teď už ovšem nemohl na páku dosáhnout; ani voják, ani odsouzenec by ji nenašli a cestovatel se rozhodl, že se nehne z místa. Nebylo to třeba; sotva byly řemeny upevněny, začal už stroj pracovat; postel se chvěla, jehly tančily po kůži, brány se zvedaly a klesaly. Cestovatel na to chvíli strnule zíral, než si vzpoměl, že jedno kolo v kresliči by mělo skřípat; ale všechno šlo tiše, nebylo slyšet ani sebemenší drnčení.

Protože stroj pracoval tak tiše, nevěnoval mu už nikdo pozornost. Cestovatel se díval na druhou stranu na vojáka a odsouzence. Odsouzenec byl čilejší, všechno na stroji ho zajímalo, hned se shýbal, hned se natahoval, neustále nataženým prstem něco ukazoval vojákovi. Cestovateli to bylo trapné. Rozhodl se, že tu setrvá až do konce, ale pohled na ty dva by dlouho nesnesl. „Jděte domů," řekl. Voják by snad býval ochoten jít, ale odsouzenec bral ten rozkaz přímo jako trest. Úpěnlivě prosil se sepjatýma rukama, aby tu směl zůstat, a když cestovatel vrtěl hlavou a nechtěl povolit, klekl si dokonce. Cestovatel viděl, že s rozkazy tu nepochodí, chtěl přejít na druhou stranu a zahnat ty dva. Tu zaslechl shora z kresliče jakýsi rachot. Pohlédl vzhůru. Tak tedy přece jen to jedno ozubené kolo zlobí? Bylo to však něco jiného. Pomalu se zvedal kryt kresliče, až se docela odklopil. Ukázaly se zuby ozubeného kola a vystoupily do výšky, brzy se objevilo celé kolo, vypadalo to, jako kdyby nějaká veliká síla stlačovala kreslič, takže pro toto kolo už v něm nezbývá místo, kolo se valilo až na okraj kresliče, spadlo na zem, rovně se kutálelo kus po písku a pak zůstalo ležet. Ale to už nahoře vystupovalo druhé, za ním následovala další, velká, malá a sotva viditelná, se všemi se dělo totéž, vždycky se zdálo, že teď už

rozhodně musí být kreslič prázdný, vtom se objevila nová, obzvláště početná skupina, vystoupila, spadla dolů, kutálela se po písku a zůstala ležet. Odsouzenec pro tu událost dočista zapomněl na cestovatelův rozkaz, byl celý u vytržení nad těmi ozubenými koly, pokaždé chtěl jedno chytit, zároveň pobízel vojáka, aby mu pomohl, ale vždy ustrašeně ucukl rukou, neboť ihned následovalo další kolo, které ho polekalo aspoň v prvním okamžiku, jak se k němu valilo.

Zato cestovatel byl velice spokojen; stroj se zřejmě rozpadal; jeho tichý chod byl klam; měl pocit, že se teď musí důstojníka ujmout, když on se už o sebe postarat nemůže. Avšak všechnu jeho pozornost zatím zaujala padající kola, a tak zapomněl sledovat ostatní stroj; když však už poslední ozubené kolo opustilo kreslič a on se sklonil k branám, přišlo nové, ještě horší překvapení. Brány nepsaly, pouze bodaly a postel nepřevalovala tělo, nýbrž je pouze roztřeseně zvedala proti jehlám. Cestovatel chtěl zasáhnout, zastavit to všechno pokud možno, vždyť tohle už nebylo mučení, jehož chtěl důstojník dosáhnout, to byla vyložená vražda. Rozpřáhl ruce. Vtom se však už brány s nabodnutým tělem zvedly ke straně, jak to jindy dělávaly teprve po dvanácti hodinách. Krev prýštila sterým proudem nesmíšena s vodou, i trubičky s vodou tentokrát selhaly. A teď selhalo i to poslední, tělo se neoddělilo od dlouhých jehel, vylévalo svou krev, avšak zůstávalo viset nad jámou a nepadalo. Brány se už chystaly vrátit do staré polohy, ale jako by samy zpozorovaly, že se ještě nezbavily svého břemene; přece jen setrvávaly nad jámou. „Tak pomozte!“ křikl cestovatel na vojáka a odsouzence a sám vzal důstojníka za nohy. Chtěl se opřít do nohou, ti dva měli na druhé štraně uchopit důstojníka za hlavu a tak měl být pomalu z jehel sňat. Ale tu se ti druzí dva nemohli odhodlat, aby přišli; odsouzenec se docela odvrátil; cestovatel musel přejít na druhou stranu k nim a násilím je dohnat k důstojníkově hlavě. Přitom téměř proti své vůli pohlédl mrtvole do tváře. Byla taková jako zaživa; ani známky slibovaného vykoupení nebylo vidět; co nalezli všichni ostatní ve stroji, důstojník nenalezl; rty byly pevně sevřeny, oči dokořán, v nich výraz života, pohled byl klidný a přesvědčený, čelo probodla špice veliké železné jehly.

Když cestovatel, s vojákem a odsouzencem v patách, dorazil k prvním domům tábora, ukázal voják na jedny dveře a řekl: „Zde je čajovna.“

V přízemí domu byla hluboká, nízká místnost podobná jeskyni se zakouřenými stěnami a stropem. Po celé šířce byla otevřena do ulice. Ačkoliv se čajovna málo lišila od ostatních domů tábora, které byly - až na palácové stavby velitelství - velmi zchátralé, přece zapůsobila na cestovatele jako historická památka a on pocítil sílu minulých časů. Přikročil blíž, následován svými průvodci prošel mezi neobsazenými stolky na ulici

před čajovnou a vdechl chladný, zatuchlý vzduch přicházející zevnitř. „Starý je pohřben zde," řekl voják, „farář ho nedovolil pohřbít na hřbitově. Dlouho se nevědělo, kam ho pohřbít, nakonec ho pohřbili tady. O tom vám důstojník určitě nevyprávěl, neboť za to se ovšem styděl nejvíc. Několikrát se dokonce v noci pokusil starého vyhrabat, ale pokaždé ho zahnali." „Kde je ten hrob?" zeptal se cestovatel, který nemohl vojákovi uvěřit. Oba, voják i odsouzenec, se hned rozběhli napřed a napřaženýma rukama mu ukazovali, kde měl hrob být. Vedli cestovatele až k zadní stěně, kde u několika stolků seděli hosté. Byli to asi přístavní dělníci, silní muži s krátkými, leskle černými plnovousy. Všichni byli bez kabátu, měli rozedrané košile, chudý, ponížený lid. Když cestovatel přicházel, někteří vstali, přitiskli se ke zdi a hleděli k němu. „Je to cizinec," ozývalo se kolem cestovatele šeptem, „chce se podívat na hrob." Odsunuli jeden stůl a pod ním se opravdu objevil náhrobní kámen. Byl to prostý kámen, tak nízký, že se dal skrýt pod stolem. Nalezl nápis z velmi drobných písmen, cestovatel si musel kleknout, aby je přečetl. Zněl takto: „Zde odpočívá starý velitel. Jeho stoupenci, kteří teď nesmějí mít žádné jméno, mu vykopali tento hrob a zasadili kámen. Jest takové proroctví, že po určitém počtu let velitel vstane z mrtvých a z tohoto domu povede své stoupence, aby dobyli tábora zpět. Věřte a čekejte!" Když to cestovatel přečetl a vstal, viděl, že okolo stojí muži a usmívají se, jako by byli četli nápis s ním, shledali ho směšným a vybízeli ho, aby se přidal k jejich mínění. Cestovatel dělal, že to nepozoruje, rozdal jim pár mincí, počkal ještě, až přistrčí nad hrob stůl, vyšel z čajovny a zamířil k přístavu.

Voják a odsouzenec našli v čajovně známé, kteří je zdrželi. Ale nejspíš se od nich brzy odtrhli, neboť cestovatel byl teprve v půli dlouhého schodiště, jež vedlo k člunům, a oni už běželi za ním. Chtěli asi cestovatele na poslední chvíli donutit, aby je vzal s sebou. Zatímco cestovatel dole jednal s lodníkem, aby jej převezl k parníku, hnali se ti dva po schodech, mlčky, neboť křičet si netroufali. Když však dorazili dolů, byl už cestovatel v člunu a lodník jej právě odvázal od břehu. Byli by ještě mohli do člunu skočit, ale cestovatel zvedl těžké, uzlovité lano ze dna, pohrozil jim a tak zabránil, aby skočili za ním.

UMĚLEC V HLADOVĚNÍ

ČTYŘI PŘÍBĚHY

PRVNÍ HOŘE

Jeden umělec na hrazdě - jak známo, patří toto umění, provozované v kupolích velkých varietních scén, k těm nejobtížnějším, jež jsou lidem dostupna - zařídil si, nejdříve ze snahy po zdokonalení, později i z tyranského zvyku, svůj život tak, že dokud pracoval v témž podniku, zůstával na hrazdě dnem i nocí. Všechny jeho ostatně zcela nepatrné potřeby uspokojovali střídající se sluhové, kteří bděli dole a vše, co bylo zapotřebí, vytahovali nahoru a spouštěli dolů ve zvlášť zkonstruovaných nádobách. Okolnímu světu tento způsob života nepřinášel žádné zvláštní obtíže; jen během ostatních čísel programu trošku rušilo, že umělec zůstával nahoře, což se nedalo zakrýt, a ačkoli on se v takových chvílích většinou choval tiše, zabloudil k němu tu a tam pohled z obecenstva. Ale ředitelství mu to promíjelo, neboť to byl mimořádný, nenahraditelný umělec. Též se samosebou uznávalo, že tak nežije ze svévole a že vlastně jedině tak si trvale udržuje cvik, jen tak si uchovává dokonalost umění.

Avšak i jinak bylo nahoře zdrávo, a když za teplejšího ročního období se v klenbě kolem dokola odklopila postranní okna a se svěžím vzduchem se do zšeřelého prostoru uvnitř dralo i světlo, pak tam bývalo dokonce krásně. Ovšem s lidmi měl styk omezený, jen tu a tam vyšplhal k němu nahoru po provazovém žebříku některý kolega akrobat, poseděli pak spolu na hrazdě, zprava a zleva se opírali o záchytná lana a povídali si, nebo zas pokrývači opravovali střechu a prohodili s ním otevřeným oknem pár slov, nebo hasič kontroloval nouzové osvětlení na nejvyšší galerii a zavolal na něj něco uctivého, jenže málo srozumitelného. Jinak bylo kolem ticho; jen tu a tam některý ze zaměstnanců zabloudil třeba odpoledne do prázdného divadla a zamyšleně se podíval vzhůru do téměř nedohledné výšky, kde umělec na hrazdě, který nemohl vědět, že ho někdo pozoruje, prováděl své kousky nebo odpočíval.

Tak by si byl mohl umělec na hrazdě nerušeně žít, nebýt toho nevyhnutelného cestování z místa na místo, jež mu bylo krajně nepříjemné. Impresário dbal sice na to, aby byl umělec na hrazdě ušetřen jakéhokoli zbytečného prodlužování útrap; k jízdám po městě se užívalo závodních automobilů, jež pokud možno v noci nebo za nejčasnějších hodin uháněly liduprázdnými ulicemi nejvyšší rychlostí, ale ovšem pro umělcovu touhu příliš pomalu; ve vlaku se zamluvilo celé jedno kupé a tu nahoře v síti na zavazadla nalezl umělec ubohou, ale přece jen jakous takous náhradu za svůj obvyklý způsob života; na příští zastávce pohostinského vystoupení byla už dávno před jeho příjezdem visutá hrazda na svém místě, rovněž všechny dveře do divadla byly dokořán, všechny chodby uvolněny - ale přece jen nejkrásnější chvíle v impresáriově životě byly ty, když pak umělec

na hrazdě položil nohu na provazový žebřík a v mžiku konečně zase visel nahoře na své hrazdě.

I když se impresáriovi už několik cest zdařilo, přece mu každá nová znovu byla nepříjemná, neboť nehledě k ostatnímu, cestování v každém případě ničilo umělci na hrazdě nervy.

Jednou tak zase spolu jeli, umělec na hrazdě ležel v síti na zavazadla a snil, impresário seděl opřený naproti v koutě u okna a četl knihu, a tehdy na něj umělec na hrazdě tiše promluvil. Ihned mu byl impresário k službám. Hryzaje se do rtů řekl umělec na hrazdě, že teď musí mít ke cvičení místo dosavadní jedné vždy dvě hrazdy, dvě hrazdy proti sobě. Impresário okamžitě souhlasil. Avšak umělec na hrazdě, jako by chtěl dát najevo, že impresáriův souhlas je tu stejně bezvýznamný, jako by byl jeho případný odpor, řekl, že od nynějška už nikdy a za žádných okolností nebude cvičit pouze na jedné hrazdě. Jako by se děsil představy, že by k tomu přece jen někdy mohlo dojít. Impresário ještě jednou prohlásil, váhavě a ve střehu, že naprosto souhlasí, dvě hrazdy že jsou lepší než jedna, i jiné výhody má prý toto zařízení, zpestří produkci. Vtom se umělec na hrazdě najednou rozplakal. Impresário zděšeně vyskočil a ptal se, co se stalo, a když nedostal odpověď, stoupl si na lavici, hladil ho a tiskl jeho obličej k svému, až byl sám zkropen umělcovými slzami. Ale teprve po mnohém vyptávání a lichotkách řekl umělec na hrazdě vzlykaje: „Jen jedinou tyč v rukou - jakpak tak mohu žít!“ Potom už impresário ukonejšil umělce na hrazdě snadněji, slíbil, že hned z nejbližší stanice zatelegrafuje do místa, kde hostují, kvůli druhé hrazdě; vyčítal si, že tak dlouho nechával umělce na hrazdě pracovat pouze na jedné hrazdě, a děkoval mu a velice ho chválil, že konečně na tu chybu upozornil. Tak se impresáriovi pomalu podařilo umělce na hrazdě upokojit a opět se mohl vrátit do svého kouta. Sám však klidný nebyl, ustaraně pokukoval přes knihu na umělce na hrazdě. Jak ho už jednou takové myšlenky začaly trýznit, mohou kdy docela ustat? Nebudou se nutně neustále stupňovat? Neohrožují jeho existenci? A opravdu teď impresáriovi připadalo, že v zdánlivě pokojném spánku, jímž skončil pláč, se začínají na hladkém dětském čele umělce na hrazdě rýsovat první vrásky.

MALÁ PANÍ

Je to jedna malá paní; ač od přírody velice štíhlá, přece chodí silně sešněrovaná; vídám ji pořád v jedněch šatech, jsou ze žlutavě šedé látky tak trochu barvy dřeva a je na nich několik střapců či přívěsků podobných knoflíkům v téže barvě; bývá vždy bez klobouku, její matně světlé vlasy jsou hladké a nikoli nepořádné, ale uvolněné. Ačkoli nosí šněrovačku, pohybuje se lehce, přehání ovšem tu pohyblivost, ráda nosí ruce v bok a zničehonic překvapivě rychle otočí tělem na stranu. Abych vyjádřil dojem, který na mne dělají její ruce, musím říci, že jsem ještě neviděl ruku, jejíž jednotlivé prsty by byly tak výrazně od sebe odděleny jako její; avšak její ruka nemá vůbec žádnou anatomickou zvláštnost, je to naprosto normální ruka.

Nuže, tato malá paní je se mnou velice nespokojena, pořád proti mně něco má, pořád jí ubližuji, ustavičně ji popouzím; kdyby se dal život rozdělit na nejmenší částečky a každou částečku by bylo možno posuzovat zvlášť, určitě by každá částečka mého života v ní budila pohoršení. Často jsem přemýšlel, proč ji tak pohoršuji; možná, že všechno na mně odporuje jejímu smyslu pro krásu, citu pro spravedlnost, jejím zvyklostem, jejím tradicím, jejím nadějím, jsou takové navzájem si odporující povahy, ale proč ona tím tolik trpí? Vždyť mezi námi není vůbec žádný vztah, který by ji nutil, aby kvůli mně trpěla. Stačilo by jen, aby se rozhodla, že se na mne bude dívat jako na docela cizího člověka, jímž také jsem, a já bych se takovému rozhodnutí nebránil, naopak bych je velice uvítal, jen by se musela rozhodnout, že zapomene na mou existenci, již jsem jí přece nikdy nevnucoval a vnucovat nebudu - a bylo by po všem trápení. Nehledím přitom na sebe ani na to, že její chování je pochopitelně i pro mne trapné, nehledím na to, protože uznávám, že všechna ta trapnost není ve srovnání s jejím trápením ničím. Přičemž je mi ovšem naprosto jasné, že tu nejde o utrpení z lásky; nijak jí nezáleží na tom, aby mě učinila lepším, zejména když vše to, co proti mně má, není takového rázu, aby to nějak narušilo můj životní úspěch. Jenže o můj životní úspěch se ona nestará, stará se jedině o svůj osobní zájem, totiž pomstít se za muka, která jí působím, a zamezit muka, která jí v budoucnu ode mne hrozí. Už jednou jsem se jí pokoušel naznačit, jak nejlépe skoncovat s těmi mrzutostmi, ale tak jsem ji rozvzteklil, že už ten pokus nikdy nebudu opakovat.

Též na mně leží, abych tak řekl, jistá odpovědnost, neboť ačkoli je mi ta malá paní cizí a ačkoli jediným vztahem mezi námi je zloba, kterou já v ní vzbouzím, či spíše zloba, která se v ní proti mně vzbouzí, přece jen mi nemůže být lhostejné, jak očividně touto zlobou i tělesně trpí. Tu a tam, poslední dobou stále častěji, mi docházejí zprávy, že byla zase po ránu

celá bledá, nevyspalá, že ji trápily bolesti hlavy a skoro nemohla pracovat; dělá tím starosti příbuzným, hledají příčiny toho stavu v tom či onom a doposud je nenašli. Jedině já je znám, je to ona stará a pořád nová zloba. Starosti příbuzných ovšem nesdílím; ona je silná a nezlomná; kdo se dovede tak hněvat, ten patrně dovede i překonat následky hněvu; mám dokonce podezření, že alespoň zčásti - své utrpení předstírá, aby tak soustředila podezření lidí na mne. Je příliš pyšná, aby otevřeně řekla, jak ji má existence trýzní; připadalo by jí, že se ponižuje, kdyby se kvůli mně dovolávala druhých; zabývá se mnou jedině z odporu, z neutuchajícího, věčně ji pohánějícího odporu; hovořit o této nečisté záležitosti ještě i veřejně, to by bylo příliš mnoho na její stud. Avšak také naprosto mlčet o věci, jejíž nepřetržitý tlak na ni doléhá, je na ni příliš mnoho. A tak to s ženskou vychytralostí zkouší střední cestou; mlčky, pouze vnějšími náznaky tajného utrpení chce tu záležitost přivést před soud veřejnosti. Snad dokonce doufá, že jestliže na mne jednou veřejnost zplna upře svůj zrak, vyvstane proti mně všeobecná veřejná zloba, jež mě svými značnými mocenskými prostředky odsoudí s naprostou konečností a mnohem pádněji a rychleji, než by to dokázala její přece jen poměrně chabá soukromá zloba; potom se však ona stáhne, oddychne si a obrátí se ke mně zády. Nuže, chová-li opravdu takové naděje, pak se mýlí. Veřejnost nepřevezme její úlohu; veřejnost mi nikdy nebude mít tak nekonečně mnoho co vyčítat, i když mě vezme pod svou nejsilnější lupu. Nejsem tak zbytečný člověk, jak si myslí; nechci se vychloubat, zvlášť v této souvislosti ne; i když se snad nevyznačuji žádnou obzvláštní užitečností, určitě nebudu nikomu nápadný ani jejím nedostatkem; jen pro ni, jen v jejích skoro bělostně sálajících očích jsem takový, nikoho jiného o tom nedokáže přesvědčit. Mohu teď být v tomto ohledu docela klidný. Nikoli, přece jen nikoli; neboť jestliže skutečně vejde ve známost, že z mého chování přímo ochořela, a někteří slídilové, právě ti nejsnaživější donašeči, to už málem prohlédli, nebo se aspoň tváří, že to prohlédli, a přijdou lidé a zeptají se, proč tu ubohou malou paní trýzním svou nenapravitelností a chci-li ji snad dohnat až k smrti, a kdy už budu mít konečně tolik rozumu a prostého lidského soucitu, abych s tím přestal - jestliže se mne lidé takto zeptají, bude nesnadné jim odpovědět. Mám se pak přiznat, že nijak zvlášť nevěřím oněm příznakům nemoci, a mám tak vzbudit nepříjemný dojem, že ve snaze zbavit se viny obviňuji druhé a ještě k tomu tak nepěkným způsobem? A mohl bych snad vůbec otevřeně říci, že i kdybych věřil, že je skutečně nemocná, neměl bych ani v nejmenším soucit, protože ta žena je mi přece úplně cizí, a vztah, který je mezi námi, vytvořila pouze ona a jen ona ho udržuje? Nechci tvrdit, že by mi neuvěřili; spíše by mi ani nevěřili, ani věřili; vůbec bychom se nedostali k tomu, aby na to došla řeč; pouze by si zaznamenali, co jsem jim odpověděl o té slabé, choré ženě, a to by pro mne bylo málo příznivé.

V tom případě stejně jako při jakékoli jiné odpovědi by mi zatvrzele překážela neschopnost lidí potlačit v takovém případě podezření z milostného vztahu, ačkoli je nanejvýš zřejmé, že tento vztah zde není, a kdyby byl, že by vycházel spíš ode mne, neboť já bych byl přese všechno schopen obdivovat tu malou paní pro její pohotový úsudek a neumdlévající důslednost, nebýt toho, že jsem právě jejími přednostmi ustavičně trestán. U ní však není ani stopy po přívětivém vztahu; v tom je upřímná a pravdivá; je to má poslední naděje; ani kdyby se jí hodilo do válečného plánu namluvit lidem, že ke mně takovýto vztah chová, nezapomněla by se do té míry, aby něco podobného učinila. Avšak veřejnost, která je v tomto směru naprosto tupá, setrvá při svém mínění a vždy rozhodne proti mně.

Tak by mi vlastně už jen zbývalo změnit se zavčas, než zasáhnou lidé, natolik, abych ne snad odstranil zlobu malé paní, to je nemyslitelné, ale aspoň ji trochu zmírnil. A opravdu jsem se sám sebe už kolikrát tázal, zda mě můj současný stav natolik uspokojuje, že ho vůbec nehodlám měnit, zda bych se nemohl odhodlat k určitým změnám sebe sama, byť ne proto, že bych byl o nezbytnosti takových změn přesvědčen, nýbrž abych uchlácholil tu paní. A poctivě jsem to zkoušel, nikoli bez úsilí a svědomitosti, dokonce mi to vyhovovalo, bavilo mě to skoro; ukázaly se ojedinělé změny, byly daleko viditelné, nemusel jsem na ně tu paní upozorňovat, všimne si takových věcí dříve než já, všimne si už toho, projeví-li se v mém chování nějaký záměr; avšak nebyl mi souzen úspěch. Jak by to také bylo možné? Její nespokojenost se mnou, jak už teď poznávám, je zásadní; nic ji nemůže odstranit, ani odstranění mne samého; její zuřivost třeba při zprávě o mé sebevraždě by neměla konce. Nejde mi do hlavy, že tak důvtipná žena, jako je ona, neuzná stejně jako já jednak beznadějnost svých snah, jednak mou nevinnost, neschopnost při nejlepší vůli vyhovět jejím požadavkům. Jistě že to uznává, ale jako bojovná povaha na to v zápalu boje zapomíná a má nešťastná povaha, kterou si ovšem nemohu vybírat, neboť mi už jednou byla dána, mne vede k tomu, abych šeptem napomínal někoho, kdo je vzteky bez sebe. Takovým způsobem se ovšem nikdy nedohodneme. Dál budu třeba vycházet z domu do blaženého časného rána a vídat tu tvář kvůli mně zkormoucenou, ty mrzutě našpulené rty, ten zkoumavý pohled, který zná výsledek dřív, než začal zkoumat, který mě přelétne a jemuž ani při sebevětší zběžnosti nic neunikne, ten trpký úsměv vrývající se do dívčích tváří, ten pohled žalující k nebesům, a pak to rozhořčené zblednutí a rozechvění.

Onehdy jsem - vůbec poprvé, jak jsem si při té příležitosti s údivem přiznal - naznačil jednomu dobrému příteli cosi o této záležitosti, jen tak mimochodem, letmo, několika slovy, a jakkoli je pro mne význam celé věci navenek v podstatě nepatrný, ještě jsem ho proti pravdě trochu ztlumil. Je podivné, že přítel zmínku přesto nepřeslechl, ba sám od sebe přidal věci

významu, nenechal se od ní odvést a setrvával při ní. Ještě podivnější ovšem je, že přesto věc v rozhodujícím bodě podcenil, neboť mi vážně poradil, abych na čas odcestoval. Nemohlo být nerozumnější rady; celá záležitost je sice prostá, s trochou pozornosti ji každý může prohlédnout, ale tak prostá přece zas není, aby se všechno, nebo aspoň to nejdůležitější, urovnalo mým odjezdem. Naopak, musím se spíš vyvarovat toho, abych odjel; mám-li se vůbec řídit nějakým plánem, pak rozhodně tím, že budu věc udržovat v jejích dosavadních úzkých hranicích, které ještě nezahrnou okolní svět, že tedy klidně zůstanu tam, kde jsem, a nedopustím žádné velké, nápadné změny, jež by tato věc mohla způsobit, k čemuž patří i to, že o ní s nikým nebudu mluvit, avšak to vše nikoli proto, že by snad šlo o nějaké nebezpečné tajemství, nýbrž proto, že jde o drobnou, čistě osobní a tudíž přece jen snadno snesitelnou záležitost, jež má takovou i zůstat. V tom tedy nebyly přítelovy poznámky bez účinku, nepoučily mě sice o ničem novém, zato posílily mé základní přesvědčení.

Jakož se vůbec při důkladnější úvaze ukazuje, že změny, jichž stav věcí během času zdánlivě doznal, nejsou změny věci samé, nýbrž jen vývoj názoru na ni, a to potud, že tento názor se jednak stává klidnějším, mužnějším, blíží se jádru věci, jednak ovšem pod nepřekonatelným vlivem ustavičných otřesů byť sebelehčích se do něho mísí i jistá nervozita.

Uklidňuje mě vzhledem k té věci dojem, že jakkoliv blízko se zdá být rozhodnutí, přece jen asi ještě nenadejde; člověk mívá zvláště v mladých letech velký sklon přeceňovat tempo, jímž dochází k rozhodnutím; když se jednou má malá soudkyně, celá zesláblá od pohledu na mne, skácela na židli, jednou rukou se chytila opěradla, druhou rozepínala šněrovačku a po tvářích se jí koulely slzy hněvu a zoufalství, pomyslel jsem si, že teď už je rozhodnuto a já budu pohnán k odpovědnosti. Ale kdepak rozhodnutí, kdepak odpovědnost, ženě se snadno udělá zle, lidé nemají kdy dávat pozor na všechny případy. A cožpak se vlastně za všechna ta léta stalo? Nic víc, než že se takové případy opakovaly, jednou prudčeji, podruhé slaběji, a že tedy rostl jejich celkový počet. A že se poblíž potloukají lidé a rádi by zasáhli, kdyby měli možnost; ale oni ji nenacházejí, spoléhají se zatím jen na svůj čich a čich sám stačí sice bohatě zaměstnat své majitele, ale jinak není k ničemu. Tak to ale bylo vlastně vždycky, vždy existovali tihle ničemní zevlouni a darmošlapové, kteří vždycky nějak vychytrale omluvili svou přítomnost, nejraději příbuzenskými svazky, vždycky špehovali, vždycky čenichali, ale veškerý výsledek je, že tam pořád ještě postávají. Celý rozdíl je v tom, že jsem se je pomalu naučil znát, že je poznám podle tváře; dříve jsem měl za to, že se sem ze všech stran pozvolna scházejí, že rozsah záležitosti vzrůstá a sám od sebe si vynutí rozhodnutí; dnes myslím vím, že to vše zde bylo odedávna a že to má s blížícím se rozhodnutím velmi málo nebo vůbec nic společného. A

vůbec rozhodnutí, proč je nazývám tak velkým slovem? Kdyby jednou - a jistě ne zítra ani pozítří a patrně vůbec nikdy - mělo dojít k tomu, že se veřejnost přece jen bude zabývat touto věcí, pro niž, jak budu neustále opakovat, není kompetentní, nevyjdu sice z toho řízení bez újmy, ale přece jen se snad vezme ohled na to, že nejsem veřejnosti neznám, že jí odjakživa žiji na očích, naplněn důvěrou a důvěru zasluhuje, a že tedy tato trpící mladá paní, která se objevila až dodatečně a v níž by, mimochodem řečeno, někdo jiný než já možná už dávno poznal lopuchovou kuličku a rozšlápl by ji, aniž by si toho veřejnost vůbec všimla, že tato malá paní by v nejhorším případě mohla leda přičinit malou ošklivou kudrlinku k diplomu, jímž mě veřejnost prohlásí svým úctyhodným členem. Takový je dnešní stav a nemusím se jím tedy obzvláště znepokojovat.

Že jsem s lety jen trochu zneklidněl, nemá s vlastním významem věci vůbec co dělat; člověk prostě nesnese, aby ustavičně někoho pohoršoval, i když je mu jasné, že ten hněv je zcela bezdůvodný, zneklidní, začne - jaksi pouze tělesně - číhat na rozhodnutí, i když na jeho příchod rozumově zvlášť nevěří. Zčásti však jde též pouze o projev stáří; mládí sluší vše; nepěkné jednotlivosti se ztrácejí v neutuchajícím prameni síly mládí; i když má někdo jako chlapec trochu číhavý pohled, nikdo mu ho nezazlívá, nikdo si ho vůbec nevšimne, ani on sám ne; avšak v stáří zůstávají jen zbytky, každého je potřeba, žádný se neobnovuje, každý je sledován a číhavý pohled stárnoucího muže je právě docela zřejmě číhavý pohled a není těžké jej rozpoznat. Jenže ani zde to nemůže opravdu věcně přitížit.

Ať na to tedy pohlížím z kterékoli strany, vždy se ukáže, a na tom trvám, že jestliže nepatrnou věc třeba i jen docela zlehka zakryji rukou, budu moci ještě hodně dlouho nerušen lidmi pokojně vést svůj dosavadní život navzdory zuření té paní.

UMĚLEC V HLADOVĚNÍ

V posledních desetiletích značně ochabl zájem o umělce v hladovění. Kdežto dříve se vyplatilo pořádat velká představení toho druhu ve vlastní režii, dnes je to naprosto nemožné. Bývaly to jiné časy. Tenkrát se umělcem v hladovění zaobíralo celé město; účast rostla každým okamžikem hladovění; kdekdo chtěl umělce v hladovění vidět aspoň jednou za den; v pozdějších dnech byli abonenti, kteří před malou zamřížovanou klíckou proseděli celé dny; i v noci se konaly exkurze, pro zvýšení účinku se zapalovaly pochodně; za pěkných dnů se klec vynesla pod širé nebe a tu pak předváděli umělce v hladovění zejména dětem; pro dospělé to často bývalo jen vyražení, jehož se účastnili kvůli módě, zato děti s ústy dokořán, držíce se pro jistotu za ruce, hleděly užasle, jak sedí na nastlané slámě celý bledý, v černém trikotu, s mocně vystupujícími žebry, odmítaje dokonce i židli, sem tam zdvořile pokývne, s namáhavým úsměvem odpoví na otázky, i ruku mřížemi prostrčí, aby si sáhli, jak je hubený, potom se však zas docela pohrouží do sebe, nikoho si nevšímá, ani toho, že hodiny, ostatně jediné zařízení v kleci, odbíjejí pro něj tak významný čas, jen hledí před sebe očima téměř zavřenýma a sem tam usrkne vody z maličké sklínky, aby si navlhčil rty.

Kromě střídajících se diváků tu byli i stálí, obecenstvem zvolení hlídači, kupodivu obvykle řezníci, kteří byli vždy najednou tři a měli za úkol ve dne v noci pozorovat umělce v hladovění, aby přece jen snad potají nepojedl nějaké potravy. Byla to však toliko formalita zavedená pro uspokojení mas, neboť zasvěcenci dobře věděli, že umělec v hladovění by během hladovění nikdy, za žádných okolností, ani z donucení nesnědl ani to nejmenší; jeho umělecká čest to nedovolovala. Ne každý hlídač to ovšem dokázal pochopit, stávalo se, že některé noční dozorčí skupiny prováděly dozor velmi ledabyle, schválně se sesedly někde ve vzdáleném koutě a tam se zabraly do karet se zjevným úmyslem dopřát umělci v hladovění menší osvěžení, jež si podle jejich mínění mohl vyndat z nějakých tajných zásob. Nic netrýznilo umělce v hladovění víc než takoví hlídači; byl z nich sklíčen; strašně mu ztěžovali hladovění; někdy přemohl slabost a po celou dobu takové hlídky zpíval, dokud to jen vydržel, aby těm lidem dokázal, jak nespravedlivě ho podezřívali. Ale málo to pomáhalo; jenom pak obdivovali jeho šikovnost, že dovede jíst, i když zpívá. Daleko milejší mu byli hlídači, kteří si sedli až těsně k mříži, nespokojili se s mdlým nočním osvětlením v sále, ale svítili si na něj baterkami, které jim poskytl impresário. Oslnivé světlo ho nijak nerušilo, vždyť spát stejně vůbec nemohl a podřimovat mohl kdykoli, za každého osvětlení a v kteroukoli hodinu, i v přeplněném, hlučném sále. S takovými hlídači rád strávil noc docela

bez spaní; byl ochoten s nimi žertovat, vyprávět jim historky ze svého tuláckého života, potom zas vyslechnout jejich vyprávění, všechno jen proto, aby je udržel svěží, aby jim mohl znovu a znovu dokazovat, že v kleci nemá nic k jídlu, a že hladoví tak, jak by to žádný z nich nedokázal. Nejšťastnější však byl, když jim pak ráno na jeho účet přinesli velice bohatou snídani, na niž se po namáhavé probdělé noci vrhli s lačností zdravých mužů. Byli sice i takoví, kdo v této snídani viděli nemístné ovlivňování hlídačů, ale to přece jen zacházelo příliš daleko, a když se jich někdo zeptal, jestli by snad oni byli ochotni převzít noční hlídku v zájmu věci, bez snídaně, ztratili se, ale podezřívat přece jen nepřestali.

To už ovšem patřilo k podezíravosti, jež je s hladověním neodlučitelně spojená. Vždyť nikdo nedokázal sám nepřetržitě střežit umělce v hladovění po všechny ty dny a noci, nikdo tedy nemohl z vlastní zkušenosti vědět, jestli se hladovělo nepřetržitě a bez závady; to mohl vědět jen umělec v hladovění sám, jenom on tedy mohl být zároveň divákem naprosto uspokojeným vlastním hladověním. On však zase nebyl nikdy uspokojen z jiného důvodu. Snad to ani nebylo z hladu, že byl tak vyhublý, až se někteří ke své lítosti vůbec nemohli účastnit představení, neboť se na něho nesnesli dívat, jako spíš z nespokojenosti se sebou samým. Jedině on totiž věděl - jinak ani ze zasvěcených nikdo -, jak lehké je hladovět. Byla to nejlehčí věc na světě. Také se s tím netajil, jenže nikdo mu nevěřil, považovali ho přinejmenším za skromného, ještě spíš však za člověka chtivého reklamy, ne-li dokonce za podvodníka, jemuž se ovšem lehko hladoví, poněvadž si to dovede ulehčit a ještě je tak nestoudný, že se k tomu napolo přizná. To všechno si musel dát líbit, během let si na to i zvykl, ale uvnitř ho ta neuspokojenost ustavičně hryzla a ještě nikdy, po žádné hladovce - to je mu třeba přiznat - neopustil klec dobrovolně. Jako maximální dobu hladovění stanovil impresário čtyřicet dní, nikdy nedovolil hladovět déle, ani ve světových metropolích ne, a to z dobrého důvodu. Podle zkušeností se dal zájem města rozněcovat pozvolna se stupňující reklamou asi tak čtyřicet dní, potom však obecenstvo polevilo, nastal podstatný pokles návštěvnosti; byly tu sice v tomto ohledu jisté rozdíly mezi městy a zeměmi, zpravidla však platilo, že čtyřicet dní je nejdelší doba. Pak se tedy čtyřicátého dne otevřely dveře klece ověnčené květinami, nadšení diváci naplnili amfiteátr, vyhrávala vojenská kapela, do klece vstoupili dva lékaři, aby na umělci v hladovění provedli potřebná měření, výsledky se hlásily megafonem do sálu a posléze vešly dvě mladé dámy, šťastné, že právě na ně padl los, a chystaly se umělce v hladovění odvést z klece po několika schůdcích ke stolečku, na němž byly prostřeny pečlivě vybrané pokrmy pro nemocné. A v tomto okamžiku se umělec v hladovění vždy vzpíral. Vložil sice ještě své na kost vyzáblé paže dobrovolně do vztažených ochotných rukou dam, jež se k němu skláněly, avšak vstát

nechtěl. Proč má přestat právě teď, po čtyřiceti dnech? Byl by ještě dlouho vydržel, neomezeně dlouho; proč přestávat právě teď, když je v nejlepším, ba ještě ani ne v nejlepším hladovění? Proč ho chtějí připravit o slávu dalšího hladovění, o slávu stát se nejen největším umělcem v hladovění všech dob, jímž pravděpodobně už je, ale přímo nepochopitelně překonat i sám sebe, neboť cítil, že jeho schopnost hladovět je bezmezná. Proč ten dav, který ho naoko tolik obdivuje, má s ním tolik trpělivosti; když on by vydržel ještě dále hladovět, proč to nechce vydržet dav? Také byl unaven, na slámě se mu sedělo dobře a teď aby se narovnal a vstal a šel jíst, ačkoli už z pouhého pomyšlení na to pociťoval nevolnost, jejíž projevy jen stěží potlačoval z ohledu na dámy. A pohlédl vzhůru do očí těch zdánlivě laskavých, ve skutečnosti však krutých dam a zavrtěl přetěžkou hlavou na slabém krku. Ale potom se stalo to, co se vždycky stávalo. Přišel impresário, beze slova - mluvit se při té hudbě nedalo - zdvihl nad umělcem v hladovění obě paže, jako by vzýval nebesa, aby shlédla na své dílo zde na slámě, na tohoto politováníhodného mučedníka, jímž umělec v hladovění ovšem byl, i když ve zcela jiném smyslu; uchopil umělce v hladovění kolem tenkého pasu, dávaje mu přehnanou opatrností najevo, s jak křehkou bytostí tu má co činit; a odevzdal ho smrtelně bledým dámám, přičemž neopomněl potají s ním trochu zatřást, až se umělci v hladovění bezvládně rozklátily nohy i trup. Teď už umělec v hladovění strpěl vše; hlava spočívala na prsou, vypadalo to, jako by se tam byla přikutálela a z nepochopitelných důvodů se tam držela; tělo měl vychrtlé; nohy se v pudu sebezáchovy pevně tiskly koleny k sobě, ale přece ještě hrabaly do země, jako by to nebyla skutečná zem, tu skutečnou teprve hledají; a veškerá, arci nepatrná váha jeho těla spočívala na jedné z dam, která bezradně, popadajíc dech - takto si ten čestný úřad nepředstavovala - nejprve natahovala krk, jak mohla, aby se aspoň obličejem nedotýkala umělce v hladovění, potom však, když se jí to nedařilo a její šťastnější družka jí nepřicházela na pomoc, nýbrž spokojila se s tím, že před sebou rozechvěle nesla ruku umělce v hladovění, malý raneček kostí, - propukla za nadšeného smíchu celého sálu v pláč a musela být vystřídána sluhou, který tu byl už dávno připraven. Pak došlo na jídlo, z něhož impresário do mdlobně dřímajícího umělce v hladovění trochu vpravil, tlachaje přitom vesele, aby odvedl pozornost od umělcova stavu; poté byl ještě pronesen přípitek obecenstvu, jejž umělec v hladovění impresáriovi údajně pošeptal; orchestr vše podtrhl mocným tušem, lidé se rozcházeli a nikdo neměl právo být nespokojený s tím, co viděl, jen umělec v hladovění, vždy jen on.

Tak žil dlouhá léta s malými pravidelnými přestávkami k oddychu, v zdánlivém lesku, uctíván světem, přitom však většinou v zasmušilé náladě, která byla čím dál zasmušilejší, neboť nikdo ji nebyl s to brát vážně. Čím ho také utěšit? Co si mohl ještě přát? A když se někdy našel dobrák,

který ho politoval a pokoušel se mu vysvětlit, že ten smutek pochází patrně z hladu, mohlo se zvlášť v pokročilé době hladovky stát, že umělec v hladovění odpověděl výbuchem zuřivosti a k všeobecnému zděšení začal jak zvíře lomcovat mřížemi. Avšak v takových situacích impresário používal svého oblíbeného trestu. Omluvil umělce v hladovění před shromážděným obecenstvem, přiznal, že jeho chování lze omluvit jen podrážděností, kterou vzbuzuje hladovění a již sytí lidé nemohou jen tak pochopit; v souvislosti s tím se zmínil též o stejně vysvětlitelném tvrzení umělce v hladovění, že by mohl hladovět ještě mnohem déle, než hladověl; chválil vznešené úsilí, dobrou vůli, veliké sebezapření, které jsou v tom tvrzení nepochybně obsaženy; potom se ale snažil vyvrátit toto tvrzení docela prostě tím, že předložil a zároveň prodával fotografie zobrazující umělce v hladovění v čtyřicátý den hladovky, v posteli, vysílením skoro bez sebe. Toto překrucování pravdy, jež umělec v hladovění sice dobře znal, ale jež ho vždy znovu přímo ochromovalo, bylo pro něho přespříliš. Co vlastně bylo následkem předčasného ukončení hladovky, uvádělo se tu jako příčina! S touto pošetilostí, s tímto světem plným pošetilostí nebylo možno bojovat. Pokaždé ještě s důvěrou a dychtivě naslouchal u mříží impresáriovi, ale když přišly na řadu fotografie, pustil se vždycky mříží, s povzdechem se svalil na slámu a uspokojené obecenstvo mohlo opět přistoupit blíž a prohlédnout si ho.

Když svědkové těchto scén si po létech na to vzpomínali, často už sami sebe nechápali. Mezitím došlo totiž k onomu zmíněnému obratu; stalo se to skoro rázem; snad to mělo hlubší důvody, ale kdo by po nich pátral; buď jak buď, jednoho dne shledal zhýčkaný umělec v hladovění, že dav chtivý zábavy ho opustil a raději se hrne za jinou podívanou. Ještě jednou s ním impresário proletěl půl Evropy, aby zjistil, neobjeví-li se ještě tu a tam bývalý zájem; všechno nadarmo; jako by se potají domluvili, všude se vyvinul takřka odpor k exhibicím v hladovění. Samozřejmě že ve skutečnosti k tomu nemohlo dojít najednou a teprve teď dodatečně si člověk vzpomínal na některé příznaky, jimž v dobách opojných úspěchů nevěnoval dost pozornosti a dost je nepotlačoval, ale teď bylo příliš pozdě něco proti nim podnikat. Bylo sice jisto, že jednou opět přijde doba i na hladovění, ale to nebyla pro žijící žádná útěcha. Co měl teď umělec v hladovění dělat? Člověk, jenž býval obklopen jásotem tisíců, nemohl se ukazovat v kočovných cirkusech po jarmarcích, a na to, aby se chopil jiného povolání, byl umělec v hladovění nejen příliš stár, ale především příliš fanaticky oddán hladovění. I rozloučil se s impresáriem, druhem svého života, jemuž nebylo rovno, a dal se angažovat jedním velikým cirkusem; na smluvní podmínky se ani nepodíval, aby šetřil svůj jemnocit.

Takový veliký cirkus s nesčíslným množstvím lidí stále se vzájemně vyrovnávajících a doplňujících, zvířat a aparátů, může upotřebit kdykoli

každého, i umělce v hladovění, má-li ovšem přiměřeně skromné nároky, a kromě toho byl v tomto zvláštním případě angažován nejen umělec v hladovění sám, ale i jeho dávno proslulé jméno, ba při svéráznosti tohoto umění, jehož neubývá s přibývajícím věkem, se ani nedalo říci, že se vysloužilý umělec, který už nestojí na vrcholu své dráhy, hodlá uchýlit do poklidného místa v cirkuse, naopak, umělec v hladovění ujišťoval, a nebylo proč tomu nevěřit, že hladoví stejně dobře jako dříve, ba tvrdil dokonce, že nechají-li to na něm, jak mu ochotně slíbili, teprve teď vlastně uvede svět v oprávněný úžas, jenže toto tvrzení vzhledem k dobové náladě, na niž umělec v hladovění v svém zápalu snadno zapomněl, vyvolalo u odborníků pouze úsměv.

Vlastně však ani umělec v hladovění nezavíral oči před skutečnými poměry a bral jako samozřejmost, že ho s jeho klecí nepostavili doprostřed manéže jako parádní číslo, nýbrž že ho usadili ven na celkem velmi dobře přístupné místo poblíž stájí. Kolem klece byly veliké, pestře malované nápisy, které oznamovaly, co je tu k vidění. Když se o přestávkách mezi programem obecenstvo tlačilo ke stájím podívat se na zvířata, téměř nevyhnutelně procházelo kolem umělce v hladovění a na chvilku se tam zastavilo, možná že by u něho byli setrvali déle, kdyby lidé, kteří se tlačili úzkou chodbou za nimi a nechápali to zdržování na cestě k vytouženým stájím, nebyli znemožnili delší klidné prohlížení. To byl také důvod, proč se umělec v hladovění celý třásl před touto návštěvní dobou, ačkoli ona byla smyslem jeho života a přirozeně po ní toužil. První dobu se nemohl přestávek ani dočkat; u vytržení hleděl vstříc valícímu se davu, jenže až příiš brzy se přesvědčil - ani nejtvrdošíjnější, skoro uvědomělý sebeklam neodolal zkušenosti -, že se ti lidé, zpravidla záměrně, přicházejí vždy, bez výjimky a výhradně podívat na zvěřinec. Ale pohled zdálky býval pořád ještě to nejkrásnější. Neboť jakmile dorazili až k němu, ihned se kolem něho rozzuřil povyk a nadávky znovu a znovu se vytvářejících stran, té, která si ho chtěla pohodlně prohlížet, ne snad z pochopení, ale z rozmaru a vzdoru - a tahle právě byla brzy umělci nejprotivnější -, a oné druhé, která toužila jedině po stájích. Když přešel velký houf, objevili se opozdilci a ti ovšem, ačkoli jim nic nebránilo, aby postáli, jak dlouho budou chtít, chvátali kolem dlouhými kroky, téměř se neohlížejíce napravo nalevo, jen aby byli včas u zvířat. Ani se zvlášť často nepoštěstilo, aby přišel otec rodiny s dítky, prstem ukázal na umělce v hladovění, obšírně vysvětlil, oč tu běží, o někdejších dobách vykládal, kdy navštěvoval podobná, jenže nesrovnatelně velkolepější představení, a dítka, nepřipravená dostatečně školou ani životem, pak sice stále ještě nic nechápala - co pro ně znamenalo hladovění? -, ale přece jen lesk jejich zvídavých očí prozrazoval cosi z nových, příštích, milosrdnějších časů. Snad, říkával si někdy umělec v hladovění, by se přece jen všechno trochu zlepšilo, kdyby neměl

stanoviště tak blízko stájím. Lidem se tím pak příliš usnadňovala volba, nemluvě o tom, že ho velmi urážely a trvale trápily výpary stájí, neklid zvířat v noci, roznášení syrového masa šelmám, řev při krmení. Ale netroufal si stěžovat na ředitelství; koneckonců měl zvířatům co děkovat za ty zástupy návštěvníků, mezi nimiž se tu a tam mohl najít i jeden určený jemu, a kdoví kam by ho strčili, kdyby je upozornil na svou existenci a tím i na to, že je, přesně vzato, jen překážkou na cestě ke stájím.

Malou překážkou ovšem, čím dál menší a menší překážkou. Lidé si už zvykli na tu podivnou věc, že se v dnešní době chce někdo dožadovat pozornosti pro umělce v hladovění, a tím, že si zvykli, byl nad ním vysloven ortel. Mohl si hladovět, jak uměl, a on to dělal; ale nic už ho nemohlo zachránit, nevšímali si ho. Pokoušejte se někomu vyložit umění hladovět! Kdo to necítí, tomu to nelze vykládat. Krásné nápisy zašly špínou a byly nečitelné, strhli je, nikomu ani nenapadlo, aby je nahradil; tabulka s počtem prohladovělých dnů, již zpočátku den co den pečlivě upravovali, se už dávno nezměnila, neboť po prvních týdnech omrzela personál i tato nepatrná práce; a tak hladověl sice umělec v hladovění dál, jak o tom kdysi sníval, dařilo se mu to bez námahy, jak to tenkrát předvídal, ale nikdo nepočítal dny, nikdo, ani umělec v hladovění sám nevěděl, jaký podává výkon, a kolem srdce mu začalo být těžko. A když se tu jednou za čas zastavil nějaký darmošlap, posmíval se starému číslu a vedl řeči o podvodu, pak to byla v tomto ohledu ta nejhloupější lež, jakou si mohla vymyslet lhostejnost a vrozená zlomyslnost, protože nepodváděl umělec, ten pracoval poctivě, ale svět ho šidil o jeho mzdu.

Avšak opět minulo mnoho dnů a i to skončilo. Jednou si jeden z dozorců všiml té klece a zeptal se sluhy, proč zde takovou dobře použitelnou klec se shnilou slámou nechávají zbytečně stát; nikdo nevěděl, až si pak jeden díky tabulce s číslem vzpomněl na umělce v hladovění. Tyčemi rozhrnuli slámu a vespod nalezli umělce v hladovění. „Ty pořád ještě hladovíš?“ zeptal se dozorce, „kdy už konečně přestaneš?“ „Odpusťte mi všichni,“ zašeptal umělec v hladovění; jen dozorce, který držel ucho u mříže, mu rozuměl. „Samozřejmě,“ řekl dozorce a dotkl se prstem čela, aby personálu naznačil umělcův stav, „odpouštíme ti.“ „Pořád jsem jen chtěl, abyste obdivovali mé hladovění,“ řekl umělec v hladovění. „Také je obdivujeme,“ řekl dozorce vlídně. „Ale neměli byste je obdivovat,“ řekl umělec v hladovění. „Nu, tak je tedy neobdivujeme,“ řekl dozorce, „pročpak je nemáme obdivovat?“ „Protože já hladovět musím, nemohu jinak,“ řekl umělec v hladovění. „To se podívejme,“ řekl dozorce, „pročpak nemůžeš jinak?“ „Protože,“ řekl umělec v hladovění, zvedl trochu hlavičku a s ústy našpulenými jako k polibku mluvil dozorci rovnou do ucha, aby mu nic neuniklo, „protože jsem nemohl najít pokrm, který by mi

chutnal. Kdybych jej byl našel, věř mi, že bych nebyl dělal rozruch a najedl bych se dosyta jako ty a všichni ostatní.“ To byla poslední slova, ale v jeho zlomeném pohledu bylo ještě pevné, i když ne už pyšné přesvědčení, že hladoví dál.

„Teď to tu dejte do pořádku!“ řekl dozorce a umělce v hladovění pochovali i se slámou. Do klece však dali mladého pardála. I ten nejtupější duch se citelně osvěžil pohledem na toto divoké zvíře převalující se v té dávno zpustlé kleci. Jemu nechybělo nic. Hlídači mu bez dlouhého rozmýšlení nosili potravu, která mu chutnala; ani svobodu podle všeho nepostrádal; toto ušlechtilé, vším potřebným až k prasknutí oplývající tělo jako by i svobodu nosilo s sebou; jako by mu vězela kdesi v chrupu; a radost ze života mu sálala z tlamy tak mocně, že jí diváci stěží odolávali. Avšak přemohli se, tísnili se kolem klece a nechtěli se hnout z místa.

ZPĚVAČKA JOSEFÍNA ANEB MYŠÍ NÁROD

Naše zpěvačka se jmenuje Josefína. Kdo ji neslyšel, neví, jaká síla je ve zpěvu. Není nikdo, koho její zpěv nestrhne, což má tím větší cenu, že naše plémě hudbu vcelku nemiluje. Tichý poklid je nám nejmilejší hudbou; náš život je těžký, a i když se někdy pokusíme setřást všechny každodenní starosti, nedovedeme se už povznést k takovým věcem, našemu ostatnímu životu vzdáleným, jako je hudba. Avšak nestěžujeme si na to příliš; ani nám to nepřijde na mysl; jistou praktickou chytrost, jíž máme ovšem též nanejvýš zapotřebí, považujeme za svou největší přednost a úsměv, v němž se ta chytrost zračí, nám vždy dodá útěchy, i kdybychom někdy - což se nestává - zatoužili po štěstí, jež snad plyne z hudby. Jen Josefína je výjimkou; miluje hudbu a umí ji též poskytovat; ona jediná; jejím odchodem hudba - kdoví na jak dlouho - zmizí z našeho života.

Často jsem přemýšlel, jak to s touto hudbou vlastně je. Jsme přece docela nemuzikální; jak to přijde, že Josefínině zpěvu rozumíme, nebo, jelikož Josefína popírá, že bychom jí rozuměli, si to aspoň myslíme? Nejjednodušší odpověď by byla, že krása toho zpěvu je tak veliká, že ani nejtupější mysl jí neodolá, avšak tato odpověď neuspokojuje. Kdyby tomu tak doopravdy bylo, musili bychom mít při tom zpěvu především a vždy pocit něčeho mimořádného, pocit, že z tohoto hrdla zaznívá cosi, co jsme nikdy předtím neslyšeli a co vůbec nejsme s to slyšet, něco, co nám právě tato jediná Josefína umožňuje slyšet a nikdo jiný. To však podle mého názoru není pravda, já to necítím a ani u druhých jsem nic takového nepozoroval. Mezi důvěrnými přáteli se jeden druhému upřímně přiznáváme, že Josefínin zpěv není nic mimořádného.

Je to vůbec zpěv? Přes všechnu nemuzikálnost máme ve zpěvu tradice; za starých dob našeho národa existoval zpěv; vyprávějí o tom pověsti a uchovaly se dokonce písně, jež ovšem už nikdo nedovede zazpívat. Tušíme tedy, co je zpěv, a s tímto tušením se vlastně Josefínino umění nesrovnává. Je to vůbec zpěv? Není to přece jen pouhé pištění? Jenže pištět dovedeme ovšem všichni, to je ta pravá dovednost našeho národa, či spíše vůbec ne dovednost, ale charakteristický životní projev. Všichni pištíme, ale nikoho samosebou nenapadne vydávat to za umění, pištíme, aniž bychom na to mysleli, ba aniž bychom to pozorovali, a jsou mezi námi dokonce takoví, kteří ani nevědí, že pištění patří k našim zvláštnostem. Kdyby tedy bylo pravda, že Josefína nezpívá, nýbrž pouze piští, a že snad dokonce, jak se aspoň mně zdá, její pištění sotva překonává obvyklé meze - ba nestačí snad se silami ani na toto obvyklé pištění, jež přitom každý obyčejný podzemní pracovník bez námahy provozuje po celý den vedle své práce -, kdyby to všechno bylo pravda, pak by sice bylo

popřeno Josefínino údajné umělectví, ale tím spíš by bylo potřeba vyřešit záhadu její mocné působivosti.

Jenže to, co ona vyluzuje, přece jen není pouhé pištění. Stoupnete-li si hezky daleko od ní a zaposloucháte-li se, či ještě lépe, vyzkoušíte-li se v tomto ohledu, třeba když Josefína zpívá mezi ostatními hlasy a vy si dáte za úkol rozpoznat její hlas, pak docela určitě neuslyšíte nic jiného než docela obyčejné pištění, trochu nápadné leda tím, jak je tenounké a slabé. Ale stojíte-li před ní, přece jen to není pouhé pištění; abyste pochopili její umění, je třeba ji nejen slyšet, ale i vidět. I kdyby to bylo jenom to naše každodenní pištění, přece je zvláštní už to, že si tu někdo okázale stoupne a začne provádět něco docela běžného. Rozlousknout ořech věru není žádné umění, proto si také nikdo netroufne svolat obecenstvo a pro pobavení před ním rozlouskat ořechy. Jestliže to přesto udělá a jeho úmysl se mu zdaří, pak to právě nemůže být jen pouhé louskání ořechů. Anebo je to louskání ořechů, avšak vyjde najevo, že jsme nevěnovali tomuto umění pozornost, poněvadž jsme je hladce ovládali, že nám tento nový louskač teprve ukázal jeho pravou podstatu, přičemž pak dokonce může být na prospěch účinu, je-li v louskání ořechů poněkud méně zdatný než většina z nás.

Snad je to s Josefíniným zpěvem podobné; obdivujeme na ní to, co na sobě vůbec neobdivujeme; ostatně je s námi koneckonců v naprostém souladu. Byl jsem jednou při tom, když ji někdo, jak se ovšem častěji stává, upozornil na všeobecné národní pištění, to jen docela skromně, jenže pro Josefínu bylo už to příliš. Tak nestoudný, nadutý úsměv, jaký tehdy nasadila, jsem ještě neviděl; ona, která je navenek vlastně učiněná jemnost, která je nápadně jemná i v našem národě bohatém na takové ženské postavy, vypadala tehdy přímo sprostě; ostatně to asi dík své veliké vnímavosti také ihned sama pocítila a vzpamatovala se. Na každý pád tedy popírá jakoukoli souvislost mezi svým uměním a pištěním. Pro ty, kdo soudí opačně, nemá než opovržení a patrně nepřiznaný hněv. Není to obyčejná ješitnost, neboť opozice, k níž i já napůl patřím, se jí jistě neobdivuje o nic méně než dav, avšak Josefína nechce být pouze obdivována, chce být obdivována přesně tak, jak sama určila, na prostém obdivu jí nezáleží. A když před ní sedíte, pochopíte ji; oponujete jí, leda když jste daleko; když sedíte před ní, je vám to zřejmé: její pištění není žádné pištění.

Jelikož pištění patří k našim bezmyšlenkovitým návykům, mohl by si někdo myslet, že se piští i mezi Josefíniným posluchačstvem; je nám dobře při jejím umění, a když je nám dobře, pištíváme; ale její posluchačstvo nepiští, je tiché jako myška; mlčíme, jako by se nám dostávalo kýženého míru, v němž nám přinejmenším naše vlastní pištění zbraňuje. Uvádí nás do vytržení její zpěv, či spíše slavnostní ticho obklopující slabý hlásek? Stalo se jednou, že nějaké pošetilé mrně začalo během Josefínina zpěvu také

pištět. Nu, bylo to úplně stejné, jako to, co jsme slyšeli od Josefíny; tam vepředu přes všechnu rutinu pořád ještě chabé pištění a tu v obecenstvu zapomenuvší se dětský pískot; nedalo by se říci, v čem tkvěl rozdíl; ale přece jsme rušitelku okamžitě umlčeli syčením a pískotem, ačkoli to vůbec nebylo zapotřebí, neboť by byla beztak strachy i hanbou zalezla, jakmile Josefína nasadila triumfální pištění a s rozpjatými pažemi a krkem, který už nešlo vypnout výš, upadla do vytržení.

Tak je tomu ostatně vždy, každá maličkost, každá náhoda, každá překážka, zapraskání v parteru, zaskřípání zubů, porucha v osvětlení se jí hodí k zvýšení účinku jejího zpěvu; má totiž za to, že zpívá hluchým uším; nadšení ani potlesk nechybějí, avšak pravého pochopení, jak ona tomu rozumí, se už dávno naučila odříkat. Každé vyrušení je jí pak velmi vhod; vše, co zvenčí narušuje čistotu jejího zpěvu, co lze popřít v snadném boji, ba bez boje, je pouhou konfrontací, může přimět dav, aby se probudil, aby se odnaučil ne sice rozumět, ale tušivě uctívat.

Avšak poslouží-li jí tato maličkost, co teprve velké věci. Náš život je velmi neklidný, každý den přináší překvapení, úzkosti, naděje i hrůzy, že jedinec by to vše nemohl unést, kdyby kdykoli dnem i nocí neměl oporu v svých druzích; i tak to však často bývá hodně těžké; někdy i tisíc ramen se chvěje pod břemenem, jež bylo vlastně určeno jednomu. Tu pak má Josefína za to, že přišel její čas. Již tu stojí, křehká bytost, zvlášť dole pod hrudí se znepokojivě zachvívá, jako by v tu chvíli všechnu svou sílu vložila do zpěvu, jako by vše, co na ní přímo neslouží zpěvu, pozbylo veškeré síly, veškeré téměř životní možnosti, jako by byla obnažena, všanc vydána, jedině dobrým duchům svěřena v ochranu, jako by ji - takto sebe samé zbavenou a v zpěvu přebývající - i zavanutí chladného dechu stačilo usmrtit. Avšak právě v takových okamžicích si my, domnělí odpůrci, říkáváme: „Ani pištět nedovede; tak strašlivě se musí namáhat, aby ze sebe jakžtakž vyloudila ne zpěv - o zpěvu ani nemluvme -, ale naše běžné národní pištění.“ Tak nám to připadá, ale je to, jak řečeno, sice nevyhnutelný, avšak letmý, rychle pomíjející dojem. Brzy i my se noříme v cítění zástupu, který vřele, tělo na těle, plaše dýchaje naslouchá.

A k tomu, aby kolem sebe shromáždila tento zástup našeho skoro ustavičně se pohybujícího, z důvodů ne zcela jasných tu sem, tu tam se vrhajícího národa, stačí Josefíně většinou jen, aby s hlavou zakloněnou, pootevřenými ústy, očima vzhůru obrácenýma zaujala onen postoj, jenž svědčí o tom, že se chystá ke zpěvu. Může to učinit kde chce, nemusí to být zdaleka viditelné místo, stejně dobře se hodí nějaký skrytý kout, zvolený v náhodném chvilkovém rozmaru. Zpráva, že hodlá zpívat, se ihned rozhlásí, a brzy sem táhnou procesí. Nu, někdy se přece naskytnou překážky a Josefína s oblibou zpívá právě ve vzrušených dobách, lecjaké starosti a svízele nás pak nutí k všelijakým cestám, při nejlepší vůli se nelze

shromáždit tak rychle, jak si Josefína přeje, a tu ona tam setrvává ve svém velkolepém postoji třeba i delší dobu bez postačujícího posluchačstva potom se ovšem rozzuří, potom dupe nohama, kleje zcela nedívčím způsobem; ba dokonce kouše. Ale ani takové chování neohrozí její pověst; místo abychom trochu pokrotili její přílišné nároky, dělá každý, co může, aby jim vyhověl; vysílají se poslové, aby přivedli posluchače; toto opatření se před ní tají; na cestách v okolí je pak vidět hlídky, které kynou na přicházející, aby si pospíšili; to vše tak dlouho, až je konečně pohromadě obstojný počet lidí.

Co pobízí národ k tomu, aby se tolik o Josefínu ucházel? Otázka o nic snazší než otázka Josefínina zpěvu, s níž ovšem také souvisí. Bylo by to možno škrtnout a úplně spojit s druhou otázkou, kdyby se třeba dalo tvrdit, že je národ Josefíně bezpodmínečně oddán kvůli jejímu zpěvu. Jenže tak tomu právě není; náš národ sotva zná bezpodmínečnou oddanost; tento národ, který nade vše miluje prohnanost, arciť bezelstnou, dětinské šuškání, klípky, arciť nevinné, které jenom splynou ze rtů, takový národ se přece jen nedokáže bezpodmínečně oddat, to ovšem cítí i Josefína, to je to, proti čemu bojuje s veškerým úsilím svého slabého těla.

V takových obecných soudech se ovšem nesmí zacházet příliš daleko, národ je Josefíně oddán, jenže ne bezpodmínečně. Nedovedl by se například Josefíně smát. Přiznejme si, na Josefíně je leccos k smíchu; a my, celkem vzato, nemáme nikdy k smíchu daleko; přes všechnu bídu našeho života je tichý smích u nás takříkajíc stále domovem; ale Josefíně se nesmějeme. Mám někdy dojem, že národ chápe svůj vztah k Josefíně tak, že tato křehká, šetrnosti vyžadující, čímsi obdařená, podle svého názoru zpěvem obdařená bytost je mu svěřena a on se o ni musí starat; nikomu není jasné proč, pouze se zdá, že tomu tak je. Avšak tomu, co je nám svěřeno, se nesmějeme; smát se tomu znamenalo by porušit povinnost; vrcholem zlomyslnosti, jíž se ti nejzlomyslnější z nás na Josefíně dopouštějí, je, řeknou-li někdy: „Jak Josefínu uvidíme, zajde nám smích."

Tak tedy pečuje národ o Josefínu jako otec, který se ujme dítěte, jež po něm - není dost jasné zda prosebně, či vyzývavě - natáhne ručku. Řeklo by se, že se náš národ nehodí k plnění takových otcovských povinností, ale ve skutečnosti je plní, aspoň v tomto případě, vzorně; žádný jedinec by nedokázal to, co v tomto ohledu dokáže národ jako celek. Ovšem, rozdíl mezi silou národa a jedince je nesmírný, stačí, aby národ přitáhl svého chráněnce do své hřejivé blízkosti, a je v bezpečí. S Josefínou se o těch věcech ovšem nikdo neodváží promluvit. „Kašlu na vaši ochranu," řekne na to. Tak, tak, kašleš, myslíme si. A kromě toho to doopravdy nic nevyvrací, jestliže se vzpouzí, jsou to spíš čistě dětské způsoby, dětský vděk, a na otci je, aby na to nebral ohled.

Jsou tu však přece jen ještě i jiné věci, které nelze jen tak vysvětlit

tímto vztahem mezi národem a Josefínou. Josefína je totiž opačného mínění, myslí si, že ona ochraňuje národ. V politických či hospodářských situacích nás prý zachraňuje její zpěv, toho a ničeho menšího je schopen, a jestliže pohromu nezažene, dává nám aspoň sílu snášet ji. Neříká to takto ani jinak, vůbec mluví málo, mlčí uprostřed mezi tlachaly, avšak její oči tím srší, z jejích zavřených úst - jen málokdo u nás dovede držet ústa zavřená, ona to dovede to lze vyčíst. Jak přijde zlá zpráva - a některé dny stíhá jedna taková zpráva druhou, mezi nimi zprávy falešné a napůl pravdivé -, okamžitě se pozvedne, i když jindy klesá únavou, pozvedne se a natahuje krk a snaží se přehlédnout své stádo jako pastýř před bouří. Jistě, i děti přicházívají s podobnými požadavky po svém divokém a nespoutaném způsobu, avšak Josefíniny přece jen nejsou tak bezdůvodné jako jejich. Ovšem že nás nezachrání a nedodá nám sil; je snadné hrát si na zachránce tohoto národa, jenž přivykl utrpení, nezná k sobě šetrnosti, je rychlý v rozhodnutích, zná dobře smrt, jen na pohled je ustrašený v ovzduší bláznivé odvážlivosti, v němž bez přestání žije, a nadto stejně plodný jako smělý - je snadné, pravím, dodatečně si hrát na zachránce tohoto národa, který se vždycky ještě zachránil sám, byť i s oběťmi, nad nimiž dějepisci - my celkem vzato vůbec nedbáme o dějepisectví - trnou hrůzou. A přece je pravda, že zrovna v tísni nasloucháme Josefínině hlasu ještě pozorněji. Před hrozícím nebezpečím se stáváme tiššími, skromnějšími, poslušnějšími Josefíniny panovačnosti; rádi se scházíme, rádi se tlačíme jeden na druhého, zvlášť je-li popudem k tomu něco zcela mimo tu mučivou hlavní věc; je to, jako bychom ještě v rychlosti ano, je třeba spěchat, na to Josefína příliš často zapomíná spolu vypili před bojem pohár míru. Není to ani tak pěvecké představení jako spíš shromáždění lidu, a to shromáždění, při němž je až na tenké pištění vepředu naprosté ticho; je to příliš vážná chvíle, než abychom ji chtěli prožvanit.

Takový vztah nemůže Josefínu uspokojit. Přes všechnu podrážděnou nelibost, jíž v ní vzbuzuje její trvale nevyjasněné postavení, leccos v svém zaslepení sebou samou nevidí a bez valné námahy ji lze přimět, aby přehlédla i mnohem víc, v tomto směru, tedy ve směru obecného prospěchu, je bez ustání v činnosti celé hejno pochlebníků -, avšak zpívat jen tak, bez povšimnutí, kdesi v koutku lidového shromáždění, tomu - ač to samo o sobě není málo - by svůj zpěv určitě neobětovala.

Však to také nemusí dělat, neboť její umění nezůstává nepovšimnuto. Ačkoli nás vlastně zaměstnávají docela jiné věci a ticho tu zdaleka nevládne jen kvůli zpěvu a mnohý ani nezvedne oči, nýbrž boří tvář sousedovi do kožichu, a zdá se, že se tam nahoře Josefína namáhá nadarmo, přece jen - to nelze popřít - něco z jejího zpěvu nutně pronikne i k nám. Toto pištění, pozdvihující se ve chvíli, kdy všem ostatním je uloženo mlčet, přichází ke každému jedinci jako nějaké poselství národa; Josefínino

tenké pištění vprostřed těžkých rozhodnutí se téměř podobá živoření našeho národa uprostřed vřavy nepřátelského světa. Josefína se prosadí, tato nicka co do hlasu, tato nicka co do výkonnosti se prosadí a prorazí si k nám cestu; pomyšlení na to blaží. Opravdového pěvce, kdyby se kdy vůbec u nás našel, bychom v takové chvíli nesnesli a svorně bychom odmítli nesmyslnost podobného představení. Kéž je Josefína navždy ušetřena poznání, že nasloucháme-li jí, je to jen důkaz proti jejímu zpěvu. Asi to tuší, proč by jinak tak vášnivě popírala, že ji posloucháme, jenže ona zpívá a zpívá, pištěním přemáhá to tušení.

Ale i jinak by tu pořád ještě pro ni byla útěcha: vždyť my ji do jisté míry opravdu posloucháme, patrně podobným způsobem, jakým se naslouchá uměleckému pěvci; dosahuje účinu, o nějž by umělecký pěvec u nás marně usiloval a který je propůjčen právě jen jejím nedostatečným prostředkům. To asi souvisí zejména s naším způsobem života.

V našem národě neznáme mládí, sotva kratičké dětství. Vyskytují se sice pravidelně požadavky, že by se dětem měla dopřát nějaká obzvláštní svoboda, zvláštní úlevy, že by se mělo uznat jejich právo na trochu bezstarostnosti, na trochu nerozumného prohánění, na trochu hry, a že by se tomuto právu mělo učinit zadost; takové požadavky se objevují a skoro každý je schvaluje, nic si nezasluhuje spíše schválení než ony, ale zároveň nic nezapadá méně do reality našeho života, požadavky se schvalují, činí se pokusy v jejich smyslu, ale brzy je opět vše při starém. Náš život je už totiž takový, že dítě, jakmile aspoň trochu běhá a aspoň trochu se vyzná v okolním světě, se musí o sebe postarat právě tak jako dospělý; území, na nichž z hospodářských důvodů musíme žít roztroušeně, jsou příliš velká, našich nepřátel je příliš mnoho, nebezpečí, která na nás všude číhají, jsou příliš nevypočitatelná - nemůžeme své děti odvádět od existenčních zápasů, kdybychom to činili, byl by to jejich předčasný konec. K těmto truchlivým důvodům přistupuje ovšem i jeden povzbudivý: plodnost našeho plemene. Jedna generace - a každá je početná - dotírá na druhou, děti nemají čas být dětmi. Jestliže u jiných národů se dětem věnuje starostlivá péče, zřizují-li se tam pro ně školy, proudí-li tam denně z těchto škol děti, budoucnost národa, pak tam vždy delší dobu vycházejí den co den tytéž děti. My školy nemáme, avšak z našeho národa proudí ve velice krátkých časových úsecích nedohledné zástupy dětí vesele sykajících či pípajících, dokud ještě nedovedou pištět, koulejících se či valících tlakem vpřed, dokud ještě neumějí běhat, všechno s sebou v tom návalu nemotorně strhávajících, dokud ještě nevidí, ty naše děti! A ne jako v tamtěch školách ty samé děti, ne, pořád, pořád nové, bez konce, bez ustání, sotva se nějaké dítě objeví, už přestává být dítětem, už se za ním derou nové dětské tváře navzájem nerozlišitelné v té spoustě a v tom shonu, růžové blahem. Ovšem, jakkoli je to krásné a jakkoli nám to druzí právem závidí, opravdové dětství

nemůžeme svým dětem poskytnout. A to má své důsledky. Jakési neodumírající, nevykořenitelné dětinství prostupuje náš národ; přímo v protikladu k tomu nejlepšímu v nás, k neomylnému praktickému rozumu jednáme někdy veskrze pošetile, a to tak pošetile jako děti, nesmyslně, marnotratně, velkoryse, lehkovážně, a to všechno často jen pro nějakou nepatrnou zábavu. A i když pak naše radost samozřejmě už nemá sílu dětské radosti, něco z ní v tom přece jistě žije. Z tohoto dětinství našeho národa též odjakživa těží Josefína.

Avšak celý náš národ je nejen dětinský, ale do jisté míry i předčasně starý, dětství a stáří vypadají u nás jinak než u jiných národů. My nemáme žádné mládí, jsme ihned dospělí a dospělými jsme pak příliš dlouho, jistá únava a beznaděj od té chvíle širokou stopu vyrývá v povaze našeho národa, která je přece vcelku tak houževnatá a pevná v naději. S tím také souvisí naše nemuzikálnost; jsme příliš staří na hudbu, její vzruch, její vzlet nejdou dohromady s naší tíhou, unaveně nad ní mávneme rukou; omezili jsme se na své pištění; tu a tam si trochu zapištět, to je to pravé pro nás. Kdoví nejsou-li mezi námi hudební talenty; kdyby však byly, charakter soukmenovců by je musel potlačit dřív, než se rozvinou. Naproti tomu Josefína si může podle libosti pištět či zpívat či jak to sama chce nazvat, to nás neruší, to nám vyhovuje, to dobře snášíme; je-li v tom snad obsaženo trochu hudby, pak je to omezeno co možná na minimum; určitá hudební tradice se zachovává, ale ani v nejmenším nás to nezatěžuje.

Avšak Josefína dává takto naladěnému národu ještě víc. Při jejích koncertech, zvláště ve vážných dobách, se o zpěvačku jako takovou zajímají už jen ti docela mladí, jen oni v údivu přihlížejí, jak špulí rty, jak vyráží vzduch skrz roztomilé přední zuby, jak trne samým obdivem k tónům, jež sama vyluzuje, a umdlévajíc rozněcuje se k novým, jí samé čím dál tím nepochopitelnějším výkonům, avšak vlastní dav - to je jasně vidět - se stáhl do sebe. Tu, v těch skrovných přestávkách mezi zápasy, národ sní, je to, jako by se každému uvolnily údy, jako by se nepokojná bytost jednou směla po libosti natáhnout a protáhnout ve veliké teplé posteli národa. A do těchto snů zazní tu a tam Josefínino pištění; ona mu říká perlivé, my škubavé; ale rozhodně tu je na svém místě jako nikde jinde, jako sotva kdy hudba nalezne ten okamžik, na který čeká. Něco z ubohého, krátkého dětství je v tom, něco ze ztraceného, nikdy už nenalezitelného štěstí, ale je v tom i něco ze současného dělného života, z jeho nepatrné, nepochopitelné a přece trvající a nezničitelné čipernosti. A to vše opravdu není vyjádřeno mohutnými tóny, nýbrž lehce, šepotavě, důvěrně, někdy trochu chraptivě. Samozřejmě že je to pištění. Jak by ne? Pištění je řečí našeho národa, jenže leckdo celý život piští a neví o tom, zde je však pištění osvobozeno z pout všedního života a i nás na krátkou chvíli osvobozuje. Opravdu, nechtěli bychom být bez těchto představení.

Ale odtud je ještě hodně daleko k Josefíninu tvrzení, že nás v takových dobách posiluje a tak dále a tak dále. Pro obyčejné lidi ovšem, nikoli pro Josefíniny pochlebníky. „Jak jinak by tomu mohlo být," říkávají s bezděčnou opovážlivostí - „jak jinak by se dal vysvětlit ten veliký nával, zvláště za bezprostředně doléhajícího nebezpečí, nával, který dokonce už nejednou znemožnil náležitou, včasnou obranu?" Nuže toto je bohužel pravda, jenže to zrovna nepatří k Josefíniným slavným zásluhám, zvláště připomeneme-li, že když taková shromáždění byla znenadání nepřítelem rozprášena a mnohý z našinců při tom přišel o život, Josefína, která vše zavinila, ba svým pištěním možná nepřítele přivolala, vždycky zaujala nejbezpečnější místečko a první potichu a co nejrychleji pod ochranou své družiny zmizela. I to však vlastně všichni vědí, a přece znovu spěchají, jakmile zase Josefína, kdekoli a kdykoli se jí zlíbí, povstane, aby zapěla. Dalo by se z toho usoudit, že Josefína stojí téměř mimo zákon, že si smí dělat, co chce, i když to ohrožuje celek, a že se jí vše promíjí. Kdyby tomu tak bylo, pak by i Josefíniny nároky byly naprosto pochopitelné, ba v této svobodě, jíž by jí národ dával, v tomto mimořádném, nikomu jinak neposkytovaném, vlastně protizákonném daru by bylo možno vidět doznání, že národ, jak ona sama tvrdí, ji nechápe, že zírá na její umění v bezmocném úžasu, necítí se být jí hoden, snaží se přímo zoufalými počiny vynahradit Josefíně příkoří, které jí způsobuje, a že stejně jako její umění je mimo jeho chápavost, staví i její osobu a její přání mimo dosah svých rozkazů. Nuže, to je ovšem veskrze nesprávné, možná že národ příliš kapituluje před Josefínou v jednotlivostech, ale jako před nikým, tak ani před ní nekapituluje bezpodmínečně.

Už odedávna, snad už od počátku své umělecké dráhy bojuje Josefína o to, aby s ohledem na svůj zpěv byla osvobozena ode vší práce; měla by z ní být tedy sňata starost o denní chléb a vše, co je ještě spojeno s naším existenčním bojem -, a podle všeho - uvalena na národ jako celek. Překotný našinec - a našli se u nás takoví - by mohl už z tohoto podivného požadavku a z duchovního založení, jež dokázalo tento požadavek vymyslet, soudit na jeho vnitřní oprávněnost. Náš národ však vyvozuje jiné závěry a klidně požadavek odmítá. Ani se nenamáhá vyvracet důvody té žádosti. Josefína poukazuje například na to, že námaha při práci škodí jejímu zpěvu, že sice tato námaha při práci je nepatrná ve srovnání s námahou při zpěvu, ale že jí přesto znemožňuje, aby si po zpěvu dostatečně odpočinula a posilnila se k novému zpěvu, že prý musí při zpěvu ze sebe vydat vše a přesto za těchto okolností nikdy nemůže dosáhnout vrcholného výkonu. Národ ji vyslechne a jako by ji neslyšel. Tento národ, který tak snadno podléhá dojetí, se někdy nedá vůbec ničím dojmout. Odmítnutí je někdy tak tvrdé, že i Josefína se zarazí, naoko se podřídí, pracuje, jak se patří, zpívá, jak nejlépe dovede, ale to všechno jen

chvíli, pak se s novými silami - na to jich má, zdá se, nekonečně mnoho - pustí do boje.

Je tedy jasné, že Josefína neusiluje o to, co slovy požaduje. Je rozumná, neštítí se práce, jakož vůbec odpor k práci je u nás něco neznámého, ani kdybychom svolili k jejím požadavkům, určitě by nežila jinak než dříve, práce by vůbec nepřekážela jejímu zpěvu a ani zpěv by se ovšem nestal krásnějším - oč usiluje, je tedy pouze veřejné, jednoznačné, věky přetrvávající, vše doposud známé překonávající uznání jejího umění. Kdežto však téměř vše ostatní se jí zdá dosažitelné, toto se jí tvrdošíjně odpírá. Snad měla hned od počátku vést útok jiným směrem, snad teď sama uznává svou chybu, avšak nyní už nemůže uspět, ustoupit znamenalo by zpronevěřit se sobě samé, nyní už musí s tímto požadavkem stát anebo padnout.

Kdyby opravdu měla nepřátele, jak se říká, mohli by se bavit pohledem na tento zápas, aniž by sami hnuli prstem. Ona však nemá nepřátel, a i když leckdo má proti ní výhrady, tento zápas nedělá radost nikomu. Už proto ne, že se tu národ zjevuje v chladném postoji soudce, což se u nás stává jen velmi zřídka. A i kdyby někdo v tomto případě takový postoj schvaloval, už jen představa, že by se jednou mohl národ takto zachovat k němu, vylučuje každou radost. Nejde při tomto odmítnutí podobně jako při onom požadavku o věc samu, nýbrž o to, že se národ může vůči jednomu z příslušníků takto neproniknutelně uzavřít, o to neproniknutelněji, že jinak právě o toho druha otcovsky a více než otcovsky, pokorně pečuje.

Kdyby na místě národa stál jednotlivec, dalo by se říci, že tento muž celou dobu Josefíně ustupoval s ustavičnou palčivou touhou skoncovat jednou konečně s tou shovívavostí; že ustupoval přímo nadlidsky v pevné víře, že ustupování přes to všechno dojde svých správných mezí; a že ustupoval víc, než bylo nutno, jen aby věc urychlil, jen aby Josefínu rozhýčkal a ponoukal k stále novým přáním, až ona opravdu konečně vznesla tento poslední požadavek; tu pak - zkrátka, neboť se na to dlouho připravoval - sáhl ke konečnému odmítnutí. Tedy tak tomu zcela určitě není, národ nemá zapotřebí takových úskoků, kromě toho je jeho uctívání Josefíny upřímné a prokázané a Josefínin požadavek je tak veliký, že každé nezaujaté dítě by jí bylo mohlo předpovědět, jak to dopadne; přesto je možné, že na Josefínin názor o té věci působily i takovéto dohady, jež k bolu odmítnuté přidaly ještě trpkost.

Ale i když má snad takové dohady, od zápasu se tím odstrašit nedá. Poslední dobou se zápas dokonce zostřuje; vedla-li ho doposud jen slovy, teď sahá k jiným prostředkům, jež jsou podle ní účinnější, podle nás pro ni samu nebezpečnější.

Mnozí soudí, že Josefína proto tak naléhá, že cítí, jak stárne, jak jí

slábne hlas, a proto se jí zdá, že je nejvyšší čas svést poslední boj o své uznání. Já tomu nevěřím. Josefína by nebyla Josefínou, kdyby to bylo pravda. Pro ni žádné stárnutí a žádné slábnutí hlasu neexistuje. Požaduje-li něco, pak ji k tomu nevedou vnější věci, nýbrž vnitřní důslednost. Sahá po nejvyšším vavřínu ne proto, že visí v té chvíli trochu níž, ale proto, že je vavřínem nejvyšším; být to v její moci, zavěsila by ho ještě výš.

Toto opovrhování vnějšími nesnázemi jí ovšem nebrání, aby užívala nejnedůstojnějších prostředků. Vůbec nepochybuje, že je v právu; co záleží tedy na tom, jak si práva dobude; zvláště když v tomto světě, jak ona si ho představuje, právě důstojné prostředky nutně selhávají. Snad dokonce proto přesunula boj o své právo z oblasti zpěvu do jiné, jí méně drahé oblasti. Josefínina družina pustila do světa její výroky, podle nichž se cítí naprosto schopná zpívat tak, že by to pro národ ve všech jeho vrstvách až po nejskrytější opozici bylo pravou rozkoší, pravou rozkoší nikoli podle představy národa, který přece tvrdí, že tuto rozkoš z Josefínina zpěvu cítí odjakživa, nýbrž podle představy Josefíniny touhy. Avšak, dodává, protože nemůže padělat vznešené a lichotit nízkému, musí to právě zůstat tak, jak to je. Jinak tomu však je s jejím zápasem za osvobození od práce; sice je to též zápas o její zpěv, avšak tu nebojuje přímo drahocennou zbraní zpěvu a je jí tudíž dost dobrý každý prostředek, jehož použije. Tak se například rozšířila pověst, že nebude-li vyhověno, hodlá Josefína zkrátit koloratury. Já o koloraturách nic nevím, nikdy jsem v jejím zpěvu nepostřehl něco jako koloratury. Josefína chce však koloratury zkrátit, zatím nikoli vynechat, jen zkrátit. Údajně svou hrozbu uskutečnila, já ovšem žádný rozdíl proti jejím dřívějším představením nezpozoroval. Národ jako celek naslouchal jako vždy, aniž by se ke koloraturám nějak vyslovil, a rovněž ve věci Josefínina požadavku se nic nezměnilo. Josefína má ostatně jak ve svém zjevu, tak nepochybně i ve svém myšlení mnohdy cosi graciézního. Tak příkladně po onom představení prohlásila - jako by snad její rozhodnutí stran koloratur bylo příliš tvrdé k národu nebo příliš náhlé -, že příště přece jen opět zazpívá koloratury celé. Avšak po následujícím koncertu se rozmyslela zase jinak, teď prý je s velkými koloraturami definitivně konec a nedojde na ně, dokud nebude v její věci příznivě rozhodnuto. Nuže, národ jako by všechna tato prohlášení, rozhodnutí a nová rozhodnutí vůbec neslyšel, podobně jako dospělý v zamyšlení neposlouchá dětské žvatlání, jsa v zásadě blahovolný, avšak nedosažitelný.

Josefína však neustupuje. Tak například nedávno začala tvrdit, že si při práci způsobila zranění na noze, takže je teď pro ni obtížné při zpěvu stát; jelikož však dovede zpívat jedině vstoje, musí prý teď zkrátit dokonce i zpívání. Ačkoli kulhá a dává se podpírat svou družinou, nevěří nikdo, že je doopravdy zraněná! I když připustíme, že její tělíčko je obzvláště choulostivé, přece jen jsme národem pracovním a i Josefína k němu náleží;

kdybychom však chtěli kvůli každé oděrce kulhat, národ by vůbec z kulhání nevyšel. Ale ať se dává třeba vodit jako chromá, ať se v tom politováníhodném stavu ukazuje častěji než kdy jindy, národ naslouchá jejímu zpěvu stejně vděčně a nadšeně jako dříve - ale ze zkrácení si mnoho nedělá.

Poněvadž nemůže kulhat ustavičně, vynajde si něco jiného, předstírá únavu, mrzutost, ochablost. Máme tedy kromě koncertu i podívanou. Vidíme za Josefínou její družinu, jak ji prosí, zapřísahá, aby zpívala.

Chtěla by, ale nemůže. Chlácholí ji, lichotí jí, skoro ji donesou na předem vyhlédnuté místo, kde má zpívat. Konečně v nepochopitelných slzách svolí, ale jak se zřejmě s posledním vypětím vůle - chystá zpívat, sklesne, s pažemi ne jako jindy rozpjatými, ale bezvládně svěšenými podél těla, takže vzniká dojem, že jsou snad trochu krátké - jak se tak chystá zapět, tu to přece jen zas nejde, naznačuje to bezděčné potrhnutí hlavou a ona se před našima očima hroutí k zemi. Poté se ovšem přece jen zase vzchopí a zapěje, myslím, o nic jinak než jindy; snad, máte-li sluch pro jemnější nuance, vyposloucháte trochu mimořádného vzrušení, které je však věci jen na prospěch. A když skončí, je dokonce méně unavená než předtím, pevným krokem - pokud tak lze nazvat její cupitání - odchází, odmítajíc jakoukoli pomoc své družiny a chladným pohledem si měříc dav, jenž jí v hluboké úctě ustupuje z cesty.

Tak tomu bylo ještě nedávno; poslední novinkou však je, že ve chvíli, kdy se čekal její zpěv, zmizela. Nehledá ji pouze její družina, mnozí nabízejí své služby při hledání, nadarmo; Josefína zmizela, nechce zpívat, nechce se dát ani prosit, opustila nás tentokrát nadobro.

Je podivné, jak špatně počítá, ta chytrá hlava, tak špatně, až se zdá, že vůbec nepočítá, ale že je pouze dál hnána svým osudem, jenž v našem světě nemůže být než velice smutný. Sama se zříká zpěvu, sama ničí moc, kterou si získala nad naším srdcem. Jak jen mohla získat tuto moc, když tak málo ta srdce zná. Skrývá se a nezpívá, avšak národ, klidný, bez zjevného zklamání, suverénní, masa sama v sobě spočívající, jenž vysloveně - ač napohled je tomu naopak - může dary pouze udělovat, nikdy přijímat, ani od Josefíny ne, tento národ jde svou cestou dál.

S Josefínou to však nutně půjde z kopce. Brzy přijde chvíle, kdy poslední její zapísknutí zazní a zmlkne. Je malou epizodou ve věčných dějinách našeho národa a národ tu ztrátu překoná. Lehké to pro nás, pravda, nebude; jak budou možná shromáždění v naprosté tichosti? Ovšem, nebyla snad i s Josefínou tichá? Bylo její skutečné pištění nějak zjevně hlasitější a živější, než bude vzpomínka na ně? Což i za jejího života bylo něčím víc než pouhou vzpomínkou? Nevyzvedl snad spíš náš národ ve své moudrosti Josefínin zpěv proto tak vysoko, aby se tím stal nepomíjivým?

Možná, že tedy vůbec nebudeme obzvlášť mnoho postrádat, zato Josefína, vykoupena z pozemského soužení, jež je však podle ní uchystáno všem vyvolencům, radostně zmizí v nesčetném zástupu hrdinů našeho národa a brzy neboť dějepis se u nás nepěstuje - dojde ve vyšším vykoupení stejného zapomenutí jako všichni její bratři.

Obsah

http://atheneum.zde.cz